

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

HORVÁTH ESZTER

Mosonmagyaróvár

2008.

NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM

**Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar
Vezetés- és Társadalomtudományi Intézet
Mosonmagyaróvár**

„Újhelyi Imre” Állattudományi Doktori Iskola

Doktori iskola vezető:
Prof. Dr. Benedek Pál
egyetemi tanár, intézetigazgató
az MTA doktora

*Az állattermék-előállítás, feldolgozás és forgalmazás ökonómiai kérdései
Doktori Program*

Programvezető:
Prof. Dr. Tenk Antal
egyetemi tanár, mezőgazdasági tudomány kandidátusa

Tudományos vezető:
Prof. Dr. habil. Veszeli Tibor
ny. egyetemi tanár, a szociológiai tudomány kandidátusa

AZ ÁLLATITERMÉK-ELŐÁLLÍTÁS HELYZETE ÉS FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI A SZIGETKÖZBEN

Készítette:

HORVÁTH ESZTER

Mosonmagyaróvár
2008.

AZ ÁLLATITERMÉK-ELŐÁLLÍTÁS HELYZETE ÉS FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI A SZIGETKÖZBEN

Írta:
HORVÁTH ESZTER

**Készült a Nyugat-magyarországi Egyetem „Újhelyi Imre” Állattudományi
Doktori Iskola
Az állattermék-előállítás, feldolgozás és forgalmazás ökonómiai kérdései
program keretében.

Tudományos vezető: **Prof. Dr. habil. Veszeli Tibor**

Elfogadásra javaslom (igen / nem)

.....

Tudományos vezető
A jelölt a doktori szigorlaton **95,8 %** -ot ért el,

Sopron/Mosonmagyaróvár

.....
A Szigorlati

Bizottság elnöke

Az értekezést bírálóként elfogadásra javaslom (igen /nem)

Első bíráló (Dr.....) igen /nem

.....

Második bíráló (Dr.....) igen/nem

.....

(Esetleg harmadik bíráló (Dr.....) igen /nem

.....

A jelölt az értekezés nyilvános vitáján.....% - ot ért el,

Sopron/Mosonmagyaróvár,

.....

A Bírálóbizottság

elnöke

A doktori (PhD) oklevél minősítése.....

.....

Az EDT elnöke

Tartalomjegyzék	oldalszám
1. KIVONAT.....	7
2. BEVEZETÉS.....	9
2.1. A téma aktualitása.....	9
2.2. Kutatási célkitűzések	11
2.3. Kutatási hipotézisek.....	12
3. IRODALMI ÁTTEKINTÉS.....	14
3.1. A hazai állattenyésztés struktúraváltásának időszerűsége	14
3.2. Az állattermék-előállítás jellemzői és feladatai hazánkban .	20
3.3. A mezőgazdasági földhasználat tendenciái Magyarországon.....	25
3.4. Lehetőségek és kihívások az állattenyésztésben, az állattermék-előállításban, a vidékfejlesztésben.....	29
3.5. A vidékfejlesztési lehetőségek finanszírozása.....	34
3.6. A szigetközi állattenyésztés környezeti, társadalmi és gazdasági feltételrendszerének háttérrelje.....	40
4. ANYAG ÉS MÓDSZER.....	45
4.1. Az adatgyűjtés és módszerei.....	45
4.2. A vizsgálatok és az értékelés módszere	48
4.3. A saját vizsgálatok felépítése.....	53
5. SAJÁT VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK ÉS AZOK ÉRTÉKELÉSE.....	56
5.1. Közép-szigetközi mezőgazdasági földterületek változásai (1895-2002)	56
5.2. Állattermék-előállítás a Szigetközben	66
5.3. Állattermék-előállítás vizsgálata a Közép-Szigetközben.	69
5.3.1. A darnózseli mezőgazdasági szövetkezet vizsgálata	76

5.3.2.	A püski mezőgazdasági szövetkezet vizsgálata	79
5.3.3.	A tejtermelés ciklus-hatás vizsgálata a püski és darnózseli mezőgazdasági szövetkezetben.....	80
5.3.4.	A vágómarha kibocsátás ciklus-hatás vizsgálata püski és darnózseli mezőgazdasági szövetkezetben.....	81
5.4.	A Közép-Szigetközben előállított állati termékek feldolgozásának értékelése.....	82
5.5.	A közép-szigetközi állatitermék-előállítás SWOT analízise	89
5.6.	A vizsgált térség állatitermék-előállításának feltételrendszere	93
5.7.	A vizsgált térség állatitermék-előállításának feladatai.....	99
5.8.	Vidékfejlesztési kezdeményezések értékelése a Felső- és Közép-Szigetközben	106
5.8.1.	A térségi LEADER akciócsoport bemutatása	106
5.8.2.	„Szigetköz, természetesen” vidékfejlesztési stratégia..	108
5.8.3.	A térségi LEADER kezdeményezés eredményei.....	111
5.9.	A vizsgált térség állatitermék-előállításában fejleszthető területek	117
6.	KÖVETEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK.....	126
7.	ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	131
8.	ÖSSZEFOGLALÁS	133
9.	SUMMARY	138
10.	SZAKIRODALOM JEGYZÉKE	140
11.	MELLÉKLETEK	148

1. KIVONAT

A disszertáció a Kisalföld mezőgazdasági szempontból kiemelkedően fontos mikrorégiójában (Szigetköz) az állattermék-előállítás múltját és jövőbeni lehetőségeit vizsgálja az értekezésben kifejlesztett módszerek és eljárások segítségével.

A vizsgálati eredményeket helyzetértékelési-modellben foglalja össze, melyben megállapítja a térségben az állatállomány és a gazdaságok számának csökkenését, a korszerűtlen technológiai és technikai feltételeket, a kibocsátott állati termékek mennyiségének csökkenését, a vertikális termékpálya hiányosságait, a gyepgazdálkodás kiaknázatlan lehetőségeit, a gazdálkodók termelési motiváltságának hiányát.

Az eredmények alapján kidolgozza a vizsgált térség állattermék-előállításának jövőbeni feladatait, valamint az azok megvalósítási lépéseit tartalmazó feladatmeghatározási-modellt. A térségi vidékfejlesztési szervezetek törekvéseinek, azok eredményeinek, és a mezőgazdaság tájmegőrző, vidék- és falufejlesztésben betölthető sokrétű szerepének figyelembevételével dolgozza ki a térség állattermék-előállításában fejleszthető területeket.

ABSTRACT

The dissertation analyzes with new, in the dissertation evolved methods the animal produce production (1990-2006) of the micro region (Szigetköz) of the Small Plains from the issue of the product to processing accentuated agricultural importance.

It sums up the results of the research in a situation evaluation model wherein it states the decrease of animal stock and farms in the region, the outdated technological and technical conditions, the decrease in the number of issued animal products, the discrepancies of the vertical product path, the unexploited possibilities of turf farming and the lack of production motivation of the farmers.

It project specification model containing the conclusions, recommendations and developmental aims by taking taking into account the multi faceted role which agriculture can play in the preservation of the region as well as the development of the country and the village. It analyzes the rural developing initiatives in the area and elaborates the improvement areas of the animal products in Mid Szigetköz.

2. BEVEZETÉS

2.1. A téma aktualitása

A Szigetköz mezőgazdaságát, benne állattenyésztését meghatározó főbb *térségi* tényezők:

- a szigetközi **táj értéke;**
- a térséget ért **ökológiai károsodás;**
- az ipari beruházások túlsúlya miatt a mezőgazdasági termelés számára kedvezőtlen gazdasági környezet: **redukálódott az állattermék alapanyag-előállító volumen;**
- az **állattenyésztés társadalomban betöltött szerepének csökkenése;**
- a Szigetköz mezőgazdasági termelését befolyásoló **társadalmi-gazdasági tagoltsága** (Alsó-, Közép- és Felső-Szigetköz).

A XX. század közepétől érződtek olyan hatások a térségben, amelyek a hagyományos szigetközi természetközeli, paraszti életvitelt átformálták. Bizonyos stabilizálódás a termelészövetkezetek '70-es évekbeli állapotában kimutatható, amelyet azonban a Duna elterelése teljesen új állapotba hozott. Ezt tovább bonyolította a '90-es évek társadalmi és gazdasági rendszerváltása, a szövetkezeti gazdálkodás gyengülése, ezzel együtt a falvak foglalkoztatás politikájának erőteljes változása. A mezőgazdálkodásban az állattenyésztést érte a legnagyobb átalakulás, amely nem csak a termelési tényezők változásából, hanem a termékértékesítés mennyiségi és minőségi követelményeinek változásából is fakadt, valamint az élelmiszeripari struktúra módosulásának is a következménye. A szigetközi hagyományos foglalkozás-struktúra és az ehhez tartozó életvitel

többszörös átalakulása megkívánja azoknak a gazdálkodási tevékenységeknek a keresését, amelyekkel megvalósítható a tájkörzet adottságait hasznosító *fenntartható település- és vidékfejlesztés*.

A jövőben, a fenntartható agrár- és vidékfejlesztésében az állattenyésztés által válhat kiemelt szerepűvé, hogy a hagyományos árutermelő funkció mellett a termelő-szolgáltató, a nem élelmiszer célú termelés (hagyományok őrzése, tenyésztési kultúra ápolása, rekreáció, üdülés, stb.), a *tájtermelés-tájpgazdálkodás* (a környezeti terhelést és a környezetpusztítást csökkentő technológia, a táj értékeinek védelme, környezetfenntartás stb.) feltételeit képes lesz kialakítani és annak lehetőségeit eredményesen tudja hasznosítani.

Az életminőséget meghatározó értékek (mint a természetközelség, tiszta környezet, nyugalom, helyi közösségi élet) megteremtésére nyílik lehetőség, amelyekkel a vidék jellege és a társadalomban betöltött hasznos szerepe hosszú távon fenntartható. Mindez komoly esélyt jelent a vidék, a létrejövő kistérségek és a települések számára a (fejlesztési) kitörési pontok feltárásában.

Az előzőkben röviden vázolt körülmények egyaránt indokolják, hogy tárgyyszerűen, a körülmények és lehetőségek minél alaposabb megismerésével segítsük megteremteni és kijelölni a szigetközi térségben a **tájpgazdálkodás**, ezáltal a fenntartható vidékfejlesztés érvényre juttatásához szükséges, hiányzó feltételeket. Szükséges a térségben az állatlétszám további drasztikus csökkenésének megakadályozása, a gazdaságok számának stabilizálása, a gazdálkodók és a gazdaságok felkarolása és támogatása, ezek kivitelezési módjának megtalálása. A Szigetközben aktuális azoknak, az állattenyésztésben alkalmazható újszerű hasznosítási irányoknak is a kijelölése, amelyekkel új típusú lehetőségek (szolgáltatások, oktatás,

munkahelyteremtés stb.) társíthatók a térségi állattermék-előállításához.

2.2. *Kutatási célkitűzések*

Kutatásaim alapvető célja a Közép-Szigetközben előállított állattermékek termékpályájának értékelése elsősorban az elmúlt másfél évtized változásainak tükrében. További céloom a vizsgálati eredmények alapján a Szigetköz vidékfejlesztési stratégiájába eredményesen beilleszthető és a tájegység állattermék-előállításában is hatékonyan megvalósítható fejlesztési területek feltárása.

A téma kidolgozásához a legfontosabb kutatási **célkitűzések** az alábbiakban foglalhatóak össze:

- A térség állattenyésztési *hagyományainak* megismerése.
- A térségi *állattermék-előállítás* átfogó, általános áttekintése.
- Széleskörű elemző munkával, elsősorban a Közép-Szigetköz állattenyésztésében, állattermék-előállításában jelentkező *változások* (1990-2006) tendenciáit kimutatni és értékelni.
- Az általános gazdasági hatások mellett a térségi állattenyésztés alakulásában jelentkező *sajátos*, a térségre jellemző problémák és hatások kimutatása és értékelése.
- Feltárni a térségi állattermék-előállítás feltételrendszerét, meghatározni a gazdálkodási *realitásokat*.
- A térségi *gyepterületek* vizsgálata (1895-2002), azok jövőbeni szerepének megítélése a hagyományos és/vagy alternatív állattermék-előállításban.
- Helyi *vidékfejlesztési* kezdeményezések feltárása és értékelése. A szigetközi vidékfejlesztési törekvésekben a mezőgazdaság

szerepének megismerése.

- Fejlesztési *javaslatok* felvázolása és kidolgozása, amelyek az állattermék-előállítás fejlesztésén keresztül a térség számára vidék-, terület- és falufejlesztési célokat is szolgálnak.
- A jelenlegi térségi állattermék-előállítás feltételrendszerének kimutatásához és a jövőbeni fejlesztési irányzatok kijelöléséhez a *módszerek* kidolgozása, a *folyamatmodellek* összeállítása, valamint az összefüggések meghatározása.

2.3. Kutatási hipotézisek

A célkitűzéseknek megfelelően a téma kidolgozásához az alábbi **hipotézisek** fogalmazhatók meg:

1. Feltételezhető, hogy az egész országot jellemző, az *állattenyésztést érintő kedvezőtlen* tendenciák a Közép-Szigetközben is hasonlóan alakultak. Az általános tényezők mellett a vizsgált települések állattenyésztésének leépülésében nagy valószínűséggel a térség természeti-környezeti adottságainak a gazdálkodási tényezőktől független megváltozása is erőteljesen érvényesült. Ezért ettől függetlenül szükséges vizsgálni az állattermék-előállítás hagyományos, térségi formáit, azok alakulását az évszázadok folyamán, jelentőségük változásait és hatásukat az állattermék-előállítás struktúrájára. Valószínűsíthető az állattermék-előállítás meghatározó szerepének további drasztikus csökkenése és a piacorientált termékek körének koncentrálódása.

2. Feltételezhető, hogy a vizsgáltba vont mezőgazdasági szövetkezetek gazdálkodásában bekövetkezett változások elemzésével érzékelhetők azok a tendenciák, amelyek segítségével

megközelíthetően kimutatható a piaci feltételekhez illeszkedő gazdaságméreték és a hatékonyság-növelés követelményeinek megfelelő *termékkoncentráció*.

3. A térség másfél évtizedes állati termék előállító helyzetének és a jelenleg működő szövetkezetek által kibocsátott alapanyagok termékpályájának értékelésével, feltárható a térségre jellemző állati termékek termékpályájának a tagoltsága illetve prognosztizálható a vizsgáltba vont falvakban található állati termékek feldolgozását végző üzem(ek) *tevékenységének szűkülése, illetve szerepük mérséklődése*.

4. A téma vizsgálatához kapcsolható mezőgazdasági területhasználat értékelése, a változások és azok tendenciáinak vizsgálata. Az elemzések lehetőséget adnak a *gyepterületek jelentőségének prognózisához*, amely illeszthető a termelés extenzifikálására irányuló törekvésekhez.

5. Feltételezhető, hogy a térség állatitermék-előállításának részletes, sokoldalú áttanulmányozásával és vizsgálatával *megismerhetők azok a kitörési pontok és létrehozható(ak) olyan hipotetikus modell(ek)*, amely(ek) segítségével kidolgozható egy alternatív, versenyképes, minőségi állati termék előállító rendszer, amely a hozzá kapcsolódó szolgáltatásokkal, a vizsgált települések jövőjét is kedvező irányba befolyásolhatja.

3. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

3.1. A hazai állattenyésztés struktúraváltásának időszerűsége

Történelmileg igen rövid idő alatt lezajló birtok- és üzemstruktúra változással párhuzamosan nem alakultak ki a megfelelő gazdasági, piaci és érdekvédelmi szövetségek, szervezetek. Mindezek (és sok más gazdasági, politikai hatás) következtében visszaesett az ágazat teljesítménye, csökkent a jövedelme, fejlődési üteme leszakadt más nemzetgazdasági ágazatokhoz viszonyítva. Történt mindez annak ellenére, hogy a magyar mezőgazdaság és benne az állattenyésztés több területen *komperatív előnyökkel rendelkezik*, amely megfelelő vezetés mellett az életképesség feltétele lehet. /Lin-Goufu, 1999./

A világgazdaság felgyorsult fejlődése, a globalizáció messzemenően hat a mezőgazdaságra is. A termelés feltételrendszere világszerte gyorsan változik és *új kihívásokat* támaszt az ágazattal szemben. A változások legfontosabb meghatározói:

- átalakuló kereslet;
- a tradicionális mezőgazdasági termékek csökkenő relatív árai;
- az integrált vertikális termékpálya egyre nagyobb jelentősége;
- gyorsuló koncentráció az élelmiszer-kereskedelemben;
- előregedő mezőgazdasági népesség;
- súlyosbodó környezeti problémák;
- nemzetközi piacok elkerülhetetlen liberalizációja. /Csáki, 2007./

Udovecz (2006) vizsgálataiban megállapítja: miközben az EU

tagállamaiban az állattenyésztési ágazatok szinte töretlenül fejlődtek addig a *hazai állattenyésztés lefelé vezető pályára kényszerült.*

Állattenyésztésünk legfőbb problémáit nem csak a piacok hiánya, hanem a következő, főleg gazdasági tényezők okozták:

- A leromlott, elavult tárgyi jellegű eszközállomány; elmaradt beruházások és fejlesztések.
- Az állattenyésztés jövedelmezősége kicsi, ennek következtében a fejlesztési források beszűkültek, a hitelt magas adósságszolgálatási kötelezettségek terhelték, amelyek az eladósodási folyamatokat eredményezték.
- Szétestek a piaci együttműködés keretei, nagyrészt felszámolódtak az „együttműködési, integrációs” kapcsolatok.
- Az állattenyésztés szerkezete nem a piachoz való igazodás szándékával változott, hanem folyamatosan és kiszámíthatatlanul elapadó erőforrások kényszerítő hatása következtében alakult.
- Újra megjelent a korábbi években eredményesen visszaszorított ciklikusság, amely zavarokat okozott a kivitelben és belföldön az ágazati kapcsolatokban.
- A nagyméretű ingadozások miatt kevés sikerrel alkalmazhatók a piacszabályozás EU-nak megfelelő eszközei. /*Széles et. al., 1998/*

Kovács (2007) is hasonlóan vélekedik. Megállapítása szerint egyik gondunk, hogy a meghatározó szarvasmarha-, sertés- és baromfiágazatokban a hazai és a nemzetközi piacokon is helytálló tömegáruk termelésében a *versenyképesség* okoz problémát. Ennek hátterében a viszonylag elavult technológiák, takarmányozási hibákból adódó rossz fajlagos mutatók mellett, az EU által is megkövetelt állatjóléti, környezetvédelmi, higiéniai előírások költségnövelő hatása húzódik meg. Továbbá kifejti, hogy a bel- és

külföldi piacra való ártermelés fejlesztésében meghatározó az élelmiszerbiztonság, majd a piac által igényelt minőség és a homogén, nagy tömegű áru.

Magda-Gergely(2006) állattenyésztésünk drámai tévesztésének további okai között kiemeli az elvesztett keleti piacokat, a termelőalapok túlhasználatát, az elmaradt hatékonyságnövelő fejlesztéseket, a földprivatizáció agrárgazdasági, stratégiai célokat figyelembe nem vevő megvalósítási módját, a húsfeldolgozó kapacitások koncepciótlan, a hazai érdekeket semmibe vevő megvalósítását, a hazai termelők alacsony kooperációs és erőegyesítési hajlamát, a lecsökkent politikai-, gazdaságpolitikai- és piaci érdekérvényesítő képességét, az általános szakmai színvonal hanyatlását.

Hegy (2005) a szarvasmarhatenyésztési ágazatunk vizsgálatánál megállapítja, hogy a rendszerváltást követően, a mezőgazdaságban bekövetkezett változások közül a leglátványosabbat a *szarvasmarhatenyésztésünk szenvedte el*, amelynek következtében az állomány 1990 és 2003 között a felére, a tejtermelés 30 %-kal esett vissza.

Popp-Udovecz (2004) a sertéságazatunkat jellemezve rámutat, hogy a csökkenő termelési tendencia mellett a sertésciklus jellemzői újra és újra fellelhetők. A vágósertések 40 %-át a kisüzemi gazdaságok termelik és ebben a gazdálkodási formában az alapanyag minőséggel kapcsolatos tenyésztési, genetikai és takarmányozási versenyhátrányt nem sikerült feloldani. Az elmúlt évtizedben a hagyományos mezőgazdasági szövetkezetek szerepe folyamatosan csökkent, ugyanakkor az egyéb gazdálkodási formában működő társaságok és egyéni gazdaságok jelentősége nőtt. A magyar

sertéságazat termelési mutatói a nem megfelelő *műszaki-technológiai színvonal és genetikai* alapok miatt az árutermelő telepeken is kedvezőtlenebbek, mint az EU hasonló adatai.

A baromfiágazat teljesítménye az 1980-as évekig töretlenül fejlődött, majd a termelési és értékesítési rendszer feltételrendszere gyökeresen megváltozott. Bár a hazai húsfogyasztás nem esett vissza, de a korábbi jelentős keleti piacok megszűnésével 1989-től 1996-ig, több mint 1000 darabbal csökkent az ezer főre jutó baromfiállomány. A fogyasztási szokások megváltozásának eredményeként a 2000. évtől *újra emelkedés tapasztalható. /Hegedűsné, 2007./*

Állattenyésztési ágazatuk fejlesztésével kapcsolatban *Csete-Láng* (1998) alapvető fontosságúnak tartja a jövőben a tej és vágómarha *minőségfejlesztését*, a lecsökkent tej- és tejtermék *fogyasztásának javítását*, vagyis a tejtermelés és feldolgozás fokozása érdekében a célzott csoportok (iskolák, kórházak, konyhák stb.) fogyasztásának támogatását, a kistermelők által előállított tej feldolgozásának segítségét vagy a *magyartarka fajta felkarolását*, a hústermelésre való áttérést, ezáltal a marhahús minőségi javítását, a belföldi fogyasztást erősítését.

Szabó F. (1999) szerint is szükséges a hazai vágómarha termelést a lehetőségekhez képest mennyiségben, minőségben fejleszteni. A természeti erőforrások, többek között a távlatilag várhatóan növekvő jelenleg mintegy 1,3 millió ha gyepterület és a szántóföldeken nagy mennyiségben keletkező melléktermékek, és a hulladékok hasznosításának igénye, valamint a környezetvédelmi, térségfejlesztési célok, ugyancsak ennek szükségességét támasztják alá.

Nagy F. (2002) hasonlóan vélekedik: a tagolt extenzív földeken

húsmarha tartása képzelhető el, 30-100 db húsfajta tehénnel családok, vállalkozók üzemeltetésében. A szakemberek szerint ennek megvalósításához Magyarországon középtávon 50-60 ezer, hosszabb távon 100-150 ezer húsmarha tartása lenne célszerű.

Széles (2000) fontosnak tartja, hogy a szarvasmarha ágazat fejlesztéséhez információk szükségesek a feldolgozó és szolgáltatóipar fejlettségéről, a divatról, a reklámok szerepéről. A szerző hangsúlyozza, hogy az egészséget is szolgáló divatok, a tudatosan irányított reklámok, a tej és tejtermékek fogyasztásnövelése mellett, jelentős gazdasági hasznot is eredményeznek.

Pénzes (2002) a sertéságazatunk fejlesztésének lehetőségét abban jelöli meg, hogy a jövőben csak is az a piaci stratégia lehet eredményes, amelyik jelentőségének megfelelően kezeli a termékfejlesztést, az értékesítési csatornák kiválasztását, az árpolitikát, a kommunikációs stratégia kialakításában a fogyasztók igényeit, és rugalmas alkalmazkodást a változó belföldi piaci viszonyokhoz.

Szalay (2005) a baromfiágazatunk jövőjével kapcsolatban a hagyományos magyar baromfifajok hasznosítását is hangsúlyozza. Három hasznosítási szintet javasol: (1) a termékorientált természetes vagy organikus baromfitenyésztést, (2) a tágabb értelemben vett ökológiai mezőgazdaságot, ahol a növénytermesztés és az állattenyésztés egymásra épül és azonos fontosságú, valamint a (3) helyi fajták és tájfajták használatán alapuló érzékeny természeti területek hagyományos mezőgazdaságát.

Az állattenyésztési ágazat új fejlődési pályára állítását a gazdaságok tőkehiánya, a műszaki elmaradottság, a piaci kapcsolatok hiányából adódó versenyképtelenség, ezen kívül a megoldatlan

szociális gondok nehezítik. A termékpályák rendezése, átfogó vidékfejlesztési célok megfogalmazása nélkül a bevitt tőke is csak nagyon alacsony hatékonysággal érvényesül. A jövőben az agrárgazdaság fejlesztésének egyidejűleg kell alkalmazkodni a globalizálódó világgazdaság követelményrendszeréhez, az Európai Unió speciális követelményrendszeréhez, valamint a hazai gazdasági és társadalmi helyzethez, sajátosságokhoz, adottságokhoz. /*Buday-Sántha, 2004.*/

A fejlesztési stratégiák és szabályzók kialakításánál *Horn (1997)* két területet különít el: egyrészt javasolja a hazai és nemzetközi piacokon is helytálló, versenyképes *tömegáruk* termelését (tej, sertés, brojler stb.), a helyi igények kielégítését, másrészt fontosnak tartja a *hungarikumok* előállítását, illetve a környezetgazdálkodást és a vidékfejlesztést szolgáló tevékenységek (húsmarha, mangalica, ló, juh, hal stb.) bővítését.

A kétféle termelési mód összehasonlításakor *Csepregi (2006)* kifejti, hogy az extenzív termelés esetében még a hozamok csökkenése mellett is az olcsóbb ráfordításokkal a kisebb hozam is eredményezhet jövedelmet. Az intenzív gazdálkodás esetén a magasabb hozam, a jobb és egyöntetű minőség, valamint a szakosodott termelés ellensúlyozza a drágább és korszerű technológiákat.

Weisz-Kovács (2007) a jövőben inkább az *extenzív* termelés fontosságát hangsúlyozza, mert a mezőgazdaság árutermelő szerepe egyre inkább háttérbe szorul és ezzel párhuzamosan előtérbe kerülnek olyan funkciók, mint a természeti erőforrásokkal való okszerű gazdálkodás, a tájképmegőrzés és alternatív tevékenységek.

3.2. Az állattermék-előállítás jellemzői és feladatai hazánkban

Alvincz (1993) kiemeli, hogy a húsipar *válsága* három fő csoportra vezethető vissza:

- **A piaci eredetű válság.** Összetevői között a fő piacaink összeomlását, a piaci kapcsolat és információs rendszer hiányát és a hullámzó vágóállat-kínálatot kell megemlíteni.
- **A pénzügyi válság.** Létrejöttében az időszakonként túl magas vágóállat-felvásárlási árak, valamint a jelentősen megnövekedett banki kamatok játsszák a főszerepet.
- **A húsipari szakágazat strukturális gyengeségei.** Összetevői: a szakosodás és specializálódás hiánya; a vágó és feldolgozó kapacitások, valamint a vágóállat-termelés területi összhangjának hiánya; a vágókapacitás felesleg.

Az Országos Húsipari Kutató Intézet a 2006. évi jelentésében, a következőképpen jellemzi húsiparunkat: a húsipar eredménytermelő képessége meglehetősen szerény, szűkösen képződnek alapok a fejlesztésre. Az elmúlt 10-15 évben tömegével létesültek olyan kisvágóhidak, amelyek nem tekinthetők versenyképesnek hosszabb távon. A húskészítményt gyártó kisüzemek hosszabb távon növelhetik versenyképességüket, ha lehetőség szerint kerülnek a tömegtermékek (pl. párizsi, műbeles virsli stb.) gyártását és tudatosan a különleges igények kielégítésére törekednek. A nagyüzemek esetében a vágókapacitás nagysága érdemel figyelmet.

A húsiparunk versenyelőnyeit és versenyhátrányait *Stummer* (1997) így foglalta össze (1. táblázat):

1. táblázat – Magyarország húsiparának versenylőnyei és versenyhátrányai

Versenylőnyeink	Versenyhátrányaink
-nagy termelési hagyományok	- csökkenő állatállomány
-megfelelő takarmánytermelési háttér	-alacsony kapacitás kihasználás
-a fejlett országok színvonalának megfelelő kapacitások	- a vágóállat termelés és feldolgozás közti aszinkron
-viszonylag olcsó munkaerő	- szakosodás hiánya
-a szakképzettségi szint magas színvonala	- a vállalatok tőkehiánya
- a belföldi piacon kialakuló verseny	- alacsony színhúskihozatal
-exportorientált kereskedelmi tevékenység	- kormányzati szintű ágazati stratégia hiánya
-piaci tapasztalatok -egyes magyar termékek kedvező imázsa	- az agrárinformációs és szaktanácsadási rendszer nem megfelelő színvonala

(Forrás: Stummer, 1997.)

A magyar sertéshús jövőbeni helyzetét vizsgálva *Réti – Pénzes* (2001) összefoglalóan megállapítja, hogy nem várható a magyar sertéshús iránti igény jelentős növekedése. Várható viszont EU-n belüli eredményes piaci szerepléshez *szükséges* a termelékenység és *minőségi javulás* az ágazat egészében. Erre azonban kormányzati segítség nélkül a mai gyenge profittermelő képesség mellett, a keveréktakarmány- és húsipar kettős szorításában kevés esély mutatkozik sertéstartóink számára.

König (2007) tejgazdaságunk átalakulását értékelve megállapította, hogy az EU csatlakozással a tejágazatban bár bővült a belföldi piac a felvásárlás és az értékesítés csökkent, illetve stagnált. Kimutatta az ágazatban az import erősödését, a hazai cégek belpiaci részesedésének csökkenését, a *külföldi tőke meghatározó szerepét*, a nagyvállalatok pozíciójának erősödését, a vállalati koncentráció intenzívebbé válását. Prognózisa szerint a jövőben a verseny fokozott kieleződése várható, melyet az EU liberálisabb politikája, a WTO reformok, az új versenytársak megjelenése „garantál”.

A tejjiparunk jellemzői a 2. táblázat szemlélteti.

2. táblázat – A hazai tejipari vállalatok SWOT-analízise

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
külföldi tulajdonlás, tőkeerős háttér	magas ár
korszerű menedzsment-ismeretek átadása	termelői bázis
fokozódó beruházások, technikai fejlődés	kormányzati koordináció
K+F kiadások növelése	információs rendszer a termékpálya egészén
folyamatos reklám	EU alacsony aránya a tejtermék exportban
széles termékkínálat	magyar tejtermék export puffer szerepe
jellemzően magas minőség	
differenciáló marketing stratégiák	
elterjedő márkázás	
logisztika (csomagolás, eltarthatóság stb.)	
LEHETŐSÉGEK	FENYEGETÉSEK
vertikális integrációk kialakítása	csökkenő tejfogyasztás
fogyasztói szokások az egészségesebb termékek iránti érdeklődés trendjét mutatják	helyettesítő termékek (pl. üdítő), vaj esetében a margarin
termékspecialitások gyártása	importverseny
tejfogyasztást serkentő reklámok (pl. iskolatej, AMC)	Multinacionális élelmiszerláncok (kiszolgáltatottság), kereskedelmi márkák

(Forrás: SZIE: A tejszektor piaci elemzése. 2004.)

Varga (2006) felhívja a figyelmet, hogy a *feldolgozó háttér* erősödése elengedhetetlen az állattenyésztés megerősödéséhez, hiszen jelentős piaci szerepet a magas feldolgozottsági értéket képviselő termékek szerezhetnek.

Élelmiszeriparunk fejlesztésének egyik jelentős dilemmája, hogy az európai Unióban egyre súlyosabb ellentmondás bontakozik ki a mezőgazdaság két alapvető funkciója, a *termelő és tájmegtartó funkció* között. Az EU elkötelezte magát az élelmiszerkereskedelem liberalizálása mellett, vagyis nagy tömegű, olcsó árutömeg fog érkezni Európa piacaira a többi földrészről. Ugyanakkor hangsúlyozza a környezet megóvásának fontosságát, a táj kultúrállapotban való megőrzését. Ennek legegyszerűbb és legbiztosabb módja a mezőgazdálkodás. Márpedig bármilyen kultúrával foglalkozunk, bármilyen haszonállatot tartunk, e tevékenységnek piacképes végterméke keletkezik, amit értékesíteni kell. *A környezet megóvása*

tehát termelést, a termelés pedig piacot igényel. /Udovecz, 2006./

A regionális élelmiszeripari termékek jövőbeni piaci helyzetének elemzése alapján, a meghatározó tényezők a következők lesznek: a különleges *receptúrák*, a megbízható minőség, az élelmiszeripari hagyományok, az *egyedi ízek*, a mezőgazdasági hagyományok, a frissesség, az agrárökológiai potenciál, a speciális termékek, a néprajz és folklór, a régió munkakultúrája, a bizalom a helyi vállalkozók iránt, a természeti szépségek, a *lokálpatriotizmus*. A termékek régióimás-építésében fontos szerepet tölt be a média, a turizmus és vendéglátás, az iskolai oktatás, a termelők helyi szervezetei, a területi civil szervezetek, a kollektív marketing szervezetek. */Hajduné-Lakner Z. 2004./*

A hazai élelmiszeripar jövőjében a kis és közepes méretű élelmiszeripari üzemeknek a vidéki népesség megtartásában, a tájban lévő lehetőségek kiaknázásában kiemelkedő jelentősége lehet. Ezek kialakításában a rendszerszemlélet következetes alkalmazására épülő, a *termékpálya minél nagyobb részét magában foglaló szövetkezeteknek* a jelenleginél nagyobb szerepet célszerű kapniuk. */Lakner et. al., 2007./*

Élelmiszeriparuk jövőbeni fejlesztését nagymértékben befolyásolja a megváltozott fogyasztói magatartáshoz való alkalmazkodás kényszerűsége. Az ágazat átalakításhoz *Pénzes-Lakner* (2001) szükségesnek tartja az elmúlt évtizedben a magyar élelmiszerpiacon bekövetkezett mélyreható, történelmi jelentőségű változások miatt a hagyományos élelmiszeripari modellek átgondolását.

Megállapításukat alátámasztják *Nagyné Pércsi K.* (2007) vizsgálati eredményei is: az életszínvonal növekedésével

párhuzamosan elsősorban a jó minőségű, ellenőrzött, drágább hústermékek fogyasztása növekedhet. *Balogh-Baló* (2007) e témában végzett vizsgálatai szerint, az 2007-2013 közötti magyarországi fejlesztéseken fontos szerepet játszik a végcélt jelző fogyasztási szokások és a *táplálkozási trendek* ismerete és számbavétele. Vizsgálataikkal kimutatták, hogy az ún. kényelmi termékek és a funkcionális termékek kínálat bővülése várható.

Az élelmiszer-fogyasztás szemléletváltás kielégítéséhez a jövőben az élelmiszeripari és – kereskedelmi vállalkozásoknak versenyelőnyt jelenthet, ha az értékrend-változással kapcsolatban álló fogyasztói trendeket figyelembe véve alakítják termékportfóliójukat, marketingjüket, valamint az újonnan kialakult idő és egészségtudatos szegmensek igényeit optimálisan kiszolgálni tudó kereskedelmi formákat alkalmaznak. /*Fodor-Fürediné Kovács A., 2006.*/

A vázolt formák kialakításánál szükséges figyelme venni *Traill* – *Grunert* (1997) által kialakított, a fogyasztó felől érkező innovációs jelzések csoportját: a közgazdasági, demográfiai és lokális tényezőket, a személyes fogyasztói megfontolásokat, a fogyasztói szokások lassú egyesülését, amelyek szerepe a jövő élelmiszerelőállításában tovább erősödik.

Lehota (2005) a fogyasztói szokások megváltozásával kapcsolatban a következő prognózisokat dolgozta ki: az ízlésekre és a divatokra épülő termék innovációk párhuzamos jelenléte, a sokszínűség felerősödése, a *piaci rések (fragmensek)* szerepének növekedése, az ízlések és a divatok öntörvényűvé válása illetve az ebből fakadó nehéz összehasonlíthatósága és előre jelezhetősége. Megállapítja, hogy az anyagi javak és az immateriális javak megszerzésének főcéljává az *önkifejezés* válik, ezen kívül az

élelmiszerfogyasztó információ szerzési forrásai is sokszínűvé és differenciálttá válnak, mert a tömegfogyasztók helyett az *individualizált fogyasztók* eltérő szükségletei, válnak meghatározóvá (személyes fogyasztás, a testreszabott egyéni termék).

3.3. A mezőgazdasági földhasználat tendenciái Magyarországon

Magyarország legfontosabb természeti erőforrása a termőföld, amely felbecsülhetetlen, mással nem pótolható erőforrást jelent, amelynek okszerű, versenyképességet növelő hasznosítása megkerülhetetlen követelmény. A földminőséget befolyásoló tényezők az ország területén jelentős eltéréseket mutatnak. Kisebb területi egységek különleges *termőhelyi adottságokkal jellemezhetőek, amelyek tájjellegű, különleges termékek termelését, teszik lehetővé, amelyhez sok esetben a termék egyedi minőségét fokozó, hagyományos termelési-, feldolgozási kultúra is társul. /AKI, 2002./*

Az, hogy a mezőgazdaságnak a termelő, vagy a társadalmi szolgáltató jellege, funkciója válik hangsúlyozottá, attól is függ, hogy milyen – nagy agrárpotenciálú és környezeti szempontból kevésbé érzékeny, vagy pedig kis termelési potenciálú és érzékeny, sérülékeny, természeti értékekben gazdag – területeken, tájon vagyunk. *Minél érzékenyebb, sérülékenyebb területen gazdálkodunk, annál fontosabbá válnak a mezőgazdaság ökoszociális szolgáltatásai, és válik a mezőgazdaság meghatározó formájává a környezet- és tájgazdálkodás. /Ángyán, 2003./*

A hivatkozásokban a mezőgazdaság alapvető funkcióin és azok javításán túl, a környezeti adottságokhoz legjobban illeszkedő,

alkalmazkodó élelmiszerelőállítás is megjelenik, mely Európai Unió előírást és a versenyképes mezőgazdaság megteremtését is jelenti. (Ezek a tényezők a Szigetköz mezőgazdasági területhasználatában, így állatiermék-előállításában különösen nagy hangsúlyt kaphatnak.)

A területhasználat változásait vizsgálva *Buday-Sántha* (2001) kifejti, hogy hosszabb, 50 éves időszakot figyelembe véve megállapítható, hogy a gazdasági és civilizációs fejlődés hatására, valamint az agrártermelés területi hozamának növelése és az ágazat nemzetgazdasági szerepének csökkenése következtében:

- nőtt a művelés alól kivont terület,
- csökkent a gyepterület (rét, legelő), valamint,
- a szántó- és szőlőterületek nagysága,
- számottevően nőtt viszont az erdőterület és gyümölcsös terület.

A fentiekben vázolt tendenciát támasztja alá a művelési ágak 1990-2002 közötti változásának vizsgálata is, mely szerint a szembetűnő a mezőgazdasági terület 10 %-ot közelítő zsugorodása, amely főként a szántó és a kerthasznosítás csökkenéséből adódik. A termőterület gyorsuló kivonása tükröződik a művelés alól kivett területek közel másfélszeres (147 %) gyarapodásában, amely az összes területen belüli arányt 1990-2002 között 11,5 %-ról 16,9 %-ra növelte. A 10 %-os csökkenést mutató szántóból is egyre nagyobb terület marad vetetlen. /AKI. 2002./

Magda-Gergely (2006) a témával kapcsolatban hangsúlyozza, hogy hazánkban, a termőföldhasználatban *paradigmaváltás* előtt állunk. Az állattenyésztésben bekövetkezett változásokat vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a számosállatlétszám 2004-ben 2769,41 ezerről 1297,64 ezerre csökkent, ami 53,14 %-os visszaesést jelent.

Ezzel a hazai termelésű abrak és szálastakarmány fogyasztás alapvető módon lecsökkent, amelynek a természetesen termőföld-használati, és a vetésszerkezeti következményei egy rugalmasan reagáló mezőgazdaságban nem maradtak volna el.

A struktúraváltással kapcsolatban *Somogyi-Hoffmann* (2007) rámutat, hogy a rendszerváltást követően a gazdálkodás extenzív irányú elmozdulása számos környezeti előnnyel járt ugyan, de a hátrányok (a talajok tápanyagtartalmának felélése, a meliorációs munkák elmaradása) ennél jelentősebbek voltak. A *tőkehiány* és az *alacsony jövedelemtermelő képesség* az állattartó telepeken konzerválta az előző évtizedben elért technológiai színvonalat. A '90-es évek közepétől azonban fokozatosan felerősödtek azok a törekvések, amelyek a mezőgazdaság környezetterhelésének csökkentésére irányultak.

A törekvések magvalósításához *Nagy F.* (2002) szerint a mezőgazdaság ökológiai okokból arra fog kényszerülni, hogy az *állattenyésztés extenzív irányba mozduljon*. Kifejti továbbá, hogy a hagyományos legeltetéses állattartás átértékelésre szorul, és az új technológiák kidolgozására, meghonosítására van szükség. A vizsgált közép-szigetközi térségre is vonatkozik, hogy a legeltetéses állattartásban abból kell kiindulni, hogy minden gyeptípuson olyan állatfajt (típus, fajta, korcsoport) indokolt tartani, amelyek biológiai igényeit az adott gyepterület még kielégíti, ezen kívül az előállított termékek piacképesek és jövedelmet hoznak.

Az extenzív gazdálkodás megvalósításához hazánkban is a parlagon hagyott területek, a megmaradt gyepek hasznosításának előtérbe kerülése várható.

Figyelembe kell venni, hogy hazánkban gyepterületek általában

ott maradtak fenn, ahol a terület szántóföldi művelésre nem vagy alig alkalmas, mert szétszabdalt kisebb területek formájában léteznek, amely csökkenti hatékony hasznosítási lehetőségüket. Ehhez kapcsolódik a *gyepgazdálkodás alacsony színvonala*. Hazánkban a takarmánytermelő területek csak elenyésző hányadán folyik intenzív és korszerű gyepgazdálkodás, ezért a gyepterületek az állattenyésztés kevéssé kihasznált tartalékai. /Salamon et. al., 1998./

Nagy G. (2002) ezzel egyetértően, a legelőre alapozott hazai húsmarhatartást értékelve fogalmazza meg gyepgazdálkodásunk jelenlegi sanyarú állapotának okait:

- a gyepek nincsen piacképes terméke, hiszen áttételesen keletkezik az eladható árú (vágóállat),
- a szakosított állattartó telepek a gyepterületektől távol épültek,
- ökológiai adottságaink sem kedvezőek (kevés átlagcsapadék és annak eloszlása is kedvezőtlen),
- a jó minőségű gyepterületeket törték fel szántónak.

A füves területeken folytatott gazdálkodás hatékonyságát Kelemen (1997) kibővíti azzal, hogy az árutermelés és a gyepterületen fenntartható gazdálkodás folytatása mellett *természetvédelmi funkciók* is érvényesíthetők. Többek között kiemeli a természetes/természetközeli állapotok megőrzését, a leromlások elkerülését, a degradált területek feljavítását vagy eredeti állapotok visszaállítását illetve a természetvédelmi célú gyepterületkezelést.

Szabó (1992) is döntő fontosságúnak tartja a környezetvédelem, tájvédelem és gyephasznosítás összekapcsolását az extenzív húsmarhatartással. A húsmarhatartás jelentőségét azzal is alátámasztja, hogy a sok kihasználatlan épületünk a húsmarhák téli szállásául szolgálhatna, a húsmarhatartás vidéki munkalehetőséget

teremtene, ezért népességmegtartó szerepe van. Jelentőssé válhat a húsmarhatartás gazdasági szerepe, mert a minőségi vágómarhának jó külpiaca van(!).

Kajner et. al. (2004) javaslatait, melyek az ártereken lévő gyepterületek hasznosítására vonatkoznak a 2. sz. mellékletben szemléltetem.

Udovecz (2004) prognózisában rámutat, hogy az adott feltételek mellett a gyepek állapotában, gazdasági hasznot hozó hasznosítási mértékben nem láthatóak a pozitív változás jelei. *Legalább 700-750 ezer ha gyepterületen sem egyéni, sem pedig társadalmi értéktermelés nemi várható.*

3.4. Lehetőségek és kihívások az állattenyésztésben, az állattermék-előállításban, a vidékfejlesztésben

Az Európai unióhoz való csatlakozásunk a figyelem középpontjába helyezett olyan fogalmakat, mint a *fenntarthatóság és versenyképesség* széles körű meghatározása. E két fő fogalom kapcsán olyan témákkal kell foglalkozni, mint a környezetvédelem és tájfenntartás, állatjólét, a biodiverzitás megőrzése, minőségbiztosítás, élelmiszerbiztonság, eredetvédelem. /*Gergely, 2005.*/

Marsalek (2006) szerint az iparszerű agrártermelés fokozott *környezetkárosodást* eredményezett, főként a túlzott műtrágya és növényvédő szer felhasználás miatt. Az állattenyésztés hígtrágyával és vegyszerekkel szennyezi környezetét. Véleménye szerint az integrált és ökológiai gazdálkodás környezetszennyezése kisebb, így az új agrármodell elvezethet a fenntartható agrárfejlődéshez.

Bulla (1993) is azonos megállapítást tesz, vagyis a környezeti

értékek hatékony megőrzése csak akkor lehetséges Magyarországon, ha fokozatosan kialakul és megvalósul a fenntartható gazdasági fejlődés, vagyis olyan *környezetkímélő fogyasztás és termelés*, amely egyúttal anyag- és energiatakarékos, és amely a jövő generációk érdekeit is figyelembe veszi az erőforrások hasznosításánál.

Báldi et. al. (2006) is hasonlóan vélekedik: a természeti értékeink pusztulása, elsősorban a mezőgazdasági területekhez kötődő fajok drasztikus állománycsökkenése, a mezőgazdasági túlermelés és a vidék elnéptelenedése átfogó és nem csak a termelés növelésére épülő vidékpolitikát és többfunkciós mezőgazdálkodást igényel.

A multifunkcionalitás jelentőségét *Tar* (2004) abban látja, hogy környezetkímélő gazdálkodás új lehetőséget ad nemcsak a természeti értékek, a biológiai sokféleség fenntartására, hanem a *termelési struktúra átalakulása* (erdősítés, gyepesítés, tájgazdálkodás), a rekreációs fejlesztések (falusi, agro- és ökoturizmus), valamint az élömunka-igényes, nagy hozzáadott értéket előállító termelési és feldolgozási rendszerek támogatása révén a *vidéki térségek komplex fejlesztését*, foglalkoztatási és szociális biztonságát is elősegítheti.

A témával kapcsolatban *Póti* (2006) hangsúlyozza, hogy a „több funkciós” vidékfejlesztés (növénytermesztés, állattenyésztés, erre épülő feldolgozó és értékesítő struktúrák, falusi turizmus, idegenforgalom) csak akkor mutathat fel eredményt, ha az átgondoltan, különböző kisebb-nagyobb régiókra, illetve termékpályákra kidolgozottan történik.

Mindez kiegészül azzal, hogy a fenntartható agrár- és vidékfejlesztés kínálja a *sokszínűbbé váló termelő-szolgáltató tevékenységi kör* megvalósulását is. A fenntartható mezőgazdaság, vidék és település szervezettebb egységekbe kövácslását segíti a

hagyományos tevékenységi kör bővítése, régebbiek felélesztése, újszerű tevékenységek, szolgáltatások, házipari és más hagyományok felkarolása (Pl.: művelési ágak arányainak megváltoztatása, szántók hasznosításának módosítása, gyepesítés és az erre alapozott állattartás, termelői szolgáltatások fejlesztése, helyi élelmiszer-feldolgozás). /Csete, 2005./

Fehér-Bíró (2006) egyetért azzal, hogy a „nem árujellegű közszolgáltatások” számbavétele, értékelése a közeljövő egyik legsürgetőbb feladatát. A társadalmi-gazdasági funkcióhoz kapcsolódó „nem áru jellegű szolgáltatások” közül a *foglalkoztatás, a vidéki megélhetés javítása* a hagyományos mezőgazdálkodásnál is megjelent. Ugyanakkor kifejtik, hogy az átalakult mezőgazdaság már csak igen kis részben építhet ezekre a hagyományokra.

Vidékfejlesztési célok megvalósításához nagyon fontos társadalmi feladatot jelent a *helyi szolgáltatások* (falugondnoki feladatok, különböző célú klubok működtetése) fejlesztésére. Kiemelten fontos az alapképzés (iskola, előkészítő), oktatás fejlesztése, hiszen az alapképzés minősége teremti meg a továbbtanulás feltételeit, kialakítja az állandó továbbképzéshez szükséges motivációt a fiatal nemzedékben. /*Buday-Sántha, 2006.*/

Az oktatás és képzés fontosságáról hasonlóan vélekedik *Tóth-Kukorelli* (2006) is. Munkájukban hangsúlyozzák, az Európai Fenntartható Fejlődés Stratégiájának egyik eleme a *fenntartható társadalom*. Ennek hátráltató tényezője a szegénység és a társadalmi kirekesztettség. Arra a kérdésre, hogy mi a teendő a rurális térségek esetében? A szerzők így válaszolnak: Elvándorlás megállítása és munkahelyteremtés. A vidék versenyképességének növelésében, a marginalizálódás elkerülése érdekében a felzárkózás alapja a tudás

alapú vidéki társadalom.

Hasonlóan vélekedik *Veszeli* (2001) is, kibővítve azzal, hogy a vidéki térségek mezőgazdálkodásában és annak fejlesztésében a célok meghatározásához, megfogalmazásához, a végrehajtást biztosító tervező és szervező munkához, illetve a kivitelezés koordinálásához az alapképzésen túl az *agrármérnöki képzés és hivatás* elengedhetetlen.

A mezőgazdaság és benne az állati termékek előállításának az oktatáshoz való hozzájárulását az *ALICERA* („*Tanulás az Európai Vidéki térségek Kompetenciájának és Identitásának megőrzéséért*”) program indította el. A projekt célja, hogy a vidéki térségek fejlesztéséhez és a mezőgazdasághoz kapcsolódó témakörökben továbbképzések, előadások és csoportos műhelyviták szervezésével a helyi lakosok, a diákok jobban megismerjék és tudatosan hasznosítsák a lakó- és munkakörnyezetükben rejlő lehetőségeket. *M. Flath* (2006) véleménye szerint a vidékfejlesztés egyik meghatározó faktora lehet ez a képzési rendszer, amely azon a kölcsönösségen alapul, hogy az iskolák a tantárgykínálatukat bővíthetik, a gazdálkodók ezzel bevétel kiegészítéshez juthatnak. Nagy hiányossága azonban a kommunikációs stratégia kiépítetlensége, a tájékoztatás nehézségei, és az, hogy a tapasztalat- és élménycsere megvalósíthatatlan marad.

Hasonló projektek kezdeményezéseivel találkozhatunk a térségben, így a Rábaközben, egy rábcakapi biogazdálkodónak köszönhetően. A *Szigetközösen* térségi fejlesztési ötleteket felsorakoztató pályázat pályamunkáiban is felmerült az *oktatás és a mezőgazdaság szerepének erősítése*. A témával kapcsolatban *Fekete* (2006) szorgalmazza, hogy a szigetközi mezőgazdasági szövetkezetek, magángazdaságok segítségével a gyerekek, diákok ismerhessék meg a gazdasági állatok szokásait, táplálkozását, a termék előállítás

folyamatait.

A jövő teendőit tovább befolyásolja, hogy a *klímaváltozással* ma már tényszerűen szükséges foglalkozni. Feltételezhető, hogy hazánkban felmelegedéssel, szárazodással, extrém időjárási jelenségek gyakoriságának növekedésével, árvízzel, belvízzel, özönvízszerű esőekkel, sárlavinákkal, jégesővel stb. kell számolnunk. /Csete, 2007./

Láng (2006) a VAHAVA projekt eredményei értékelve megállapítja, hogy a klímaváltozás következtében a *felkészülési*, a krízishelyzeteket *megelőző*, a kárenyhítési, helyreállítási megoldások váltak egyre sürgetőbbé. A klímaváltozás a mezőgazdasági szerkezet szükségyszerű megváltoztatását vonja maga után. A mezőgazdaság szerepe, lehetőségei megváltoznak, felértékelődnek, miközben új távlatok nyílnak a vidékfejlesztésben, energetikában stb.

A klímaváltozásra történő felkészülésről Csete (2007) is hasonlóan vélekedik. A szerző kifejti, hogy az állattenyésztésben az *egységnyi hús előállítására fordított víz mennyiségének csökkentésétől* kezdve, az állattartó telepek természetes szellőzésének javításán, az árnyékoláson, a *klímaváltozáshoz alkalmazkodó fajták, hibridek*, egyedek előtérbe kerülésén keresztül számtalan lehetőség jelzi.

A Duna a klimatikus változások következtében a legveszélyeztetettebb folyók egyikévé vált, ezért a térségben kiemelten kell érvényesíteni a fentiekben vázoltakat.

Kocinger-Mucha (2006) vizsgálatai kimutatták, hogy a magasabb hőmérsékletek, a szárazság, a klímaváltozás hatásaként a magyar és a szlovák oldalon is szükségessé válhat az *Öreg-Duna, a Mosoni-Duna és mellékágaiban a vízpótlás* átgondolása és megoldása, annak beépítése a (klíma)stratégiai projektekre, annak érdekében, hogy a térség erdő- és mezőgazdálkodásának produktivitása a jövőben

is eredményesen fenntartható legyen.

3.5. A vidékfejlesztési lehetőségek finanszírozása

A 2007. évtől az agrár- és vidékfejlesztési források eddigi háttéréül szolgáló EMOGA átalakul Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alappá (EMVA), átalakítva ezzel nemcsak a rendelkezésre álló intézkedések számát, de a hozzárendelt források megoszlását is. Az EU 2007-2013-as költségvetési ciklusában hazánk a terület- és állatlétszám alapú támogatásokon túl, mintegy 5 milliárd euró, azaz körülbelül 1300 milliárd forint uniós forrást használhat fel az agrárium, a vidéki környezet és a vidéki térségek fejlesztésére. /*ÚMVST, 2006/*

A Szigetközben és más hasonló vidéki térségekben a vidékfejlesztési irányzatok megvalósításához (2007-2013) az EMVA az *agrár-versenyképesség – környezetvédelem – termelésdiverzifikáció* megteremtéséhez az alábbi támogatási célkitűzéseket és fejlesztési tengelyeket jelölte ki:

1. tengely /Versenyképesség tengely/: A mezőgazdasági és erdészeti ágazat versenyképességének javítása (a támogatás 47 %-a).

2. tengely /Környezetgazdálkodás tengely/: A környezet és a vidék fejlesztése. (a támogatás 32 %-a).

3. tengely /Komplex vidékfejlesztés tengely/: A vidéki élet minősége és a vidéki gazdaság diverzifikálása (a támogatás 17 %-a).

4. tengely /LEADER- tengely/: A helyi közösségek fejlesztése, a foglalkoztatottság javítása és a diverzifikáció érdekében (a támogatás 4 %-a).

A saját interjúk eredményei (3. táblázat) és a 4. táblázat szemlélteti a vizsgált települések által 2006-ig igénybe vett mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatási formákat és azok nagyságát. Kimutatható,

hogy az érintett településeken elsősorban a gépbeszerzések, a technológiai, az infrastruktúrális fejlesztések megvalósítására használták fel a forrásokat.

Az NFÜ- Pályázati Információs Iroda (2006) összesítő pályázati kimutatását (4. táblázat) áttanulmányozva kimutatható a térségből beérkezett pályázatok, támogatási igények *egyoldalúsága, a támogatási lehetőségek kiaknázatlansága* (A fiatal gazdák támogatásának összesítésében 1 szigetközi pályázatot –Máriakálnok – találunk. A mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztésére Győrzámoly pályázott. A falufejlesztés és – felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének megőrzésére Dunaszeg és Mecsér község nyújtott be pályázatot. A szakmai- ill. továbbképzés és átképzés támogatása, és a vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése pályázatai között egy szigetközi település pályázata sem szerepelt ebben az évben. (Az ásványrárói, a hédervári és a kunszigeti mezőgazdasági szövetkezet nem nyújtott be pályázatot.)

3. táblázat – A vizsgált szövetkezetek által igénybe vett támogatások (2002-2006)

Szövetkezet	Támogatási formák				
	Terület-alapú támogatás	Mg.-i beruházások támogatása	Mg. termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése	Mg.-hez kötődő infrastruktúra fejlesztése	Egyéb támogatás, pályázat
Ásványráró	×	-	-	-	-
Darnózseli	×	×	×	-	-
Püski	×	×	-	-	×
Kunsziget	×	-	-	-	-

(Forrás: saját interjúk)

Jelmagyarázat: - Az adott támogatást nem vette igénybe
 × Az adott támogatást igénybe vette

4. táblázat- A vizsgált települések által igénybe vett mezőgazdasági támogatások (2006)

Település	AVOP: Mezőgazdasági beruházások támogatása	Támogatás összege (Ft)
<i>Darnózseli</i> Darnózseli Agrár Zrt.	Szántóföldi növénytermesztés gépi technológia fejlesztése	27 925 803
Magánszemély	MZT 820.2 típusú traktor beszerzése költségcsökkentés és minőségjavítása érdekében	2 183 062
<i>Püski</i> Püski Búzakalász Mezőgazdasági Szövetkezet	Fendt Favorit 920 Vario beszerzése	14 916 140
Település	AVOP: Mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése	Támogatás összege (Ft)
<i>Darnózseli</i> Darnózseli Agrár Zrt.	Burgonya feldolgozás fejlesztése	30 000 000
Funkció Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.	Darnó Hús üzem fejlesztése	100 128 215

(Forrás: NFÜ- Pályázati Információs Iroda, 2006.)

Az EMVA rendelet meghatározza a 2007-2013 közötti időszakban az egyes tengelyekre kötelezően fordítandó minimális arányokat. Hazánkban az 1. tengely alá tartozó intézkedésekre jutott az EU forrás legnagyobb része. (Az ide tartozó intézkedések csoportja a humán tőke, az infrastruktúra (technológia) és a minőségi termékek előállítás fejlesztését célozza.) Mindezek következtében a jövőben továbbra főként a *versenyképesség javítását szolgáló szerkezetátalakítást* elősegítő pályázatok és támogatások kapnak nagyobb hangsúlyt a térség mezőgazdaságában.

Weisz-Kovács (2007) felhívja figyelmet a *támogatás hátrányaira is: a programnak várhatóan gyenge hatása lesz a vidéki területen lévő munkahelyek számának növelésére*, mert az alkalmazotti létszám megtartását honorálja. Kifejtik, hogy a beruházásösztönző támogatások a termelés további koncentrációjához vezetnek, ami a gazdaságok számának a további csökkenését jelentheti. A szerzők

kiemelik továbbá, hogy a mezőgazdasági üzemek korszerűsítésére nyújtható támogatásokkal beszerezhető nagyobb gépekkel, a magasabb technikai színvonallal emelkedik a gazdaságosan művelhető terület alsó határa. Ez viszont rontja a kisebb gazdaságok versenyképességét, ami hosszú távon további foglalkoztatási problémákhoz vezethet.

A térség vidékfejlesztési törekvéseinek másik jelentős támogatási formája a 4. tengely, a LEADER program. A program részesedése a támogatásokból várhatóan növekedni fog (5 %), ami évente mintegy 7,5 milliárd forint felhasználását teszi lehetővé. A LEADER programok főbb jellemzőit az 5. táblázat szemlélteti.

Miskó (2006) a LEADER programot a vidékfejlesztés egyik fontos formájának tekinti, amely a helyi integrált vidékfejlesztési kezdeményezések sorát foglalja magában és azok közös vonásai alapján kívánja a vidékfejlesztés fenntartható megoldásait modellezni. Véleménye szerint a LEADER egy *viszonylag fejlett mezőgazdasági szabályozási és támogatási rendszer működését feltételezi.*

Kovács-Majoros (1998) a programmal kapcsolatban hangsúlyozza, hogy az – a fenntartható vidékfejlődés érdekében - az integrált helyi kezdeményezésre épülő, eredeti fejlesztési stratégiák megvalósítását támogatja. A program működése során bebizonyosodott, hogy az jelentheti a vidék megőrzésének, a mezőgazdaság természeti erőforrásainak megóvásának az eddigi *legjobb módszerét*, az alulról építkezés hatékony módszerét.

A program jelentősége a vidékfejlesztés újszerű megközelítésében van azáltal, hogy az adott területen élő helyi szereplőket bevonja saját lakóhelyük fejlesztésébe és azzal, hogy erősíti *kezdeményező és*

együttműködő képességüket az adott lehetőség jobb kihasználása érdekében. /Ray, 2000./

Madarász (2000) úgy fogalmazza meg a program lényegét, hogy a társadalom, a gazdaság és a kulturális élet egyes szereplői együtt leltározzák a helyi erőforrásokat, majd új, innovatív felhasználási módokkal hasznosítják azokat. A vidéki területeknek magunknak kell kialakítani azokat az „*eladható árucikkeket*”, amelyek komperatív előnyeiket jelenthetik, amelyekre specializálódniuk érdemes.

Dorgai (1999) vizsgálatait összegezve megállapítja, hogy a LEADER keretében szinte bármire lehet uniós támogatást szerezni, amiről az érdekeltek (a projekt készítői) el tudják hitetni, hogy egy falu, egy térség, vagy egy kisebb közösség *érdekét, értékeit, illetve értékteremtését szolgálja.*

Az 5. táblázatban az egyes programozási időszakban alkalmazott LEADER programok főbb jellemzőit ismertetem.

A LEADER+ újszerűségét a következő tényezők jelentik:

- Terület-specifikusság
- Alulról építkező fejlesztési modell
- A helyi vidékfejlesztési munkacsoport működése
- Integrált megközelítés
- Területek közötti kapcsolatépítés és együttműködés
- Helyi finanszírozás és menedzsment /file:///F:/Uj/Kimle Község

Önkormányzata - LEADER+ /

5. táblázat- A LEADER programok főbb jellemzői az egyes programozási időszakokban

Megnevezés	LEADER I.	LEADER II.	LEADER+
Periódus	1991-0993	1994-1999	2000-2006
Forrás	400 millió ECU	1700 millió ECU	2020 millió ECU
Alap	EMOGA-ERFA-ESZA	EMOGA-ERFA-ESZA	EMOGA-Orientációs Részleg
Kedvezményezettek	Állami, privát és vegyes szervezetek	Állami, privát és vegyes szervezetek. Egyéb Községek	Állami, privát és vegyes szervezetek
A program jelentősége	Helyi kezdeményezések támogatása vidéki területeken	-Helyi intézmények, csoportok innovációra, együttműködésre ösztönözni -Tapasztalatok átadása a kifejlesztett hálózaton keresztül -A helyi akciócsoportok által létrehívott projektek megvalósítása	-Természeti és kulturális örökségek megóvása -gazdasági környezet megóvása, ezáltal munkahelyek létrehozása -Helyi közösségek szervezeti feltételeinek javítása
Kedvezményezett területek	Elmaradott fejlettségű térségek fejlesztésének és átalakításának támogatása és vidéki térségek fejlődésének és strukturális felzárkózásának elősegítése célkitűzések területei; a helyi akciócsoport településeinek népessége 5000-100000 fő	Elmaradott fejlettségű térségek fejlesztésének és átalakításának támogatása és vidéki térségek fejlődésének és strukturális felzárkózásának elősegítése célkitűzések területei; a helyi akciócsoport településeinek népessége kevesebb, mint 100000 fő	Az összes vidéki terület; a helyi akciócsoportot alakító települések népessége 10000-100000 fő, a népsűrűség kisebb, mint 120 fő/km ²
Támogatott intézkedések	-Technikai segítségnyújtás -Szakképzés -Vidéki turizmus -Kis-és közép vállalkozások, kézművesség, helyi szolgáltatások támogatása -Mezőgazdasági termékek előállítás, marketingje -Egyéb intézkedések	-Szaktudás, szakképesítés megszerzése, ismeretszerzés -Vidéki innovatív feladatok megvalósítása -Szaktanácsadás, technikai segítségnyújtás -Nemzetek közötti együttműködés -Hálózatépítés	-Kísérleti jellegű, integrált vidékfejlesztési stratégiák -Területek és nemzetek közötti együttműködés -Hálózatépítés

(Forrás: Miskó, 2006.)

A 2007-2013 közötti időszakban a LEADER tengely és feladatainak legfontosabb célkitűzéseit továbbra is a vidéki

életminőség javítása, a helyi közösségek megerősítése, az innovatív és a helyi sajátosságokra épülő fejlesztések támogatása jellemzi. Az LEADER+ intézkedésekhez hasonlóan 2007. után is a következő tevékenységek támogathatók a LEADER programból: a helyi akciócsoportok vidékfejlesztési stratégiájának kidolgozása és megvalósítása, területközi együttműködések, a helyi akciócsoportok felkészítése.

A LEADER+ garantálja a hasonló programok jövőbeni hasznosulását a továbbiakban is (amelyekkel a program szigetközi alkalmazásának eredményessége is alátámasztható). A program a fejlesztési célkitűzések megvalósítását az alábbi három alappillér figyelembevételével végzi:

1. A feladat: a programnak *speciálisan helyi arculatúnak*, integráltnak, gazdaságilag fenntarthatónak és innovatívnak kell lennie.

2. Az együttműködés: A vidékfejlesztés csak akkor lehet sikeres, ha az ott élők, az ott működő szervezetek *együttműködésével*, tevékenységük összehangolásával valósul meg.

3. A terület: Az adott kistérség földrajzi elhelyezkedése jelenti a helyi fejlesztés „területi tőkét”, amely az ott élő emberek „helyi tudása”, szakértelme, különböző tevékenységeik, *a táj, a történelmi örökség összessége.* /www.kimle.hu/LEADERKOZPONT/

3.6. A szigetközi állattenyésztés környezeti, társadalmi és gazdasági feltételrendszerének háttérrelje

A disszertáció összeállítását megelőzően, agrártörténeti vizsgálataimban számos a Szigetköz hagyományos, paraszti mezőgazdálkodását, földművelését, állattenyésztését tárgyaló irodalmat, forrásmunkát és dokumentációt tártam és dolgoztam fel. Ezen hivatkozások közül az értekezés tartalmi korlátai miatt csak a rövid és áttekintő jellegű írásokat

építettem be a dolgozatba.

Alexay (1982) a következőképpen ír a tájegységről: ez a kistáj a Kisalföld közepén található az Öreg-Duna és a Mosoni-Duna között. A Duna az egykor szabályozatlan fattyúágainak, és az erdőrengetegekkel borított szigeteinek a hazája. Területe 375 négyzetkilométer, körülbelül 65 000 katasztrális hold, nagyságát tekintve Magyarország legnagyobb folyami szigete.

Balogh et. al. (1999) szerint a *szigetközi táj ezerarcú*. A Szigetköz és térsége hazánk 'nyugati' kapuja, három ország érintkezési helye. A Duna-táj szerves része, észak-déli és kelet-nyugati infrastruktúra hálózatok, idegenforgalmi vonulások csomópontja, az ország egyik kiemelten védett értéke (Szigetközi Tájvédelmi Körzet) és az egyik legfejlettebb, de megújulásban is példamutató, és egyben átalakuló- modernizálódó régiója.

A folyók által határolt területen 33 település található. A Szigetköz éghajlata kontinentális jellegű medenceéghajlat. A Szigetköz a magasabb légnyomású területek közé tartozik. A hőmérsékleti viszonyok alakulására jellemző, hogy az évi középhőmérséklet 10°C körül van. A csapadékeloszlás jellemzésénél elmondható, hogy az Alföld és a Kisalföld hazánk legszárazabb tájai. A Kisalföld a Szigetköz legszárazabb része.

A Szigetköz területén meghatározó tényező a Duna. A többi folyó a Mosoni-Duna, a Lajta, a Rábca és a Rába a Duna vízjárásától függ és vízhozamuk a Dunáéknak csekély töredéke. A Duna síkságra lépve hordalékát lerakja, medrét feltölti, ágakra szakad, és alsó szakasz jellegű lesz. A Dunát 1886-1894 között szabályozták. A Duna 1992. októberi elterelése után a vízhozam az eredeti közepes érték 10-20 százalékára csökkent, a Dunacsúny-Szap közötti 42 km hosszúságú szakaszon és a főág szintje 3-4 m-t süllyedt. A felszín

alatti vizek áramlási iránya a legnagyobb mértékben a főág Dunakiliti alatti szakaszán változott meg: itt a korábban tápláló jellegű főág megcsapolóvá vált a talajvíz szempontjából. A Szigetköz területén megkülönböztetjük az alacsonyártéri szintet, a magasártéri szintet, valamint a futóhomok felszíneket. A Szigetközben és környékén a talajfejlődés valamennyi változata megtalálható: öntéstalajok, réti talajok és csernozjom talajok. /*Reflex Környezetvédő Egyesület, 2004.*/

A térség állattenyésztésének történelmét Kovács (1992) – mint a Szigetköz néprajzával foglalkozó kutató – a következőképpen jellemzi: A Szigetközben az állattartás évszázadok óta hagyományos, s nemrég még ez volt a családok fő jövedelemforrása. Az állattartásban a rideg majd a félrideg legeltető mód uralkodott. A szerző a szigetközi táj nyelvében végzett kutatásai kimutatták, hogy *a hagyományos állattartás egyes elemei napjainkig megmaradtak, mások ugyan elenyésztek, de élnek az emlékezetben*, és ezek ma is tükröződnek a tájnyelvben, gazdagítva kultúránkat.

A Szigetköz laposabb területein, rét, legelő díszlett és kitűnő lehetőséget biztosított a pásztorkodás számára, az állattartás az árterek természetes takarmánybázisán alapult. *A Szigetközben jellemző volt a szarvasmarha, ló, sertés és baromfitartás és tenyésztés.* A külterjes, rideg tartáshoz kiválóan alkalmazkodó parlagi fajták (szürke marha, bakonyi sertés stb.) terjedtek el a térségben. Az állatokat kora tavasztól késő ősziig a legelőkön tartották, ha az egyik területet lelegelték, akkor szigetről szigetre úsztatva áthajtották őket a következő legelőre. A Szigetköz természeti adottságai kedveztek víziszárnyasok tartásához is. /*Horváth, 2006.*/

A Duna szabályozásával, az ármentesítéssel megindult mezőgazdasági fejlődés megváltoztatta az állattartás rendszerét és

ezzel a szigetközi emberek életvitelét is. Az állattartás belterjesebbé vált, elterjedt az istállózó tartásmód. Az ugar megszűnésével kialakult vetésforgós gazdálkodás a kellő szerveztrágya mennyiség biztosítása végett szükségessé tette az istállózó állattartás bevezetését. Az új gazdálkodási forma előtérbe helyezte a szántóföldi takarmánytermelést, amelyhez szükséges volt feltörni a feleslegessé vált legelőket és beindítani a szakszerű rétgazdálkodást. /Timaffy, 1970., 1980./

A Szigetköz állattenyésztésében a XX. század második felétől bekövetkezett változásokat Tenk (1993) vizsgálatai is bizonyítják. A kutatás feltárja, hogy az állatsűrűség változása (folyamatos csökkenése) országos jelenség és annak ellenére, hogy a csökkenés mértéke a Szigetközben el marad az országos átlagtól, tendenciája egyértelműen követi azt. A szerző vizsgálatai bizonyítják, - az 1988. évet etalonnak tekintve - hogy a tejtermelés mintegy 30 %-kal, a sertéshústermelés pedig több, mint 40 %-kal csökken 1993-ra, majd összegzésként megállapítja, a termelők (gazdálkodók) gondjai a Szigetközben azonosak az országos gondokkal, megtévezve azzal az ökológiai változással, amit a Duna elterelése váltott ki az elmúlt években.

Rechnitzer (1993) hasonló megállapítása szerint is, a Szigetköz mezőgazdaságának szerepe a jövőben valószínűleg csökkenni fog, de éppen a kedvező adottságai miatt továbbra is meg fogja haladni teljesítményben a megyei átlagot. Véleménye szerint a Szigetköz természeti-környezeti adottságaiban bekövetkezett változások azonban nem akadályozzák meg a térség „szocio-ökonómiai” miliójében a megtorpanást. Rechnitzer utal az elbizonytalanodás jeleire, amelyeknek a további tényezőkre és szereplőkre kumulálódása illetve

az átgyűrűződése a mikrorégió jövőjét is megkérdőjelezhetik, amely az itt élő, s gazdálkodó emberek életét kedvezőtlen irányba befolyásolhatja.

A szerző később így fogalmaz: „a Szigetköz az elmúlt években egy tipikus mezőgazdasági alapanyagtermelő területből mezőgazdasági-ipari területté nőtte ki magát. A jövő útja a helyi adottságok teljesebb feltárása, az eddiginél tudatosabb térségfejlesztés, amely egyúttal támogatja a tőkebefektetést. *Súlyos hiba lenne a hazai modernizáció ezen értékes és példamutató mikrotérségét veszni hagyni, pusztulásra ítélni*”.

Kocsisné (2004) Győr-Moson-Sopron megye mezőgazdaságának vizsgálatakor is rávilágított, hogy a megyében (hasonlóan a Szigetközben is) *a beruházások legfőképpen az iparban és az idegenforgalomban valósultak meg*. Ennek (is) köszönhetően a mezőgazdaság (az alapanyag-termelés) háttérbe szorult, veszített jelentőségéből.

Salamon (1992) a kislalföldi régió (így a Szigetköz) termelési struktúrájára vonatkozó vizsgálataiban – a Nyugat-dunántúli régió 1986-1990 közötti időszak adatait elemezve – megállapítja, hogy jelentős csökkenés figyelhető meg a régió állati termék produktumaiban. Az előállított termékek a vágómarhánál 23,2 %-kal, a vágójuhnál 37,8 %-kal, a vágóbaromfinál 0,8 %-kal csökkent. Egyedül a vágósertés volumene növekedett 6,3 %-kal.

4. ANYAG ÉS MÓDSZER

4.1. Az adatgyűjtés és módszerei

A téma feltárása az adatgyűjtés sokrétű elvégzését követelte meg:

- A térség agrártörténeti vonatkozásainak feltárásához levéltárakban, könyvtárakban és a MTA Regionális Kutatóközpontban végzetem *kutatómunkát és dokumentumelemzést*. Többek között régi *térképeket* kutattam fel és tanulmányoztam át, *terepi bejárásokat* végeztem és a szövetkezetek korábbi és jelenlegi vezető szakembereivel *készítettem interjúkat*.

- A térség jelenlegi gazdálkodási feltételeinek megismeréséhez és értékeléséhez a *megye gazdálkodási tendenciáit, gazdálkodási programjait*, a vizsgált *szövetkezetek kimutatásait* tanulmányoztam át. Több hetet töltöttem a szövetkezetekben a gazdálkodási jellemzőik megismeréséhez, amelyeket a célzott *interjúkkal* realizáltam. A begyűjtött adatokat és információkat kiegészítettem a *térségi falugazdászok* jelentéseinek, valamint a *települések politikai és gazdasági vezetők* véleményének elemzésével. Feldolgoztam a területhasználati adatokat, és a begyűjtött, a térség mezőgazdaságát szemléltető *digitális térképeket* is.

- A vizsgált térség fejlesztési irányzatainak és lehetőségek feltárásához az *országos fejlesztési tendenciákat*, a *megye területfejlesztési programjait*, a *Szigetköz fejlesztési és rehabilitációs koncepcióit*, illetve tervezeteit tanulmányoztam át. Az interjúimban a térség fejlesztésére vonatkozó kérdéseket is szerepeltettem. A Közép-Szigetköz vidékfejlesztési irányzatainak megismeréséhez áttanulmányoztam a térség *vidékfejlesztési stratégiai tervét* és

értékeltem a helyi vidékfejlesztési pályázatok eredményeit. A tájörzet további speciális fejlesztési irányzatainak megismeréséhez kidolgoztam és megszerveztam a „Szigetközösen” elnevezésű, *fejlesztési ötleteket begyűjtő pályázatot*.

Az adatgyűjtés helyszíneit és a feldolgozás körülményeit a következőkben részletesen ismertetem.

1. A feldolgozandó téma adatbázisának kiépítéséhez feltárómunkát végeztem:

- a Mosonmagyaróvári Városi és Győri Megyei Levéltárban,
- a mosonmagyaróvári Földhivatalban,
- a győri MTA NYUTI Regionális Kutatóközpontban,
- az Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdasági és Élelmiszertudományi Kar és a Vezetési és Szervezetfejlesztési Tanszék könyvtárában,
- a Huszár Gál városi, valamint a vizsgált falvakban található helyi könyvtárakban,
- a vizsgálatba vont mezőgazdasági szövetkezetek irattáraiban.

2. A téma feldolgozásához áttanulmányoztam és feldolgoztam:

- Mosonmagyaróvári Járási Tanács Végrehajtóbizottságának jegyzőkönyveit (1945-1961),
- a vizsgálatba vont szövetkezetek 1975-1990 időszakra vonatkozó statisztikai jelentéseit és az 1990-2006 időszak éves beszámolóit, statisztikai jelentéseit, közgyűlési jegyzőkönyveit
- a mosonmagyaróvári főfalugazdász jelentését (2006),
- *"A tájhasználat változása a számok tükrében, a Tájalakulási tendenciák, tájhasználati konfliktusok a Szigetközben"* című értekezést (Csemez, 1996.),

Kiemelten tanulmányoztam:

- Győr-Moson-Sopron megye területfejlesztési programját (2001) /14. sz. melléklet/,
- a SZIGETKÖZ-PROJEKT (2004-2007) anyagát,
- A tervezett Dunai Nemzeti Park (Szigetköz) és térsége területrendezési tervét (2003),
- PHARE 2002 projekt (2004-2007) anyagát (www.szcsnp.hu),
- a Szigetközi térség és a Mosoni-Duna területfejlesztési koncepciójának aktualizálása elnevezésű tanulmányt (2003),
- Nyugat-Dunántúli Régió Agrárstruktúra- és Vidékfejlesztési Stratégiai Programját (2000-2006),
- A tervezett Dunai Nemzeti Park (Szigetköz) és térsége területrendezési terv – Egyedi táji értékek és térségi szerkezeti tervét (digitális térképek) (FVM, 2004.),
- A Szigetköz területhasználati (digitális) térképét (Albatrosz stúdió, 2002.),
- A Szigetközi térség és a Mosoni-Duna területfejlesztési koncepciójának aktualizálása elnevezésű Egyeztetési anyagot (MTA RKK NYUTI-VITUKI CONSULT-HALLÉPCSŐ BT.-ÖKOPLAN, 2003.),
- A Környezet- és tájgazdálkodás agrárökológiai földhasználati alapozása című doktori értekezést (Ángyán, 2003.),
- A „Szigetközösen” térségfejlesztési ötleteket felsorakoztató pályázat pályamunkáit (2006. július-december),
- az AKI, a KSH adatbázisát (további rendszerezés az 5. mellékletben),
- A Felső- és Közép-Szigetköz Vidékfejlesztési Tervét (2005).

3. Az információk gyűjtéséhez az interjúkészítés módszerét is alkalmaztam.

A **személyes interjúkban** szerepeltettem a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek működésére, a rendszerváltást megelőző időszakra, a privatizációs időszakra, a jelenlegi gazdálkodásra és a Szigetköz jövőjére vonatkozó kérdéseket (A személyes interjúkból adott válaszokból kiemelem, hogy a megkérdezettek többek között támogatták a turizmusban a hagyományos állattartás jellegzetességeinek hasznosítását, és a tradicionális állati termékek térségi előállítását.)

4. A dokumentum-elemzés során az írott anyagok segítségével jelentős, a gazdaságok természetföldrajzi, közgazdasági helyzetét, gazdálkodásuk hatékonyságát jellemző adatbázist hoztam létre.. A kutatási időszak alatt és azt követően is folyamatosan figyelemmel kísértem a témához kapcsolódó szócikket, valamint rendszeresen tanulmányoztam a regionális- és vidékfejlesztésre, az agrártermelésre, a kistérségekre, a birtokviszonyokra, a Szigetköz fejlesztésre vonatkozó uniós, nemzeti, regionális és kistérségi programokat, pályázatokat, rendelkezéseket és szerveződések. Különös figyelemmel kísértem a kutatási témámhoz kapcsolódó kutatásokat, tanulmányokat és szócikket.

4.2. A vizsgálatok és az értékelés módszere

A téma sajátosságából adódóan az értékeléshez is több vizsgálati módszert (interjúkészítés, összehasonlító vizsgálatok, statisztikai elemzés, SWOT) alkalmaztam. Ezeket kombináltam egymással, ezenkívül új elemzési módszert és modellalkotási eljárást dolgoztam

ki.

4.2.1. Statisztikai módszerek

A rendszerezett adatok elemzését és feldolgozását statisztikai módszerekkel végeztem el. A területhasználatban, a mezőgazdasági művelési ágak használatában bekövetkezett változásokat, valamint azok egymáshoz viszonyított arányát és a területi eloszlásukat jellemző adatokat *megoszlási viszonyszámokkal* értékeltem. A viszonyszámok olyan egynemű adatokból kerültek kiszámításra, melyek azonos mértékegységűek csak időbeni és/vagy területi ismérvek alapján tértek el egymástól. Alkalmazásukkal az egyes művelési ágak egymáshoz viszonyított arányát és azok területi elhelyezkedését mutattam ki.

A szigetközi állattartó gazdaságok és a vizsgált településeken belüli gazdasági állapotok megoszlásának kimutatásához szintén a fent vázolt viszonyszámokat alkalmaztam.

A mezőgazdasági szövetkezetekben végzett vizsgálataim *hosszú idősorok elemzését* jelentették. Minden idősor tartalmaz egy közép- vagy hosszú távú ingadozást, hullámzást kifejező, nem szabályos változást mutató, úgynevezett ciklus komponens, ezért a statisztikában és makrogazdasági elemzések során a hosszabb távot átfogó idősorok esetén van lehetőség és szükség az ún. ciklus-hatás kimutatására, illetve elemzésre. Erre a gyakorlatban kétféle eljárás ismert, mindkettő az analitikus trendszámítás és mozgóátlagolás kombinációjaként alkalmazható.

Az **egyik eljárás** jellemzője, hogy az idősor mozgóátlagolású trendértékeiből kiindulva számítunk analitikus trendet. Ebben a *ciklus additív idősor modell használatakor* a mozgóátlagolású és az analitikus trend különbségeként adódik, *multiplikatív modell*

használatakor a két trend hányadosa fejezi ki a ciklus-hatást.

A **másik eljárás**kor – amelyet a vizsgálataim során én is alkalmaztam – először analitikus trendet számítjuk ki, majd az idősor értékeinek és a trend adatoknak a különbségét, a multiplikatív modell esetén a hányadosát képezzük. Az így kapott sor a ciklus-hatáson kívül tartalmazni fogja még *a periódusos ingadozást* és a *véletlen komponens*t is. Ezek kiszűrésére alkalmas *a mozgóátlagolás* módszere, melynek elvégzése utáni **maradék maga a ciklus**. /Szűcs, 2004./ Sipos (2006) a módszer alkalmazásával kapcsolatban kifejti, hogy használatával hosszútávon érvényesülő összetett hatásokat ragadhatunk meg, és ezáltal tudunk a múltban érvényesült, és részben a jövőre is várható tendenciák segítségével hozzátenni valamit a rövid távú szakmai elemzésekhez.

A bemutatott módszer segítségével az általam felállított, a Közép-szigetközi mezőgazdasági szövetkezetek állatállományára és állattermék-előállítására vonatkozó adatbázisban lehetővé vált trendek és középtávú ciklusok (15-25 éves vagy Kuznets ciklus) kimutatása. A ciklusokat a vágópulyka, a tej és vágómarha kibocsátásnál háromtagú, az állatállománynál öttagú mozgóátlagolással számítottam. A *ciklus-hatás vizsgálat* során másodfokú és harmadfokú polinóm trendfüggvénnyel elemeztem a változásokat. A kunszigeti vágóhíd vágott sertés kibocsátását harmadfokú polinóm függvénnyel vizsgáltam, a ciklushoz szintén öttagú mozgóátlagot számoltam.

A becslő függvénnyel a vizsgált állati termék termelésének 2008-ig valószínűsíthető tendenciáját is kimutattam.

4.2.2. SWOT analízis

A statisztikai módszerekkel kiértékelt adatok további elemzéséhez (a helyzetfeltáráshoz) a hagyományos SWOT analízis elemzési módszerét is alkalmaztam. A SWOT analízis négy kategóriájában (erőségek, gyengeségek, lehetőségek, veszélyek) csoportosítottam a vizsgált térség állattenyésztésének legfontosabb jellemzőit.

4.2.3. Saját modell-alkotási eljárások

A téma feltáráshoz sajátos modellalkotási-eljárásokat fejlesztettem ki:

(1) A helyzetértékelési eljárás és modell: Az új eljárás alkalmazásával elvégezhető egy adott térség mezőgazdálkodásának – a hagyományokon alapuló, a térség sajátosságait is magába foglaló - helyzetértékelési vizsgálata. Az eljárás első szintjén a begyűjtött és rendszerezett adatok ciklus-hatás vizsgálatával kimutatható a vizsgált gazdaság, illetve üzem gazdálkodási jellemzője az adott időszakban. A statisztikai elemzés eredményei ezt követően kiegészültek az elvégzett SWOT analízis erőségek és gyengeségek pontjában feltárt tényezőkkel. Az eljárás következő lépésében összehasonlító vizsgálatokat végezhető az országos és megyei tendenciákkal, majd az adott térség mezőgazdaságát tárgyaló irodalmak eredményeivel és megállapításaival. Az így felépített *összefüggés rendszerből* levont következtetések – a sokrétű megközelítés eredményeként - tudományosan megalapozhatók. A következtetések elemzési tényezőkre bontásával további vizsgálatok elvégzésére nyílik lehetőség..

(2) Feladat-meghatározási eljárás és modell: Az eljárást az előző vizsgálati módszer folytatásaként dolgoztam ki. Az eljárás kidolgozásának alapja, hogy meg kell ismerni azokat az adottságokat,

amelyek a gazdálkodást befolyásolhatják. Ezért épül ez az eljárás a helyzetértékelési modellre, azért van kiemelkedő szerepe a hagyományoknak, és a térségi sajátosságoknak. Szerepük nélkülözhetetlen a tájgazdálkodás megvalósításában is.

*A helyzetértékelési modell végkövetkeztetéseivel, elemzési tényezőivel kimutatható az adott téreg mezőgazdaságának feltételrendszere, megismerhetők a jelenlegi helyzet főbb problémái, a fejlesztést gátló tényezők. A feladat-meghatározási eljárásban az elemzési tényezők (problémák) megoldása jelenti a *feladatot*. A feladatok végrehajtásához „megvalósítási lépések” kapcsolhatók. A hozzárendelhető lépések kidolgozásához az eljárással fel kell tárni és fel kell dolgozni az adott fejlesztési területre vonatkozó országos, megyei fejlesztési terveket, a tájegység fejlesztési stratégiáját. A feladatok megvalósítását célzó lépések kidolgozásába be kell építeni a SWOT analízis lehetőségek és veszélyek pontjában feltárt tényezőket, a térségi szakemberek, gazdálkodók véleményét. A módszerrel rendszerezett adatok, információk, fejlesztési lehetőségek közül az egyes feladatokhoz a módszer segítségével hozzá rendelhetők azok, amelyek kivitelezhetősége az elméleti megalapozottság mellett az empirikus elemeket is tartalmazzák.*

(3) Fejleszthető területek kijelölése és kapcsolatrendszerük meghatározása: Az eljárás alkalmazásához a tudományosan kidolgozott és kivitelezett helyzetértékelés és az erre épülő feladat-meghatározás mellett, a (adott) térség vidékfejlesztési irányainak és eredményeinek ismerete alapvető fontosságú. A módszerrel kijelölhetők azok a területek, amelyek a fejlesztési stratégiában támogatást kaphatnak, ezáltal a fejlesztés koncentrálódik a támogatott területekre. A fejlesztési területeket úgy kell meghatározni, hogy azok

az adott térség adottságait hasznosítsák, az alapvető fejlesztési feladatoknak eleget tegyenek, egyúttal a (vidék)fejlesztési stratégiában kijelölt intézkedéscsoportokba is beilleszthetők legyenek. Az eljárás során célszerű felhasználni az országos fejlesztési irányzatokat, a megyei fejlesztési programokat, és a térségi szakemberek javaslatait. Ezzel együtt szükséges a fejlesztendő területeket úgy kijelölni, hogy azok más ágazatokhoz társíthatók legyenek, azokban is fejlődést eredményezzenek, új, illetve újszerű feltételrendszereket hozzanak létre.

4.3. A saját vizsgálatok felépítése

A Szigetközben, földrajzi, közigazgatási, infrastruktúrális stb. szempontból lehatárolva a településcsoportokat, *minitárségekhez* (Tengelyvidék, Határvidék, Alsó-, Közép-, vagy Belső- és Felső Szigetköz) jutunk. A tagoltság, a minitárségek és településeiknek speciális jegyei szükségessé teszik az egyes területekre koncentrált, részletes vizsgálatot, az egyes térségek mezőgazdálkodásának elkülönített rendszerezését.

A helyzetértékelési eredményekből érzékelhető, hogy a Közép-Szigetközben a legkedvezőbbek az állattartás és állattenyésztés feltételei, itt érvényesülnek és mutathatók ki az egykor virágzó állattenyésztési kultúra örökségei, kedvező alapokat teremtve a jelenleg működő állattenyésztési rendszerek átalakításához, fejlesztéséhez. Az értekezés keretein belül ezért, a **közép-szigetközi térség mezőgazdaságára, állattermék-előállítására vonatkozó vizsgálatokat és azok eredményeinek értékelésére, illetve elemzéseire épülő következtetések és javaslatok kidolgozását végeztem el.**

A gazdálkodási eredmények vizsgálatához a közép-szigetközi térség hét települését (Ásványráró, Hédervár, Darnózseli, Lipót, Püski, Duneremete, Kisbodak) (1. sz. melléklet) szándékoztam bevonni. A közép-szigetközi térségben korábban 4 településen működött mezőgazdasággal foglalkozó szövetkezet, ezek közül a vizsgálatok időszakában már csak kettő folytatta az állattermék-előállítását. (Részletes indoklás és értékelés az 5.3. fejezetben.) (A fent jelzett állapot megnehezítette az értékelést.)

A földterületek strukturális változásainak és birtokviszonyinak vizsgálatánál, mind a hét vizsgálatba vont település adatait értékeltem.

A dolgozatban a következő vizsgálati területeket határoltam el:

1. Vizsgálati terület: a művelési ágakat, ezen belül is **főként a gyepterületek változásának (1895-2002) tendenciáit** vizsgáltam, a jelenlegi állattenyésztési struktúra változtatási lehetőségeinek feltárásához. Kiemelten értékeltem a szigetközi gyepterületek újrahasznosításának lehetőségeit, amelyeknél kitértem területhasználatra vonatkozó adatokra, és elemeztem a művelési ágak változékonyságát. Megvizsgáltam a gyepgazdálkodás feltételrendszerét, és **kidolgoztam a közép-szigetközi gazdálkodásban alkalmazható gyephasznosítás újszerű modelljét.**

2. Vizsgálati terület: A térségben előállított **állati termék termékpálya-vonalát értékeltem (1990-2006).** Megvizsgáltam a Szigetköz állattenyésztésnek jellemzőit, majd statisztikai módszerekkel elemeztem a vizsgálatba vont **négy közép-szigetközi mezőgazdasági szövetkezet állattermék-előállítási tevékenységét (Ásványráró, Hédervár, Darnózseli, Püski) és egy - termékpályákhoz kapcsolható - térségi (Kunsziget) vágóhíd**

naturális mutatóit. Elemeztem a KSH országos adatbázisának település soros adatait, valamint a falugazdászok feljegyzéseiből kigyűjtött (településenként az állattartó gazdaságok száma és aránya, a településenkénti állatfajok megoszlása, a háztáji gazdaságok száma, valamint azok gazdálkodási struktúrája) adatokat.

3. Vizsgálati területei: A vizsgált térség vidékfejlesztési kezdeményezéseit tártam fel és vontam vizsgálatba.

- A Felső- és Közép-Szigetközi Vidékfejlesztési Akciócsoport tevékenységét, az általa vázlatosan elkészített vidékfejlesztési stratégiát tanulmányoztam át.
- Elemeztem a 2006-ban támogatott térségi LEADER+ pályázatokat, azok fejlesztési területenkénti megoszlását.
- Feltártam a stratégiában azokat a területeket, amelyekbe a jövőben a mezőgazdasági fejlesztések eredményesen beilleszthetők.

Munkám során az alábbi definíciókat fogadtam el és alkalmaztam:

Gazdasági szervezet: jogi és nem jogi személyiségű vállalkozás, az egyéni vállalkozók és egyéni gazdasági tevékenységet folytatók nélkül.

Egyéni gazdaság: a mezőgazdasági tevékenységet folytató háztartás és adószámmal rendelkező egyéni vállalkozás által működtetett gazdaság.

Állattartó gazdaság: csak az állatállomány nagysága alapján minősül gazdaságnak.

Vegyes gazdaság: mind a földterület, mind az állatállomány nagysága alapján gazdaságnak minősül.

5. SAJÁT VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK ÉS AZOK ÉRTÉKELÉSE

5.1. Közép-szigetközi mezőgazdasági földterületek változásai (1895-2002)

A vizsgálatok első részében a **Szigetköz mezőgazdasági területhasználatára** vonatkozó adatokat értékeltem. Kimutattam a Szigetköz egyes területi egységei között a földhasználatban jelentkező változékonyságot. Ezt követően a Közép-Szigetköz mezőgazdasági földterületeinek alakulását, a művelési ágakban bekövetkezett változásokat, azok egymáshoz viszonyított arányát elemeztem. A vizsgált települések területhasználatra vonatkozó adatainak vizsgálata azért is szükséges, mert - többek között - a rétek és legelők *múltja és jelene elválaszthatatlan az állattenyésztés várható fejlődésétől*. A vizsgált településeken végbement és a területhasználatban bekövetkezett változások időbeni áttekintését a meglévő, illetve jövőbeli mezőgazdasági és vidékfejlesztési irányzatok, valamint a kidolgozásra váró tájrehabilitációs és tájvédelmi feladatok is indokolják

A gyepterületek nagyobb arányú termelésbe vonása a gazdálkodás extenzifikálásának lehetséges irányaként jelenhet meg. Az Európai Unióhoz való csatlakozás szintén támaszt elvárásokat a gyepgazdálkodással szemben. Az EU harmonizáció keretében megalkotott Nemzeti Agrárkörnyezetvédelmi Program (NAKP) kidolgozása és érvénybe lépése magába foglalta az extenzív gyephasznosítási célprogramot, amely anyagilag is érdekeltté teszi a

gazdálkodót a gyephasználati előírások betartásában és fejlesztési programok kidolgozásában.

A program a gyepet - védelmi szempontból - 5 főtypusba sorolja /szikes, domb- és hegyvidéki, homoki gyepet, valamint rétgazdálkodás és fás legelők/. A gyephasznosítási horizontális program részben a meglévő értékes gyepet – mint füves élőhelyek megőrzését, részben a szántó művelési ágból kikerülő gyenge minőségű terület visszagyepesítését szolgálja.

Győr-Moson-Sopron megye földterületeinek alakulására vonatkozó értékeléseimet 6. táblázat adatai alapján végeztem el.

6. táblázat – Győr-Moson-Sopron megye mezőgazdasági földterületeinek változásai (1970-2004)

Művelési ág	1970		1981		1991		2004	
	Ha	%	Ha	%	Ha	%	Ha	%
Összes Terület (ha)	402100	100	401799	100	401369	100	421849	100
Ebből: Termőterület összesen	362000	90,02	359903	89,5	358412	89,2	356864	84,5
Ebből: Mezőgazdasági terület	294100	73,1	285973	71,1	280011	69,7	269692	64,1
Ebből: Szántó	235300	58,5	222658	55,4	223399	55,6	229478	54,3
Gyep (rét, legelő)	45200	11,2	41342	10,2	35166	8,7	31114	7,3
Művelés alól kivett	40100	9,9	41896	10,4	42957	10,7	64985	15,4

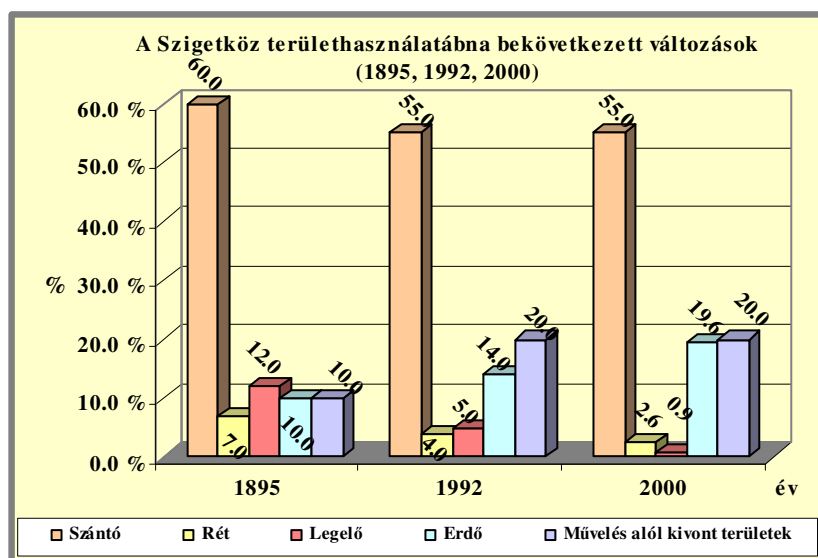
(Forrás: KSH és saját számítások)

Az 1970. évben a megye összes földterületének az 58,5 %-a tartozott a szántó művelési ágba, 34 év múltán ez az arány még mindig 50 % felett van. A vizsgált időszakban a rét és legelő aránya redukálódott 11,2 %-ról 7,3 %-ra. A mezőgazdaság szerepének csökkenését jelzi, hogy az összes termőterület 90,02 %-ról 84,5 %-ra mérséklődött, melynek következtében a művelés alól kivont területek aránya 9,9 % ról 15,4 %-ra emelkedhetett. Megállapítható tehát, a szántóterületek, a legelésre alkalmas gyepterületek csökkenése, ugyanakkor a művelés alól kivont területek növekedése.

A szakirodalmi áttekintése alapján, az országosan jellemző mezőgazdasági földterületi változásokhoz hasonlóan alakultak a térségi tendenciák is.

A Szigetköz művelési ágaiban bekövetkezett változásokat az 1895., az 1992. és 2000. évben az 1. ábra segítségével összegeztem.

1. ábra – A Szigetköz területhasználatában bekövetkezett változások (Me.: %) (1895., 1992., 2000.)

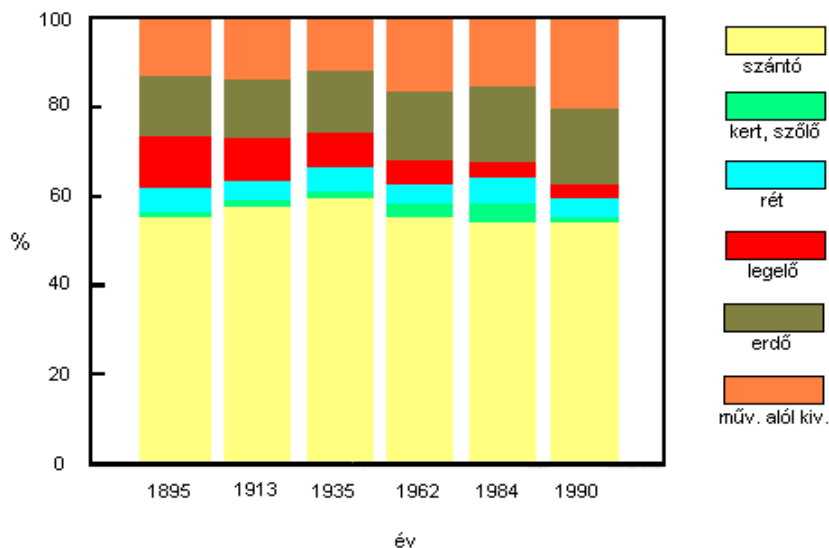
(Forrás: Ferenczy et. al., 1996. és saját szerkesztés)

A szigetközi térségben a szántó területe – a megyei átlaghoz hasonlóan – az átlagos 60 %-os arányról 55 %-ra csökkent a vizsgált időszakban. A rét művelési ág arányát vizsgálva elmondható, hogy átlagosan 7 %-ról 2,6 %-ra esett vissza. A legelő művelési ág aránya a szigetközi térségben átlagosan 12 %-ról 0,9 %-ra fogyatkozott. A erdők területi aránya 10 % körüli értékről 19,6 %-ra növekedett. A térségben, a kivett területek aránya a több mint 100 év alatt megduplázódott, azaz 10 %-ról átlagosan 20 %-ra emelkedett. Megállapítható, hogy a térségben magas a mezőgazdasági művelés

alatt álló területek aránya.

Hasonló, a Szigetköz földhasználatának változásaiban végzett vizsgálatokat Csemez (1996), melynek eredményeit a 2. ábra segítségével szemlélteti.

**2. ábra – A művelési ágak megoszlása (Me.: %) Szigetközben
(1895-1990)**

(Forrás: Csemez (1996)/ és saját szerkesztés)

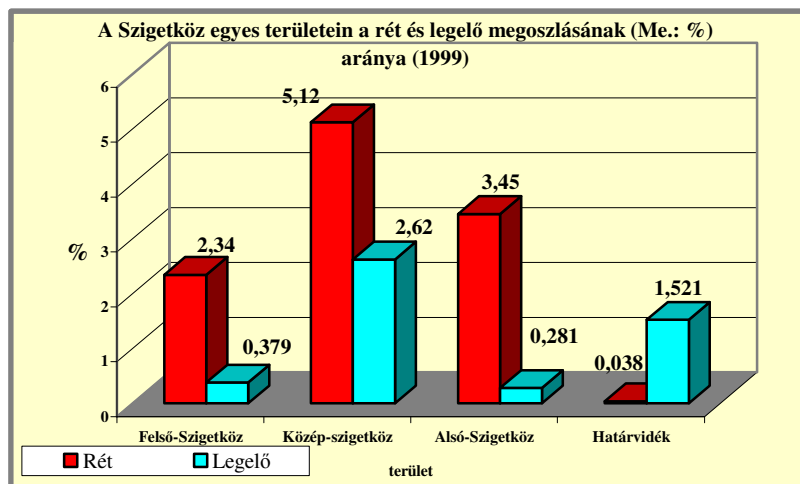
A Szigetközben minden olyan terület, ahol nem kell számolni az időszakos belvízveszéllyel, szántóföldi művelés alatt áll. A vetésszerkezet egyoldalú – a hagyományos gazdasági növényeké a főszerep (6. sz melléklet)-, annak ellenére, hogy a természeti adottságoknak, az öntözési lehetőségeknek köszönhetően a növények széles körének termesztésére nyílna lehetőség a térségben. Az időszakosan nedves, fakadóvízzel veszélyeztetett területfoltok vagy gyepek, vagy víztűrő-vízkedvelő fafajokkal hasznosított erdők. A megye szántó területének mintegy 20 %-a a szigetközi kistérségben

található, ami alátámasztja a mezőgazdálkodás térségi fontosságát (7. sz.. melléklet)

A Szigetköz egységén belüli területhasználati különbségek kimutatásához a Győri MTA Regionális Kutató Központ (NYUTI) által 1999-ben végzett felméréseket használtam fel. A vizsgálatokban megállapítottam, hogy a **Szigetköz egyes részeinek** –Közép-Szigetköz, Felső-Szigetköz, Alsó-Szigetköz – **mezőgazdasági földhasználata között jelentős különbségek** jelentkeznek, az egyes művelési ágak egymáshoz viszonyított aránya területi egységenként és településenként rendkívül változatos megoszlást mutat.(5. táblázat és 8. sz. melléklet)

A legelőre alapozott állattermék-előállításra alkalmas rét és legelő százalékos arányát tovább vizsgálva kimutatható, hogy azok a legnagyobb aránnyal a Közép-szigetközi térségben fordulnak elő. (3. ábra)

3. ábra – A Szigetköz egyes területein a rét és legelő megoszlásának (Me.:%) aránya (1999)

(Forrás: Győri MTA RKK NYUTI (1999): Térségfejlesztés komplex feltételei az Alsó-Szigetköz településein I. és II.; The balance between economic development and environmental planning in the field of tourism development in the rural Europe-Szigetköz; és saját szerkesztés)

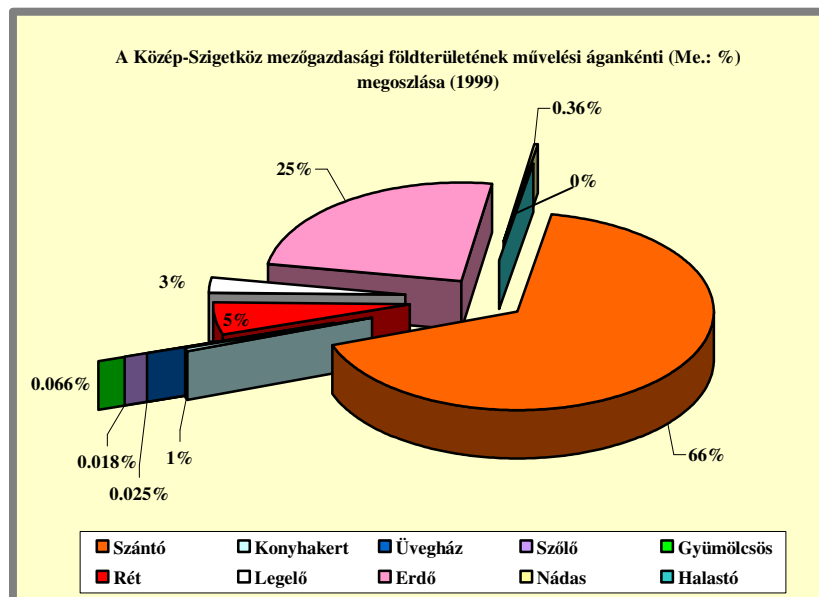
7. táblázat – A fontosabb művelési ágak megoszlása a vizsgált közép-szigetközi településeken (2000)

Települések	Szántó (ha)	Megoszlás (%)	Konyhakert (ha)	Megoszlás (%)	Rét (ha)	Megoszlás (%)	Legelő (ha)	Megoszlás (%)	Erdő (ha)	Megoszlás (%)	Művelés alól kivont (ha)	Megoszlás (%)	Összesen (ha)
Ásványráró	1133,5	46,2	12,7	0,5	164,9	6,7	28,7	1,2	953,6	38,9	151,3	6,2	2448,8
Darnózseli	1149,1	73,9	15,4	1	185	11,9	3,2	0,2	123,3	7,9	69,7	4,5	1554,2
Dunaremete	151,1	69,7	0,9	0,4	6,7	3,1	2,5	1,2	50,1	23,1	4,5	2,1	216,5
Hédervár	846,5	72	5,9	0,5	3,7	0,3	45,7	3,9	191,9	16,3	70,8	6	1175,3
Kisbodak	66,7	14,2	1,3	0,3	8,6	1,8	0	0	384,3	82,2	6,1	1309	467,3
Lipót	783,4	63,3	3,5	0,3	23,7	1,9	10	0,8	354,2	28,6	51,2	4,2	1236,5
Püski	872,3	86,3	2,5	0,2	13,5	1,3	55	5,4	17,6	1,7	45,9	4,5	1010,7
Közép-Szigetköz	5002,7	61,7	42,2	0,5	406,1	5	145,1	1,7	2075	25,6	399,4	4,9	8109,2
Szigetköz	43126,2	73,6	239,9	0,4	1444,3	2,4	498,1	0,9	10629,8	18,1	2489,3	4,2	58609,6
Győr-Moson-Sopron megye	198059	61,6	1538,7	0,47	13779	4,2	4945	1,5	72235	22,5	21861,9	6,8	321206,8
Ország	4499,8 ezer	48,8	101,6 ezer	1,1	Gyepterület összesen 1051,2 ezer			11,29	1769,6 ezer	19	1587,6 ezer	17,1	9303 ezer

(Forrás: A KSH ÁMÖ 2000., valamint a PHARE 2002 „Helyi kezdeményezésen alapuló környezet és természetvédelem a szlovák-magyar határ mentén” program keretében, „Közös Szlovák – Magyar Nemzeti Park kialakításának megvalósíthatósági tanulmánya – www.szcsnp.hu- és saját számítások)

A Közép-Szigetközben a művelési ágak arányát a szigetközi, megyei és országos átlaghoz viszonyítva (7. táblázat) (4. ábra) rámutattam, hogy a szántó aránya a szigetközi és megyei átlag alatt és az országos átlag felett volt 2000-ben. A rét aránya a szigetközi, a megyei és az országos értékek feletti, a legelő a szigetközi és megyei átlagon felüli értéket képvisel, az országostól viszont messze elmaradt.

4. ábra – A Közép-Szigetköz mezőgazdasági földterületének művelési ágankénti (Me.: %) megoszlása (1999)

(Forrás: Győri MTA RKK NYUTI (1999): Térségfejlesztés komplex feltételei az Alsó-Szigetköz településein I. és II.; The balance between economic development and environmental planning in the field of tourism development in the rural Europe-Szigetköz és saját szerkesztés)

A bemutatott adatok lehetővé teszik, hogy a statisztikai sokaság két vagy több részadatának egymás közötti arányát kifejezzük. Erre szolgál a koordinációs viszonzyszám¹, amely segítségével kimutatható,

¹
 Koordinációs viszonzyszám (ha) = $\frac{\text{Rét (ha) vagy Legelő (ha) vagy Művelés alól kivont (ha)}}{\text{Szántó (ha)}}$

hogy a vizsgált térségben 100 ha szántóra mennyi legelő, rét és művelésből kivont terület jut.(8. táblázat)

8. táblázat – Közép-szigetközi térségben az 100 ha szántóra jutó rét, legelő és művelés alól kivont terület (2000) (Me.: ha)

Területi egységek	Koordinációs viszonyszám		
	Rét	Legelő	Művelés alól kivont terület
Ásványráró	14,9	2,5	13,3
Darnózseli	16,1	0,3	6,1
Dunaremete	4,5	1,6	3
Hédervár	0,4	5,3	8,4
Kisbodak	12,9	0	9,2
Lipót	4,9	1,3	6,5
Püski	1,6	6,3	5,3
Közép-szigetközi átlag	7,9	2,5	7,4
Felső-szigetközi átlag	1,6	1,05	8,3
Alsó-szigetközi átlag	6,4	2,1	4,6
Szigetköz	3,5	1,2	5,8
Győr-Moson-Sopron Megye	6,9	2,5	11

(Forrás: saját vizsgálatok)

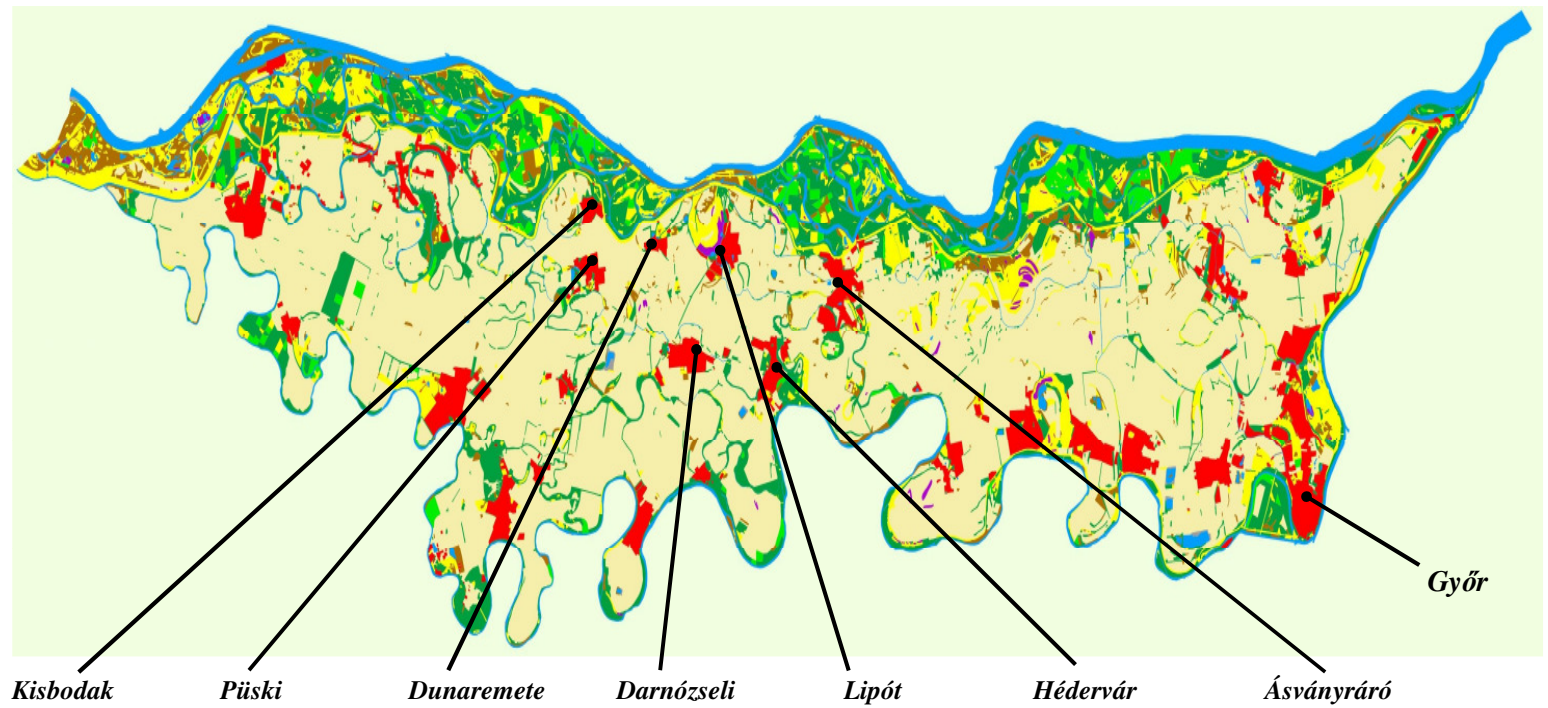
A vizsgálatokkal megállapítható, hogy 100 ha szántóra vetített rét nagysága Ásványráró (átlagosan 15 ha), Darnózseli (16 ha) és Kisbodak (13 ha) környékén a legnagyobb, mely a szigetközi átlaghoz (3,35 ha) viszonyítva is kedvezőnek mondható. Legelő tekintetében jóval szerényebb értékeket kaptunk, itt Ásványrárót (2,5 ha), Hédervárt (5,3 ha) és Püskit (6,3 ha) emelhetjük ki, a szigetközi átlag legelőterület 1,15 ha volt. A művelés alól kivont területeket vizsgálva az értékek a 3-13 ha közötti kategóriába sorolhatók be. (A szigetközi átlaghoz /5,77 ha/ hasonlóan alakultak.)

A legeltetésre alkalmas területeket értékelve összefoglalóan megállapítható, hogy 2000-ben *a rét és legelő legkedvezőbb arányt a közép-szigetközi térségben* képviselte. A térségben is kimutatható a művelési ágak arányainak átalakulása, a szántóföldi művelés túlsúlya és gyepegzardálkodás hiánya. A szigetközi gyepterületek aránya, a többi

művelési ághoz viszonyítva napjainkra átlagosan 3,5 %-ra mérséklődött.

A Szigetköz, így a vizsgált közép-szigetközi települések területhasználatának alakulását a 2002. évben az 1. térképen szemléltetem. A térkép igazolja a számításaimat, melyek szerint a legeltetésre alkalmas rétek és legelők elhelyezkedése, és aránya a többi művelési ághoz viszonyítva Ásványráró, Lipót, Püski és Kisbodak települések közelében alakult a legkedvezőbbben.

1. térkép – A Szigetköz területének területhasználati térképe 2002

65

(Forrás: Albatrosz stúdió, 2002. és saját szerkesztés)

Jelmagyarázat:

	Szántó
	Erdő, fás terület
	Fiatal erdő, erdőültetvény
	Füves terület (rét, legelő)
	Bokros terület (gazos, rendezetlen, cserjés)
	Vízfelület
	Vizenyős terület (mocsaras, nádas)
	Beépített terület (település, beépített telek)
	Kopár terület (zátony, padka)
	Tereprendezés (építési terület)
	Vízépítési műtárgy

A Szigetköz talajtani, hidrológiai, botanikai adottságai alapján, a gyepművelés formáját, a legeltetendő állatfaj igényeit és tartásmódját, a gyephasznosítás formáját, a térségi rehabilitációs és mezőgazdaság fejlesztési tervezeteket, valamint az állattermék-előállításához kapcsolható szolgáltatásokat figyelembe véve elkészíttem a szigetközi gyepterületek állattermék-előállításban történő hasznosításának újszerű modelljét, /Horváth, 2007. (1)/ amelyet a 3., 4., 11., 12. sz. mellékletben ismertetek.

5.2. Állattermék-előállítás a Szigetközben

Az 1989. évtől induló, a mezőgazdaságban érvényesülő átalakulási folyamatok hatására a hét közép-szigetközi településen (Ásványráró, Hédervár, Darnózseli, Püski, Kisbodak, Dunaremete, Lipót) létrehozott „Szigetközi” Csehszlovák – Magyar Barátság Mezőgazdasági Termelőszövetkezet 1990. évben felbomlott. A hét közép-szigetközi település szövetkezetei kiváltak és önálló gazdálkodásba kezdtek. Mellettük magángazdaságok és gazdasági társaságok jöttek létre úgy a Közép-Szigetközben, mint az egész Szigetközben. A rendszerváltást követően az átalakulási törvény

alapján új gazdálkodási formák jöttek létre (új típusú szövetkezetek, részvénytársaságok, korlátolt felelősségű társaságok, betéti társaságok, egyéni vállalkozók). A Szigetközben 2000-ben működő állattartó gazdaságokat a KSH 2000. évi Általános Mezőgazdasági Összeírása alapján a 11., 12., 13. és 14. sz. mellékletben összegeztem. A szigetközi állattartó gazdaságok számát és megoszlását gazdasági állatonként a 9. táblázatban szemléltetem.

9. táblázat – Szigetközi állattartó gazdaságok száma (Me.: db) és megoszlása (Me.: %)

Gazdasági állat	Gazdaságok száma (db)	A gazdaságok megoszlása (%)
Szarvasmarha	370	5
Sertés	2785	37.7
Ló	315	4.3
Juh	49	0.7
Baromfi	3859	52.3
Összesen	7378	100

(Forrás: saját vizsgálatok)

Az országos átlaghoz hasonlóan a Szigetköz állatállománya is jelentős mértékben lecsökkent a 2000. évre. A gazdaságméreti adatokból látható, hogy szarvasmarhát a teljes Szigetköz területén tartanak, de jelentősebb, és gazdálkodó egységenként nagyobb állományok Mosonmagyaróvár, Dunakiliti, Darnózseli, Bezenye, Halászi, Darnózseli, Püski településeken, - a Szigetköz felső és középső területein, - valamint a déli peremvidéken, Öttevényen, Kunszigeten, Kimlén találhatóak. Ezek azok a települések, ahol a régi termelőszövetkezeti, illetve állami gazdasági állattartó telepek megmaradtak és tovább működtek.

A hagyományos legeltetési gazdálkodás megszűntével a legelőre alapozott húsmarhatartás gazdaságos tartási lehetősége napjainkban gyakorlatilag eltűnt a Szigetközből.

A **tejhasznú szarvasmarha-tenyésztést** befolyásolja a feldolgozó

kapacitások elhelyezkedése. A Felső- és Közép-Szigetközben a mosonmagyaróvári tejfeldolgozóba szállítják a termelők a tejet, ahol részben tulajdonosok is. Ez a tulajdonosi viszony hosszabban fenntartja a nagyméretű tejtermelő telepeket. A Felső- és Közép-Szigetközben, emiatt működőképesebbek a megmaradt nagyobb volumenű szarvasmarha-telepek.

Sertéstartás szinte a teljes Szigetközben található. Az ÁMÖ adatai szerint 2000-ben, 2785 gazdaságban 54 109 darabot tartottak, ami a megyei sertésállomány 23 %-a, a megyei gazdálkodóknak pedig a 19 %-a. Ezen adatok szerint a Szigetközben a megyei átlag felett van a sertéstartó gazdaságok átlagmérete.

A szarvasmarha- és sertéstenyésztésen kívül a térség mezőgazdasági üzemében megyei szinten közepes jelentőségű **szárnyas-tenyésztéssel** is foglalkoznak. A mezőgazdasági összeférés idején a megyében, a baromfifélék 12 %-a, a tojótyúkoknak 19 %-a volt a Szigetközben.

A **juhállomány** elenyésző, Mosonmagyaróvár térségében található nagyobb nyáj, az agrártudományi egyetem Biotechnológiai Kutató Állomáson.

Lovat a Szigetközben hobbi célból tartanak. Mosonmagyaróváron, Máriakálnokon, Győrzámolyon, Dunakilitin, Dunaszigetben. Halászigetben nagyobb létszámban találhatóak lovak.

A tejfeldolgozáshoz hasonló szerepe a feldolgozó kapacitások szigetközi elhelyezkedésének, a többi állattartó ágazatban nincs, mert magát a nyersterméket, valamint az élőállatot feldolgozásra nagyobb távolságra is el lehet szállítani, szemben a tej hasznos-anyagtartalmára nézve magas fajlagos szállítási költségeivel.

5.3. Állattermék-előállítás vizsgálata a Közép-Szigetközben

A közép-szigetközi települések állatállományának részletesebb vizsgálata során a 2000. évi adatokat összehasonlítottam az 1966. évi településsoros állatlétszám adatokkal, ezáltal érzékelhető az állatállomány leépülésének tendenciája.

Kimutatható, hogy **Ásványrárón** a szarvasmarha állomány csupán a 13 %-a, a sertés állomány a 43 %-a, a juh állománya a 3,5 %-a volt a 34 évvel ezelőttinek. **Darnózselin** ezek az értékek 46 %-ot, 40 %-ot tettek ki, a juh állomány pedig teljesen eltűnt. **Dunaremetén** a szarvasmarha állomány 23 %-ra, a sertés 39 %-ra csökkent, a juh itt is eltűnt. **Héderváron** mutatható ki a legdrasztikusabb csökkenés, ahol a szarvasmarhák létszáma az 1966. évinek a 3,2 %-t, a sertés az 5 %-t, a juh állomány a 2,8 %-t jelentette. **Kisbodakon** a szarvasmarha 5 %-ra, a sertés 37 %-ra mérséklődött, a juh szintén eltűnt. **Lipót** településen ezek az értékek 10,2 %-ot, 46 %-ot értek el. **Püski** településen maradt egyedül az 1966. évihez közelítő (98,8 %) szarvasmarha létszám, a sertés létszám itt is redukálódott 19 %-ra. A juh állományt az utolsó két településen sem találhatunk már a 2000. évben.

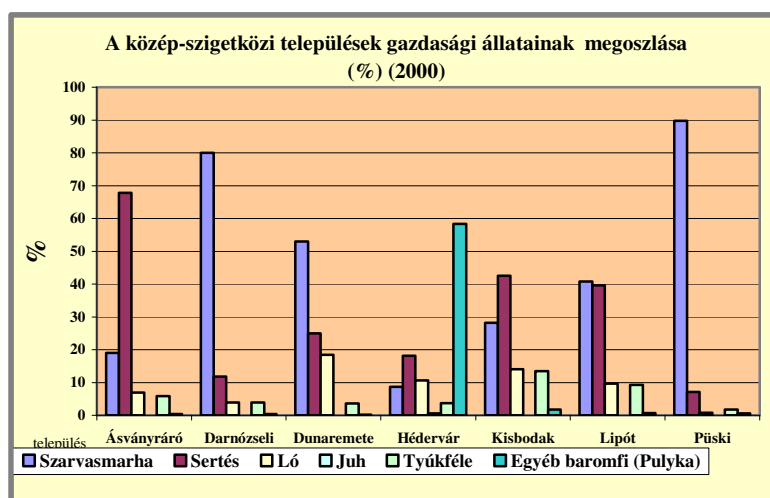
A vizsgált települések állattartó gazdaságainak számát és megoszlását elemezve (10. táblázat) egyértelműen kirajzolódik, hogy a településeken gazdálkodók milyen termelési szerkezettel rendelkeznek. (5. ábra)

10. táblázat – A közép-szigetközi települések állattartó gazdaságainak száma (Me.: db) és megoszlása (Me.: %) (2000)

Gazdasági állat	Gazdaságok száma (db)	A gazdaságok megoszlása (%)
Szarvasmarha	53	4.37
Sertés	446	36.79
Ló	42	3.46
Juh	3	0.24
Baromfi	668	55.11
Összesen	1212	100

(Forrás: saját számítások)

5. ábra – Közép-szigetközi települések gazdasági állatainak fajonkénti megoszlása (Me.:%) (2000)

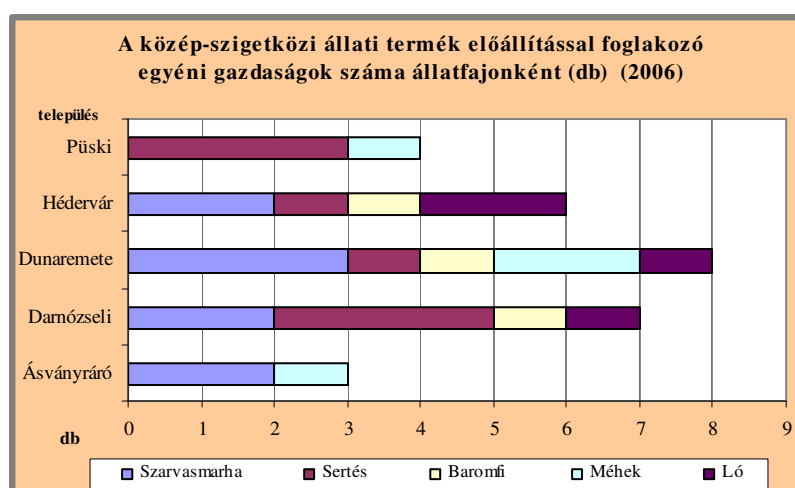

(Forrás: Györi MTA RKK 2003, saját szerkesztés)

A mosonmagyaróvári falugazdász hálózat szakembereinek segítségével vizsgáltam a Közép-szigetközi térségben a 2006. évben állattermék-előállítással foglalkozó egyéni gazdaságainak számát. A vizsgálatot nehezítette, hogy a falugazdász hálózat igen hiányos adatokkal rendelkezik a gazdákról, csak a nagyobb (2-3 tehén, 2-3 ló) gazdák tevékenységéről tudtak tájékoztatást adni. Hibahatárok figyelembe vételével mutatom be a 6. ábrán a 2006. évben a közép-szigetközi egyéni gazdaságaira jellemző termelési szerkezetet.

A 2000. évi adatokhoz viszonyítva jelentős csökkenés mutatható ki a 2006. évre. **Ásványráróról** – a többi településhez hasonlóan – a kiugróan magas sertésállomány eltűnt. Szarvasmarhával (szinte) csak a szövetkezetekben találkozunk, „nagyobb” létszámú baromfi tartása pedig **Héderváron, Darnózselin és Dunaremetén** mutatható ki. Az egyéni gazdaságokban erőteljesen lecsökkent a kisállat létszám, illetve a házkörüli gazdaságokból, gazdasági udvarokból is eltűnt a sertés, és a baromfi.

6. ábra – A közép-szigetközi állattermék-előállítással foglalkozó egyéni gazdaságok száma gazdasági állatfajonként (Me.: db) (2006)

(Forrás: saját vizsgálatok)

A vizsgálat további részében a vizsgált települések **mezőgazdasági szövetkezeti** állattenyésztését és az állattermék-előállításra vonatkozó jellemzőit elemeztem az 1990. évtől a 2006. évig. A közép-szigetközi térségben az „óriás” szövetkezet megszűnése után Ásványrárón, Héderváron, Darnózseli, Püskin és Lipóton működött állattermék-előállítással foglalkozó mezőgazdasági szövetkezet. Az állattartással és állattenyésztéssel foglalkozó mezőgazdasági szövetkezetek száma a Közép-Szigetközben napjainkra kettőre csökkent. **Jelenleg a darnózseli és püski szövetkezet bocsát ki tehéntejet, bikaborjat és selejttehenet.**

A szövetkezetek a termelő funkció mellett kereskedő és szolgáltató szerepet is betöltöttek és jelenleg is betöltenek. A **szövetkezetek állattermék-előállítását** jellemző adatait a 11. táblázatban foglaltam össze.

11. táblázat – A vizsgált közép-szigetközi települések mezőgazdasági szövetkezeteinek fontosabb jellemzői

Település	Ásványráró (A)	Hédervár (B)	Darnózseli ©	Püski (D)
Elhelyezkedés	Közép-szigetköz	Közép-szigetköz	Közép-szigetköz	Közép-szigetköz
Megalakulás éve	1959	1959	1959	1959
Megnevezés	„Szigetköz” Termelő-, Kereskedő- és Szolgáltató szövetkezet	„Rózsa Ferenc” Termelő-, Kereskedő- és Szolgáltató Szövetkezet	Darnózseli Agrár zRt	„Búzakalász” Mezőgazdasági Szövetkezet
Nagyüzemi gazdálkodás	1976-ban hét közép-szigetközi település (Ásványráró, Hédervár, Darnózseli, Püski, Kisbodak, Dunaremete) mezőgazdasági szövetkezeteit egyesítették, amely „Szigetköz” Magyar-Csehszlovák Barátság Mgtsz. néven működött 1990-ig.			
Állattenyésztési ágazat 1990 előtt	Sertés-tenyésztés	Szarvasmarha-tenyésztés, tejelőtehenészet	Szarvasmarha-tenyésztés, tejelőtehenészeti telep, Libatartás-, tenyésztés, tenyésztőjás előállítás Csirketartás és hizlalás Tojóttyúk tartás, tojástermelés	Szarvasmarha-tenyésztés, tejelőtehenészeti telep, Libatartás-, tenyésztés, tenyésztőjás előállítás Csirketartás és hizlalás Tojóttyúk tartás, tojástermelés
Kibocsátott állati termék 1990 előtt	Hízósertés	Tehéntej Vágómarha	Tehéntej, Vágómarha, Vágócsirke, Vágóliba, Liba- és tyúktojás	Tehéntej, Vágómarha, Vágócsirke, Vágóliba, Liba- és tyúktojás

Táblázat folytatódik

11. táblázat – A vizsgált közép-szigetközi települések mezőgazdasági szövetkezeteinek fontosabb jellemzői

Település	Ásványráró (A)	Hédervár (B)	Darnózseli (C)	Püski (D)
Állattenyésztési ágazat 1990 után	Sertés-tenyésztés (2000-ig)	Tejelő tehenészet (1993-ig) Hízómarha tartás (1998-ig) Pulyka-hízlalás (2006)	Szarvasmarha tenyésztés, tejelő-tehenészeti telep Libatartás-, tenyésztés, tenyésztójás előállítás Csirketartás és hízlalás Tojótyúk tartás, tojástermelés (1998-ig)	Szarvasmarha tenyésztés, tejelő-tehenészeti telep Libatartás-, tenyésztés, tenyésztójás előállítás Csirketartás és hízlalás Tojótyúk tartás, tojástermelés (1998-ig)
Kibocsátott állati-termékek 1990 után	Hízósertés (2000-ig)	Tehéntej (1993-ig) Vágómarha (1998-ig) Vágópulyka (2006-ig)	Vágócsirke, vágóliba Liba- és tyúktojás (1998-ig) Tehéntej Vágómarha	Vágócsirke, vágóliba Liba- és tyúktojás (1998-ig) Tehéntej Vágómarha

(Forrás: saját vizsgálatok)

A **négy szövetkezet állattenyésztésének** alakulását megvizsgálva (11. táblázat) kirajzolódik, hogy - az azonos környezeti-gazdasági adottságok ellenére - milyen heterogén, változatos termelési szerkezettel rendelkeztek. Ma már szinte történelminek mondhatjuk azt a széles, sokszínű termékkínálatot, amely a szövetkezeteket jellemezte. A táblázatot elemezve hasonlóságokat is felfedezhetünk, láthatjuk a darnózseli és püski szövetkezet termelési szerkezete közötti analógiát, ezért a kettő összehasonlító elemzése rávilágít a különbözőségekre és párhuzamokra.

A vizsgált időszakra vonatkozó vágósertés, vágómarha és tehéntej előállítás termékegységre jutó jövedelmének alakulását társas vállalkozásokban a 10. táblázatban ismertetem.

A **sertésenyésztés** költségeinek és jövedelmezőségének

alakulására nagy hatással volt egyrészt a keleti piacok összeomlása, másrészt a lakossági húsfogyasztás csökkenése. A piac kiszámíthatatlanságát növelte az évtized közepén jelentkező, éven belüli keresletingadozás, amely szintén gyengítette a termelők helyzetét. Emiatt csökkentették ráfordításaikat, így a költségek ebben az időben alig emelkedtek. Az adatok azt mutatják, hogy a fajlagos költségeket fedezték a felvásárlási árak. Az elmúlt évek adatai az ágazat jövedelem-pozíciójának állandósulását vetítik elő.

A **marhahústermelés** helyzete a sertéságazattal éppen ellentétes, folyamatos veszteséget hozott a vizsgált időszakban. A kereslet csökkenése, amelynek okai között található az európai exportot megbénító BSE-kor, szinte lehetetlenné tette a húsmarha ágazat eredményességét.

A **tejtermelésben** a vizsgált időszakban jelentős költségnövekedés következett be, amelyet az inputárak növekedése magyaráz. Az ágazat az évtized elején veszteséges volt, a '90-es évek második felében a termékpálya szereplőinek összefogása a felvásárlási árak stabilizálódását eredményezte és az ágazat jövedelmet termelt.

Összességében az összehasonlító vizsgálatok alapján megállapítható, hogy a 12. táblázat forrásainak adatbázisából kimutatható tendenciákhoz *hasonlóan alakultak a saját vizsgálatok eredményei.*

A vágómarha esetében veszteséges, a tej esetében jövedelmező, ezáltal versenyképes, a sertés tekintetében stabilizálódó ágazatokról beszélhetünk.

12. táblázat – Állati termékek termékegységre jutó jövedelmének alakulása társasvállalkozásokban (1992-2005)

Vágósertés	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Önköltség (Ft/kg)	69,33	79,37	92,97	120,18	152,32	182,38	196,87	196,80	228,87	283,93	253,31	235,89	266,14	259,42
Értékesítési átlag ár (Ft/kg)	83,91	92,03	124,72	173,5	183,17	234,19	229,19	201,54	250,35	318,09	276,64	234,61	283,0	280
Jövedelem (Ft/kg)	14,58	12,66	31,75	53,32	30,85	51,81	32,81	4,74	21,48	34,11	23,33	-1,28	16,86	20,58
Vágómarha (vágóborjú nélkül)	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Önköltség (Ft/kg)	90,31	103,02	120,76	151,87	186,65	213,46	247,97	246,51	282,93	286,51	271,46	267,51	364,55	367,4
Értékesítési átlag ár (Ft/kg)	68,14	86,37	118,67	159,82	186,65	176,03	216,84	211,91	222,19	256,63	284,27	243,61	242,3	301,66
Jövedelem (Ft/kg)	-22,17	-16,65	-2,09	7,95	-16,65	-37,43	-31,13	-34,6	-60,74	-29,88	-2,24	-23,9	-122,25	-65,8
Tehéntej	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Önköltség (Ft/l)	16,54	19,04	23,17	27,05	33,71	40,38	44,84	52,23	58,92	54,38	59,86	62,95	63,88	60,49
Értékesítési átlag ár (Ft/l)	16,26	20,12	25,94	31,37	36,44	45,91	58,39	61,54	65,22	69,89	72,71	71,67	66,3	65,5
Jövedelem (Ft/l)	-0,28	1,08	2,77	4,32	2,73	5,53	13,55	9,31	6,3	15,51	12,85	8,72	2,42	4,71

(Forrás: Kertész R. (1997., 2000.), Kertész R.-Belák K. (2001.,2003), KSH 2004., STADAT, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Vágóállat és Hústermék-tanács (2004): A versenyképesség összetevői és mérési módszerei a hús termékpályán., A tejszektor piacelemzése 2004., és saját számítások)

A közép-szigetközi települések állati termék kibocsátásának szerepe és jelentősége napjainkra erőteljesen redukálódott. Magyarországon a több, mint másfél évtizede tartó agrárválság az állattenyésztést a növénytermesztésnél is súlyosabban érintette és ez az állatállomány jelentős csökkenésével járt. Az állománycsökkenés legfőbb okát az állattenyésztés alacsony jövedelmezősége jelentette, de szerepe volt ebben a nagygazdaságok felszámolásának, valamint annak, hogy a pénzügyi válságba került gazdaságok a fizetőképességük megőrzése céljából felszámolták és értékesítették állományukat. Ez különösen a szarvasmarhatenyésztést sújtotta, mert a baromfi- és sertéstartás épületeivel szemben a szarvasmarhatartás épületei más célokra (raktározás, műhely stb.) is jól hasznosíthatóak voltak. A Közép-szigetközben vizsgált települések állattenyésztésében a legsúlyosabb nehézségek a sertéstenyésztés és baromfitartás területén mutatkoztak.

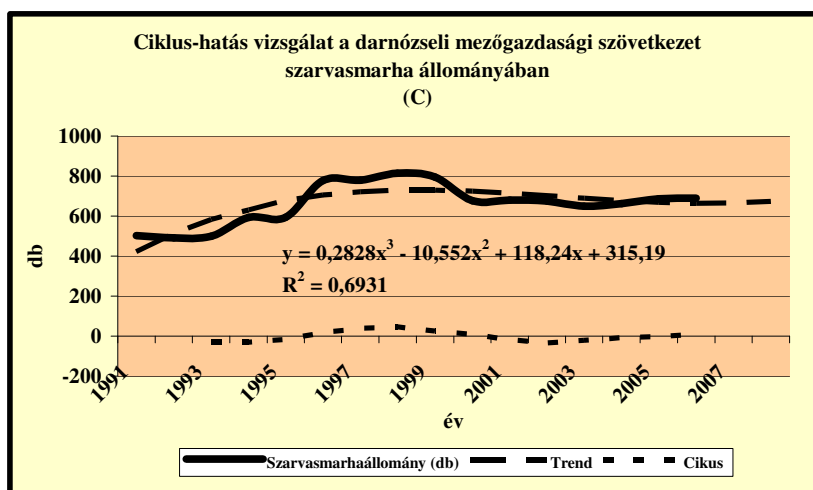
A szövetkezetek közül a **darnózseli és a püski szövetkezet** 1998-ban felszámolta a libaállományát, jelenleg csak tejelő tehenészeti telepet tart fenn. Az **ásványrári szövetkezet** 2000-ben megszüntette a sertéstenyésztési ágazatot, napjainkban kizárólag növénytermesztéssel és a hozzá kapcsolódó szolgáltatásokkal foglalkozik, a **hédervári szövetkezet** pedig a 2006. évben beszüntette a pulykatartást (ezért azok részletes értékelését a 15. sz. mellékletben helyeztem el). /Horváth, 2007. (2)/

5.3.1. A darnózseli mezőgazdasági szövetkezet vizsgálata

A darnózseli szövetkezet szarvasmarha állományának változásait az 1990. gazdasági évtől elemezve, megállapítható, hogy az ország mezőgazdaságát érintő változások itt is jelentkeztek. (Az

1990. évtől kezdődő rendszerváltást követően, az ország állatállománya, az állattartók száma csökkeni kezdett, az állattenyésztés és növénytermesztés aránya megváltozott, a gabona- és húsvertikum korábbi egyensúlya felborult, a mezőgazdasági termékek termékpályája széttöredezett.)

7. ábra – Ciklus-hatás vizsgálat a darnózseli mezőgazdasági szövetség szarvasmarha állományában (1990-2006) és várható alakulása 2008-ig (Me.: db)

(Forrás: saját vizsgálatok)

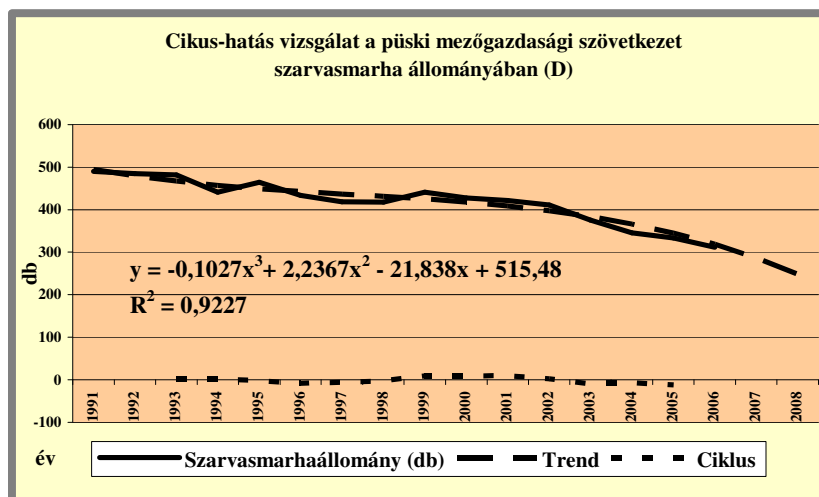
A 7. ábra a darnózseli mezőgazdasági szövetség szarvasmarha állományának változásait szemlélteti 1990-től és várható alakulását mutatja 2008-ig. Az ábrán megfigyelhető a parabolisztikus jellegű trend, a trendfüggvény harmadfokú polinóm (a parabolikus trendfüggvény relatív hibája 7,97 %). A ciklus csökkenő szakasszal kezdődik, mely a „Szigetközi” Magyar-Csehszlovák Barátság Mezőgazdasági Termelőszövetkezetből való kilépés 5. évében érte el mélypontját. Ennek oka az állattenyésztés alacsony jövedelmezősége (a piaci környezet kedvezőtlen alakulása miatt), aminek következtében a fejlesztési források beszűkültek, a hitelt

magas adósságszolgáltatási kötelezettségek terhelték, következtetésképpen az ilyen feltételek melletti fejlesztések a szövetkezet eladósodását eredményezték volna. A pénzügyi források hiánya miatt a gazdaság értékesítette az állomány egy részét, így a felszabadult épületeket más célra tudta hasznosítani. Az 1995. gazdasági évre kialakult kedvező tenyészüsző árak is további értékesítésre ösztönözték a szövetkezetet. A csökkenés 1996-tól mérséklődött, enyhe emelkedés figyelhető meg a szarvasmarhalétszám alakulásában. Az állomány növekedését nagyban elősegítette, hogy 1997-re a szarvasmarhatartás feltételei javultak a megyében (Győr-Moson-Sopron megyében a vágómarha felvásárlási ára 4 %, a tehéntéje 26 %-kal volt magasabb az előző évinél). A szövetkezet 1998-ban felszámolta a libaállományát, a libatartást megszüntette, így az állattenyésztési ágazat bevételei a tejelő tehenészetből származtak. A megyei állatállomány adataira vonatkozó elemzéseim is igazolják, hogy az 1998. évre a szarvasmarha állomány csökkenése megállt (a megyében az összes szarvasmarha 1997-ben 67500 db, 1998-ban 67800 db volt). (A mérsékelt növekedés azonban egyéni gazdálkodóknál jelentkezett erőteljesebben, a szövetkezeti szektor gyengülése tovább folytatódott.) A 2001. évtől ismét – a megye szarvasmarha állományához hasonlóan – csökkenő tendenciát figyelhetünk meg a szövetkezet szarvasmarha állományában, melyet főként az elmaradt fejlesztések, a kedvezőtlen piaci folyamatok eredményeztek. Az állományi létszám napjainkig (2006) viszonylag állandó szinten maradt, melyhez nagymértékben hozzájárult a telepen alkalmazott korszerű számítógépes egyedazonosító, lépésszámláló rendszer működtetése, a mérsékelt felújított épületek, a fokozott beruházások és fejlesztések. A megye szarvasmarha állományának alakulásától a szövetkezet szarvasmarha állománya eltérően változott,

a megyei ugyanis 2005-ben 3,3 %-kal csökkent a 2004. évihez képest.

5.3.2. A püski mezőgazdasági szövetkezet vizsgálata

8. ábra – Ciklus-hatás vizsgálat a püski mezőgazdasági szövetkezet szarvasmarha állományában (1990-2006) és várható alakulása 2008-ig (Me.: db)

(Forrás: saját vizsgálatok)

A 8. ábra a püski mezőgazdasági szövetkezet szarvasmarha állományában bekövetkezett változásokat szemlélteti. Összehasonlítva a darnózseli mezőgazdasági szövetkezet szarvasmarha állományának változását bemutató függvény lefutásával, a két szövetkezet gazdasági szerkezetének nagyfokú megegyezősége, a szövetkeztet ért azonos gazdasági hatások ellenére, a változás intenzitása jelentősen eltérő. A püski szövetkezet esetében drasztikusabb az állomány csökkenése, a trendfüggvény lefutása (laposabb) szinte lineárisan csökkenő (az elemzés során a becsléshez szintén harmadfokú polinóm trendfüggvényt alkalmaztam, a parabolikus trendfüggvény relatív hibája 3 %). A ciklust elemezve a darnózseli szövetkezetnél felsorolt

hatások váltották ki a püski szövetkezet szarvasmarha állományában bekövetkezett változásokat és hasonló következtetések vonhatók le. A ciklus ebben az esetben is csökkenő szakasszal kezdődik, mely 1996-ban éri el a mélypontot. A vizsgált szövetkezet 1998-ban szintén beszüntette a libatartást, az állattenyésztési ágazatot a szarvasmarhatenyésztés és a tejelő tehenészet üzemeltetése jelentette. A 1998-as gazdasági évtől az előzően bemutatott szövetkezethez hasonlóan növekedést figyelhetünk meg a szarvasmarha állományban, amely szinte állandó értéken rögzült 2003-ig. Ettől az évtől kezdve azonban a piaci viszonyok alakulása, a beruházások és fejlesztések elmaradása, a tárgyi jellegű eszközállomány állapotának leromlottsága és elavultsága eredményeképpen az állomány csökkenése tovább folytatódik napjainkig (2006) is.

5.3.3. A tejtermelés ciklus-hatás vizsgálata a püski és darnózseli mezőgazdasági szövetkezetben

Az egy tehenre jutó átlagos tejtermelés idősorainak (az ábrák a 16., 17., 18., 19., 20. sz. mellékletben található) vizsgálatánál már nagyobb párhuzam figyelhető meg. Mindkét szövetkezetre vonatkozó adatokat másodfokú polinóm trendfüggvénnyel ábrázoltam. Az idősort a darnózseli szövetkezet esetében kettő, a püski szövetkezet esetében három részre bontottam fel, annak érdekében, hogy a hullámzások pontosabb képet adjanak (a püski szövetkezet esetében a ciklusok változékonysága nagyobb volt, a parabolikus trendfüggvény relatív hibája az első ábrán 21,7 %, a másodikon 2,1 % volt, a harmadikon 1,47 %, a darnózseli szövetkezet esetében a relatív hiba 4,4 % és 3,3 % volt).

A darnózseli szövetkezetnél az 1990-1997-ig, majd az 1998-

2006-ig terjedő időszakot vizsgáltam. A püski szövetkezet esetében – nagyobb hullámzás mutatkozott- ott a vizsgált időszakok a 1990-1995, 1996-2002 és 2002-2008 közötti évek voltak. Mindkét szövetkezet esetében a ciklus csökkenő tendenciával kezdődik (a darnózseli szövetkezetben az egy tehénre jutó átlagos tejtermelés 1991-ben 7365 l, 1997-ben 5998 l volt, a püski szövetkezet esetében 5970 l és 5578 l volt), mely 1997-ben éri el a mélypontot. A termelési volumen csökkenéséhez az állományváltozásnál vázolt hatások vezettek, melyek a vizsgált szövetkezetekben a szarvasmarhatenyésztés mutatóinak romlását eredményezték. A vizsgálat második szakaszában az egy tehénre jutó átlagos tejtermelés intenzív növekedésnek indult, a függvény emelkedő jelleget mutat (1998-ban 6585 l, 2005-ben 8204 l volt, a püski szövetkezet esetében 5958 l és 7285 l volt). A függvény alapján becsült egy tehénre jutó átlagos tejtermelés a jövőben várhatóan ezen a szinten marad mindkét szövetkezet esetében.

5.3.4. A vágómarha kibocsátás ciklus-hatás vizsgálata püski és darnózseli mezőgazdasági szövetkezetben

A darnózseli és püski szövetkezet vágómarha kibocsátásának vizsgálatát (az ábrák a 21., 22., 23., 24., 25., 26. sz. mellékletben található) is elvégeztem. Mindkét szövetkezetnél a vágómarha kibocsátás idősorait három részre bontottam, mert a vizsgált időszakban az értékek rendkívül szélsőséges ingadozást mutattak /a trendfüggvényt (becslőfüggvényt) csak így lehet eredményesen az eredeti idősorhoz illeszteni/. A függvények összehasonlításakor mindkét szövetkezetnél láthatjuk a ciklusokban az intenzív hullámzást, a csökkenő tendenciát, mely a darnózseli szövetkezetnél

erőteljesebben kirajzolódik. (A trendfüggvény relatív hibája a püski szövetkezet esetében az első ábrán nagy, 31,9 % - mert az értékekhez nehezen volt illeszthető trendfüggvény, – a másodikon teljes volt az illeszkedés, a hiba 0 % volt, a harmadikon a hiba 2,9 %, ami igen jó közelítést jelent az idősor eredeti adataihoz. A darnózseli szövetkezetnél az első ábrán a relatív hiba 2,6 %, a másodikon 6,08 %, amelyek igen jó, a harmadikon 15,8 %, ami jó közelítésnek mondható.)

A ciklus mindkét szövetkezetnél csökkenő szakasszal indul, a vágómarha értékesítésének feltételeit a szarvasmarha állomány alakulásánál vázolt tényezők alakították. További csökkenést eredményezett, hogy a vágómarhák a szövetkezetből magántermelőkhöz kerültek. A kibocsátás a mélypontot az 1996. és 1997. évben érte el, ettől az évtől növekvő tendenciát mutat, mert javultak a szarvasmehatartás feltételei (a megyében a vágómarha felvásárlási ára 4 %-kal volt magasabb, a takarmányok közül a kukorica felvásárlási ára 16 %-kal, a szálaskarmányszénáé 6 %-kal csökkent az előző évi árakhoz képest). A viszonylagos kedvező feltételek hatására a vágómarha kibocsátás a darnózseli szövetkezetnél ezen a szinten maradhatott 2003-ig, a függvény alapján történő becslés szerint azonban az összes szarvasmarha létszám fogyatkozásával csökkeni fog. A püski szövetkezetnél már a 2000. évtől kezdődően hullámzásokat, valamint a visszaesést figyelhetünk meg, amely, a függvény alapján történő becslés szerint a jövőben tovább folytatódik.

5.4. A Közép-Szigetközben előállított állati termékek feldolgozásának értékelése

A Szigetközben - így a vizsgálatba vont közép-szigetközi

mezőgazdasági szövetkezetekben - előállított állati termék alapanyagok feldolgozása csak részben történik a szigetközi feldolgozó üzemekben. A vizsgálati eredmények szerint, jelenleg állati termékként a vizsgált szövetkezetek tejet és vágómarhát bocsátanak ki, ezért azok termékpálya vonalát értékeltem. Áttanulmányoztam a Szigetköz területén működő vágóhidak, húsfeldolgozó üzemek, hűtőházak területi elhelyezkedését és tevékenységét. (13. táblázat)

13. táblázat- Állatitermék-feldolgozó üzemek tevékenysége a Szigetköz területén

Üzemek	Marha		Sertés		Baromfi	
	Vágás	Feldolgozás	Vágás	Feldolgozás	Vágás	Feldolgozás
Viola-Hús kft.(Győr)	-	×	-	×	-	-
Pannon – Baromfi kft., HUA VK kft. (Győr)	-	-	-	-	-	×
KAISER-FOOD kft.(Mosonmagyaróvár)	-	×	-	×	-	×
Lukullusz Húsfeldolgozó kft (Mosonmagyaróvár)	-	×	-	×	-	×
Dr. Villányi Vilmos Vágóhidja (Dunaszeg)	×	×	×	×	-	-
KAISER-FOOD kft. (Abda)	-	×	-	×	-	-
„Zöld Mező” mezőgazdasági szövetkezet szövetkezeti (Kunsziget)	-	-	×	×	-	-
Darnóhús Kft.(Darnózseli)	-	-	-	×	-	-
Nagy István Baromfifeldolgozója (Dunaremete)	-	-	-	-	×	×

(Forrás: saját adatgyűjtés)

Jelmagyarázat: - Vágást és/vagy feldolgozást nem végez

× Vágást és/vagy feldolgozást végez

Fontos szerepet töltenek be és a vizsgálatok szempontjából meghatározóak a falvakban működő vágóhidak és feldolgozók, melyek közül a *Darnózselin* üzemelő Darnóhús Kft. Húsüzem saját kiskereskedelmi üzlettel és ún. „mobil húsbolttal” (hűtőautó, kiszolgáló pulttal) rendelkezik, a *dunaremetei* vállalkozó baromfi vágóhidat, feldolgozót, csomagolót, saját kiskereskedelmi

boltot is üzemeltet, valamint a *kunszigeti* szövetkezet működtet saját bolthálózatot. Mindezek a jövőben követendő példát és megújuló értékesítési lehetőséget jelenthetnek.

A jelenlegi állatiermék-feldolgozás helyzetének értékeléséhez kapcsolatosan kimutattam, hogy a vizsgált szövetkezetek közül az ásványrári a sertéshús előállítását 2000. évtől kezdődően beszüntette, a hédervári szövetkezet a pulykahizlalást 2006-ban felszámolta, így csak vágómarha (bikaborjak és a selejt tehének) kerül ki a szövetkezetekből. A püski szövetkezetben előállított vágómarha alapanyagból a selejt tehének és a bikaborjak Györsövényházára, illetve Dunaszigetre kerülnek, és felhizlalás után a dunaszegi vágóhíd dolgozza fel őket. A darnózseli szövetkezet a bikaborjak kis hányadát Darnózselin – amelyeket szintén a dunaszegi vágóhíd dolgoz fel -, nagyobb részét a környező megyékben (Zalaegerszeg, Komárom) értékesíti.

A vizsgálatok eredményeiből is látható, hogy a Közép-Szigetközben előállított állati termékek/alapanyagok feldolgozásában, fentiekben vázolt a számos üzem közül csak a dunaszegi vágóhíd és húsfeldolgozó üzem vesz részt. Ennek oka, az alapanyaghiányban jelölhető meg, egy vágóhíd és feldolgozó kapacitás elegendő a térégben előállított állati termékek tovább feldolgozásához. Az értékelésből kitűnik, hogy kevés a szereplő a térségi állati termékek termékpályáján, a termékek helyi (nem csak a közép-, hanem az egész szigetközi) termékpályája széttagolt, a térségen belüli folyamatossága hiányzik. Az interjúkban elhangzott, hogy a termékpályák kiépítettsége nem folyamatos, nem minden évben jelentkezik ugyanaz a felvásárló. Ez kedvezőtlen a mezőgazdasági termelés jövedelmezőségére, az értékesítés biztonságával, a támogatások hatékony felhasználásának növekedésével, melyet az alapanyagtól a

végtermék előállításáig kiépített termékpálya biztosítani tudna.

A Szigetközben *tejfeldolgozással és tejtermékek előállításával foglalkozó üzemek* a következők: a legnagyobb arányban a mosonmagyaróvári Óvártej Rt., kis mennyiséget Németh Tamás Tejfeldolgozó üzeme Dunaszigeten és a győri Tebike kft. dolgoz fel.

A szövetkezetekben előállított tej tekintetében a termékpálya folyamatosabb kialakítású. A mosonmagyaróvári Óvártej Rt - ahová a vizsgált szövetkezetek is a szállítják a tejet - részvények nagy hányadának tulajdonosai a tejtermelők, és a szövetkezetek. A tulajdonosok a felvásárláson túl egy kezdetleges integrációt is kialakítottak. Az Óvártej Rt. tej előállításával és sajtgyártással foglalkozik, évente 50 millió liter tej feldolgozását végzi. Fő terméke a szögletes alakú Trappista sajt, az Edámi sajt, Óvári sajt, Gouda, a zsírszegény fokhagymás és köményes sajtok, ezek füstölt változata illetve a füstölt trappista. Az előállított tejet és tejterméket nagy kereskedelmi láncoknak (pl.: Metro, Tesco, Auchan stb.) és a világ számos országába (Pl.: Olaszország, Spanyolország, Németország stb.) forgalmazzák

A közép-szigetközi állattermék-előállítás helyzetének feltárásához és értékeléséhez nagy fontosságú a kunszigeti „Zöld Mező” Mezőgazdasági Szövetkezet által üzemeltetett vágóhíd és húsüzem tevékenységének értékelése. Az adatokból kirajzolódik, hogy az üzem a jelenleginél nagyobb mennyiségű alapanyag feldolgozásra alkalmas, ezáltal az alapanyag kibocsátó egységek számára biztos feldolgozó és értékesítő háttérrel nyújthatna, több a térségi terméket értékesítő kiskereskedelmi üzlet életre hívását eredményezhetné. Az állati termék kibocsátás fokozható. (A település Közép- és Alsó-Szigetköz határán terül el.) A szövetkezet 2000-ig az ásványrárói szövetkezet által előállított vágósertések jelenős részét vásárolta fel,

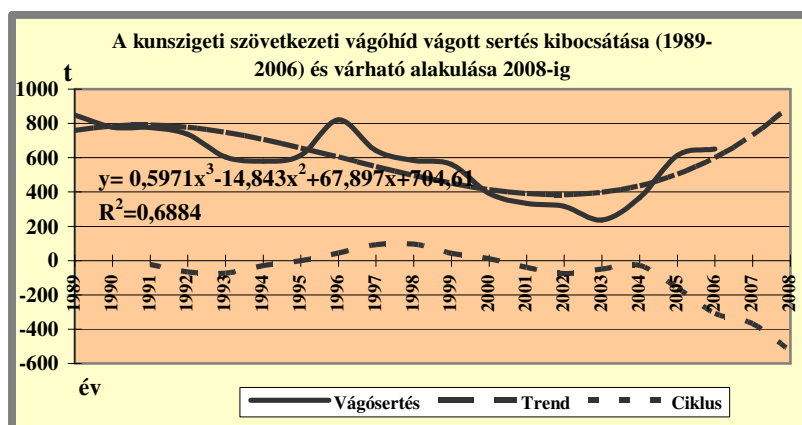
megbízható piacot biztosítva azok számára. A húszem és a saját üzletek pedig napjainkban meghatározóak a közép-szigetközi falvak sertéshússal és sertésből készült félkész- és késztermékekkel való ellátásában.

A szövetkezet az állattenyésztési ágazaton belül sertés- és szarvasmahatenyésztéssel és növénytermesztéssel foglalkozik, valamint sertés vágóhidat és húszemet működtet.

A sertésállomány alakulását, a vágósertés alapanyag előállítás természetes mutatóit a 27. sz. mellékletben összegeztem. Az adatokat értékelve kitűnik, hogy a szövetkezet sertésenyésztési ágazata az ásványrárói szövetkezetéhez viszonyítva kedvezőbben alakult. A gazdaságosabb és jövedelmezőbb működéshez nagymértékben hozzájárult a szövetkezet vágóhídi kapacitása is. A kunszigeti mezőgazdasági szövetkezet elnökével készített interjúban elhangzott, hogy „továbbra is a negatív tendenciák érvényesülésére lehet számítani a sertéságazatban”, ennek ellenére a 2006. évre némiképp sikerült a szövetkezetben a sertésenyésztés mutatóit stabilizálni.

A szövetkezet vágóhídi adatainak, a vágott sertés mennyiségi változásainak és a sertéshús kibocsátás jövőbeni alakulásának tendenciáját a megelőző vizsgálatoknál is alkalmazott ciklus-hatás vizsgálattal értékeltem.

9. ábra – A kunszigeti mezőgazdasági szövetkezeti vágóhíd vágott sertés kibocsátása (Me.: t) sertés kibocsátása (1989-2006) és várható alakulása 2008-ig

(Forrás: saját számítások)

A 9. ábra segítségével megfigyelhetjük a vágott sertés mennyiségében jelentkező ciklusokat (a trendfüggvény relatív hibája 16,29 %, ami jó közelítést jelent az idősor eredeti értékeihez). A ciklusban két mélypont (az 1993. és 2003. év) mutatható ki. A legnagyobb mennyiséget az 1997-1998 közötti időszakban érte el a szövetkezet, majd a 2004. évtől kezdődően megkezdődött a vágott sertés mennyiségének mérséklődése.

Az alapanyag 35 %-át jelenleg a kunszigeti sertéstelep szolgáltatja (1996-ig a 70%-át tudták előteremteni), a többi sertést felvásárolják a környező falvak (Mosonszentmiklós, Halászi, Darnózseli, 2000-ig az ásványrári szövetkezettől is vásároltak sertést) háztáji gazdaságaiból és szövetkezeteitől. A 2006. évtől Csehországból és Szlovákiából importáltak bőrös félsertéseket annak érdekében, hogy elegendő alanyaggal rendelkezzenek.

Hetente egyszeri vágást végeznek, átlag 50 sertést vágnak le és dolgoznak fel egy héten. A húsok minősítése a SEUROP minősítési rendszer alapján történik. A vágóhíd számára az élő vágósertések 70 %-át 1996-ig –a szövetkezetben előállított, saját hízók biztosították, a

fennmaradó 30 % a háztáji gazdaságokból és egyéb partnerektől (Pl.: az ásványrári szövetkezettől) került beszerzésre. A vágóhídi adatok tanulsága szerint 1996-tól folyamatosan csökken a vágóhídon levágott sajátízű aránya. Eddig az évig a sertések 30%-át a Ringának és elődeinek értékesítették, néhány százalékot a környékbeli gazdáknak, a többit a saját vágóhídon dolgozták fel. Az 1997. évtől a sertések 65 %-át a Ringának (a nagy húskombinátok biztonságosabban értékesítettek), illetve kereskedőkön keresztül országos vágóhidaknak értékesítették, a többit saját vágóhídon vágta le és dolgozták fel. Jelenleg – többnyire a csökkenő kocaállomány, a hízóalapanyag hiánya, a romló malacsaporulati mutatók eredményeként – a vágóhídon vágott és feldolgozott sertések 35 %-a származik saját sertésekből. (A 15 kg feletti malacokat a környékbeli gazdáknak értékesítik.)

Az üzem a termékeket körcímkével látja el, csomagoló részleggel nem rendelkezik. A csomagoló üzem kialakítása jövőbeni fejlesztési célkitűzésként szerepel. Az előállított termékek értékesítése az üzem saját kiskereskedelmi üzletein keresztül történik, melyek Kunszigeten, Győrben és Dunaszigetben találhatóak meg. Emellett a termékeket más, a térség többi kiskereskedelmi üzleteibe is szállítják. Ellátják még ezen felül a környező települések iskoláinak, óvodáinak és éttermeinek konyháit is. Tovább feldolgozásra a Kaiserhoz és a győrszemerei Molnár üzemhez szállítanak. (Szállítás naponta történik.)

A vizsgálati eredményekből kimutatható a sertésállomány mérséklődése, az alapanyag folyamatos csökkenése, ezáltal a vágóhídi és a feldolgozó kapacitás feleslegessé válása. A sertés tekintetében is érzékelhető a termékpálya helyi kiépítettségének hiánya, a termékpálya helyi folyamatosságának megszűnése.

5.5. A közép-szigetközi állattermék-előállítás SWOT analízise

Napjaink meghatározó gazdálkodási tényezője a természeti környezet erős felértékelődése, ami a vidékfejlesztés fontosságára irányítja a figyelmet. ***A természeti környezet és a kultúrtáj fenntartása vidéken élő népességet feltételez, akik „karbantartják” a környezetet. Ez azonban egy további lépésben feltételezi, hogy az emberek ne hagyják el a vidéket, ugyanakkor a mezőgazdasági alapanyag-termeléssel ne fokozzák az EU-ra jellemző élelmiszer-túlermelést.*** Alternatív megoldási lehetőséget kell találni a gazdálkodók számára. Az Európai Unió elképzeléseiben a mezőgazdasági termelést folytatók egyre inkább a környezet „gondnokaiként” szerepelnek, akik a környezetfenntartás terén végzett munkájukért jövedelemben részesülnek. Így kapcsolódik össze a fenntartható mezőgazdálkodás három pillére: a természet, a társadalom és a gazdaság.

A közép-szigetközi állattermék-előállítás *helyzetértékelése, a változások észlelése és elemzése* során megállapítható, hogy a térségben az évszázadok folyamán kiformalódott és a lokális/térségi gazdálkodók által örökölt gazdálkodási szisztéma érzékeny összhangban áll a gazdálkodás természeti és emberi környezetével.

A térségi állattermék-előállítás fejlesztési lehetőségeinek kidolgozásához a *természet-társadalom-gazdaság* egységét vettem alapul. A fejlesztési irányok kijelölésének első lépéseként csoportosítottam a Közép-Szigetköz állati termék kibocsátását befolyásoló tényezőket, melyeket a 10. ábra segítségével szemléltetek.

10. ábra- A közép-szigetközi állattermék-előállítást általánosan befolyásoló tényezők áttekintése

(Forrás: saját összeállítás)

A vizsgált térség állattenyésztésének és állattermék-előállításainak további értékeléséhez a saját vizsgálatok, felmérések, valamint más elméleti jellegű vizsgálatok következtetéseinek és megállapításainak segítségével kialakítottam a SWOT analízis determinánsait:

Erősségként (pozitív belső determinánsként) összeállítottam:

- Kedvező természeti adottságok. (3.5. fejezet)
- Kedvező a legeltetésre alkalmas területek megoszlása és területi elhelyezkedése.(lásd 5.1 fejezet)

- Kedvezőek a földrajzi, természeti adottságai az (extenzív) állattenyésztéshez. (lásd 3.6 fejezet)
- Az állattenyésztési kultúra tradíciói. (lásd 3.6 fejezet)
- Magas a mezőgazdaságilag művelhető területek, a takarmánytermő-területek aránya. (lásd 5.1 fejezet)
- A növények széles választéka termesztendő, melyekhez öntözési lehetőség társítható. (lásd 6. melléklet)
- A körzetben található feldolgozó üzemek jó elérhetősége, a rendelkezésre álló élelmiszer-feldolgozó kapacitás. (lásd 5.4 fejezet)
- A külföldi piacok közelsége.

A vizsgálatokban rámutattam a térség állattermék-előállításának **gyengeségeire** (negatív belső determinánsaira) is:

- Érzékeny természeti környezet. (3.5. fejezet)
- Vidéki emberek a környező városokban vállalnak munkát, ... önmaguk alakítják ki megélhetési forrásaikat. Ezek közé sorolható a gazdálkodók motiváltságának gyengesége. (lásd 3.6 fejezet)
- Egyoldalú vetésszerkezet. (lásd 6. sz. melléklet)
- Gyepgazdálkodás hiánya. (lásd 5.1 fejezet)
- Az állattartó és állattenyésztő vállalkozások, a gazdaságok tőkehiánya. (lásd 3.1 és 3.2 fejezet)
- Erősen csökkenő állatállomány és a megfogyatkozott gazdaságok. (lásd 5.2, 5.3 fejezet)
- Elöregedett épületek, eszközállomány. (lásd 3.1 és 3.2 fejezet)
- Az állattenyésztés természetes mutatóiban jelentkező visszaesések. (lásd 5.3 fejezet, 27. melléklet)

- A beszűkült állati termékek köre. (lásd 5.2, 5.3 fejezet)
- Helyi feldolgozó üzemek kapacitásának kihasználatlansága. (lásd 5.4 fejezet)
- Vertikális termékpálya gyengeségei. (lásd 5.2, 5.3, 5.4 fejezet)
- Mezőgazdasági alaptermékek értékesítésnek bizonytalanságai. (lásd 3.1 és 3.2 fejezet)

A vidék- és a mezőgazdaság-fejlesztési **lehetőségeket** (pozitív külső determinánsokat) – amelyek kimutatásánál általában az irodalmi áttekintésben (lásd 3.4 fejezet) vázoltakra hivatkozom – teremthet a térségi állattermék-előállítás számára:

- Érzékeny természeti területek támogatása.
- Termelés extenzifikálására irányuló EU-s törekvések és támogatások – mezőgazdasági struktúraváltás.
- EU által támogatott, magas színvonalú termesztési és feldolgozási technológiák révén.
- Munkahelyteremtés.
- Gazdálkodók motiválása.
- Hagyományos gazdálkodási formák bemutatása.
- Előállított állati termékek választékának átstrukturálása.
- Tájjellegű állati termékek és élelmiszerek.
- Helyi termékek marketingjének javítása.
- Gazdasági kapcsolat erősítése, konszenzus megteremtése a környező kistérségekkel, a falvakban gazdálkodók közös érdekeinek hangsúlyosabbá tétele.
- Termékpályás értékesítési társulások létrehozásának EU-s támogatása.

Mindezek azonban magukban rejtik a térségi állattermék-előállítás **veszélyeit** (negatív külső determinánsait) is /amelyek

kimutatásánál általában az irodalmi áttekintésben vázoltakra hivatkozom/:

- A környezetvédelmi és agrár-környezetgazdálkodási követelmények hiánya és gyenge érvényesítése. (lásd 3.3 fejezet)
- A klímaváltozáshoz való alkalmazkodás tovább nehezíti a szigetközi térség állati termék előállító potenciálját. (lásd 3.4 fejezet)
- Alacsony jövedelmezőség a mezőgazdaságban, így az állattenyésztési ágazatban is. (lásd 3.1 és 3.2 fejezet)
- A vásárlói szokások átalakulása és tőke hiány miatti érdektelenség a helyi specialitások iránt. (lásd 3.1, 3.2 , 3.4 fejezet)
- Állatállomány további csökkenése. (lásd 3.1 és 3.2 fejezet)
- Az EU csatlakozással járó versenyhelyet, a váltással kapcsolatos nehézségek és az információ hiánya. (lásd 3.1, 3.2 , 3.4 fejezet)
- Agrárrolló nyitása miatt a fejlesztési lehetőségek csökkenése. (lásd 3.1 és 3.2 fejezet)
- A finanszírozás, a forrás koordináció hiánya. (lásd 3.1 és 3.2 fejezet)

5.6. A vizsgált térség állattermék-előállításának feltételrendszere

A jelenlegi helyzet determinánsait az irodalmi áttekintésben felvázolt, országosan érvényesülő tényezőkből, azok hatásaiból, a

vizsgálati eredmények kvantitatív adataiból levont következtetésekből, az interjúkból, a konzultációkból, a megfigyelések tapasztalataiból építettem fel. A SWOT analízis determinánsainak figyelembevételével alakítottam ki az összefoglaló értékelésemet. Kidolgoztam a térség állattermék-előállításában jelentkező főbb elemzési tényezőket, majd feltártam az azokat előidéző okokat és azok ok-okozati összefüggéseit, melyeket rendszerezve a **11. ábrában** modelleztem. Ezáltal értékeltem a vizsgált térség állattermék-előállításának jelenlegi helyzetét, a gazdálkodás feltételrendszerét. Az egyes elemzési tényezők szoros összefüggésben vannak egymással, a lehatárolásuk rendkívül nehéz, mert egy tényező több probléma előidézésében is szerepet játszott. A modell segítségével bizonyos mértékig logikai rendbe sorolhatók ezek a tényezők és az azokat előidéző okok:

1. Elemzési tényező: Az állatállomány, a gazdaságok számának csökkenése (hivatkozom az 5.2, 5.3, 5.5 fejezetre, a 15. mellékletre)

2. Elemzési tényező: Technológiai, technikai fejlesztések elmaradása (a Közép-Szigetközre jellemző általános megállapításaimat ismertetem)

A tényezők ismertetésénél megállapítható, hogy az irodalmi áttekintésben ismertetett, majd a vizsgálati eredményekkel alátámasztott adatok alapján, az egész országot jellemző, az állattenyésztést érintő kedvezőtlen tendenciák a Közép-Szigetköz településein is hasonló folyamatokkal ábrázolhatók. Igazolható az *állattartás, állattenyésztés szerepének leépülése*, a termelés koncentrációja, az ágazat alacsony jövedelemtermelő képességének, a források, a beruházások hiányának hatása, (a rendelkezésre álló épületek, istállók és berendezések min. 25-30 évesek.), a rendszeresen jelentkező értékesítési nehézségek. Mindezekből eredően a gazdák

kellő ösztönzés nélkül az állatállomány csökkentése, a termelés felhagyása mellett döntöttek. Ehhez járult még hozzá a természeti környezet szempontjából érzékeny területen folytatott gazdálkodás feltételrendszere, a (hagyományokhoz), természeti-társadalmi tőkéhez nem illeszkedő termelési szerkezet.

3. Elemzési tényező: A kibocsátott állati termékek számának csökkenése (lásd 5.2, 5.3, 5.5 fejezet)

A probléma kialakulása az irodalmi forrásokra és a vizsgálataim eredményeire hivatkozva visszavezethető az 1. és 2. Elemzési tényezőre. Az országos jelenségek, mint az alapanyaghiány, a termelés koncentrációja, az állati termékek termékpályájának szétesése, a piaci feltételekhez való kényszerű alkalmazkodás, a sokszereplős piac miatti értékesítési bizonytalanság, az élelmiszerbiztonsági és a minőségi követelmények, a termelők gyenge érdekérvényesítése következtében a térségből is *eltűnt* az állattartó telepekkel és az egyéni gazdaságokkal együtt az *állati termékek tájra jellemző széles választéka*.

4. Elemzési tényező: Az állati termékek vertikális termékpályájának hiányosságai (lásd 5.2, 5.3, 5.4, 5.5 fejezet)

Kialakulása az előző 3 tényezővel áll kölcsönhatásban.

- 1) Az irodalmi forrásokból ismert, a magyar állattenyésztési ágazatot jellemző, az állati termékek termékpályájára vonatkozó alacsony vertikális kiépítettség a térségben is kimutatható.
- 2) A mezőgazdasági szövetkezetek állattenyésztési ágazatának felszámolása, a szövetkezetek megszűnése után a háztáji gazdaságok nagy részének megszűnt az alapanyag- és takarmányellátása. A gazdaságok – a kellő tőke és támogatás híján – egyedül nem tudták a termelés alapvető feltételeit biztosítani és előállítani.

3) A szövetkezet biztos felvevő piacot jelentett, megszűntével a gazdák értékesítési lehetőségei is eltűntek, ezért az háztáji gazdaságok száma is rohamosan csökkent.

A vizsgálatokkal kimutatható, hogy *kevés a szereplő a térségi termékpiacán*. Ezzel pedig az 1. és 3. Elemzési tényezőhöz érkezünk vissza, vagyis a jelenlegi helyzet mindaddig gátat szab egy hatékony és gazdaságos integrációnak, amíg a gazdaságok száma és ezáltal az állatállomány, és az előállított termékek nem stabilizálódnak. Megállapítható, hogy a meglévő állati terméket előállító gazdaságok szűk termék kínálata (tehéntej, vágómarha) miatt elegendő a jelenlegi integrációs szint./

5. Elemzési tényező: A természetadta gyepgazdálkodás lehetőségeinek kihasználatlansága (lásd 5.1, 5.5 fejezet)

A probléma okait a vizsgálati eredmények alapján a következőképpen lehet összefoglalni:

- 1) A térségben a környezeti-természeti viszonyok (klimatikus és talaj adottságok, öntözési lehetőségek, termálforrások) ellenére kialakult a mezőgazdasági szervezetek egyoldalú vetésszerkezete.
- 2) A vizsgált időszakban csökkent a gyepterületek aránya.
- 3) A gyepgazdálkodás lehetőségei kihasználatlanok, amelynek csak az egyik oka lehet az, hogy a gyepterületek szétszórtnak és az ártereken találhatóak.
- 4) Megállapítható - az interjúkban elhangzottak alapján is megerősítve, hogy a termeléssel, a gazdálkodással kapcsolatos információ ellátottság, a kommunikáció és a koordináció hiánya következtében a gazdák nem tájékozottak a fejlesztési és pályázati lehetőségekről. A nem kielégítő információellátottságot a „Szigetközösen” -a térségfejlesztési ötletek gyűjtését megvalósító - pályázat tapasztalataira is megerősítik. A pályázaton résztvevők

igen nagy arányban jelezték szükségét a kielégítőbb információellátásnak és hatékonyabb kommunikációnak. Többen szorgalmazzák a meglévő szigetközi honlapok frissítését és javaslatot tettek közösségi hírportál beindítására, valamint Szigetközi Információs Központ létesítésére.

5) A gazdaságok, az állatállomány folyamatos csökkenése sem kedvez annak a törekvésnek, mely a legelőre alapozott állattermék-előállítást támogatja.

6) Az irodalmi áttekintésben több szerző szerint hazánkban a lakosság marhahúsfogyasztása alacsony, az értékesítésnél elsősorban külföldi piacokat kell megcéloznunk. A gazdasági prognózisok szerint a jövőben a meglévő gyepterületek hatékonyabb hasznosítása nem várható.

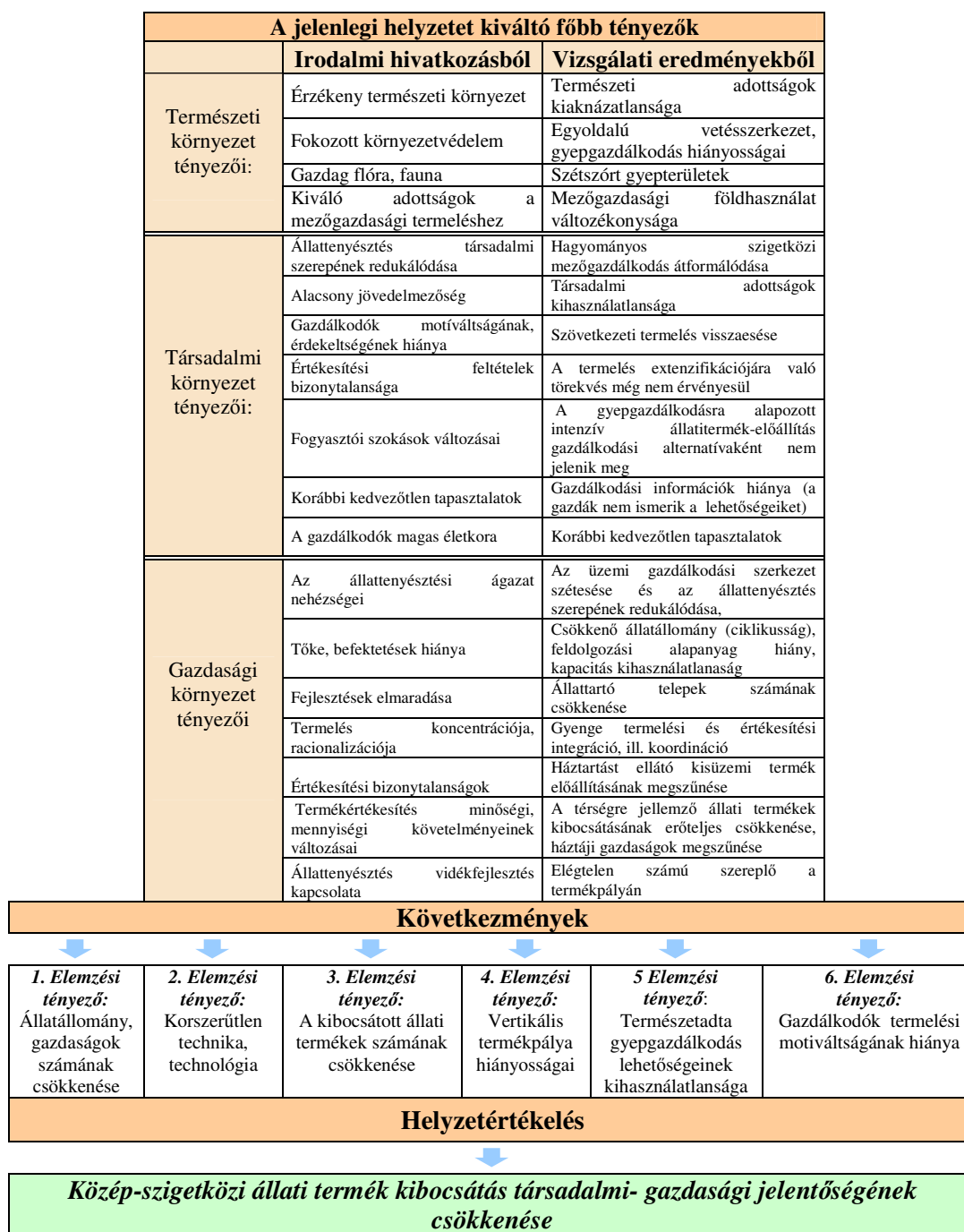
6. Elemzési tényező: A gazdálkodók termelési motiváltsága (lásd előző elemzési tényezők, 5.5 fejezet)

Ez a tényező az állattermék-előállítás egyik alapvető meghatározója, mert a gazdálkodók célirányú ösztönzése, támogatása, a kedvező gazdasági feltételek mellett eredményezheti állattenyésztésünk megújulását.

1) Az irodalmi áttekintés szerint is az állattenyésztéssel foglalkozó *gazdálkodók motiváltsága alacsony*. Ennek okai többek között a mezőgazdaságból élők magas életkorában, alacsony jövedelmezőségében, állattenyésztés szerepének térvesztésében stb. keresendők.

2) Az interjúkból megismert vélemények szerint is, a gazdálkodást nagy mértékben befolyásolják a termelés során szerzett rossz tapasztalatok és az információs infrastruktúra hiányosságai (a szigetközi térségben igen korlátozott az Internet-hozzáférés).

11. ábra – A közép-szigetközi állattermék-előállítás feltételrendszere

(Forrás: saját vizsgálatok és összeállítás)

5.7. A vizsgált térség állattermék-előállításának feladatai

A közép-szigetközi állattermék-előállítás vizsgálatából összeállított helyzetértékelési modell szerkezete, és a benne kijelölt elemzési tényezők körvonalazzák megoldásra váró feladatokat, illetve kijelölik a további fejlesztések megvalósításához *szükséges* (nélkülözhetetlen) lépéseket a **12. ábrán szemléltetettek szerint**. Az ábrán logikai sorrendben fogalmaztam meg és rendszereztem a fejlesztések megvalósítását célzó, alapvető fontosságú feladatokat és lépéseket. A legfőbb célhoz vezető lépéseket a fejlesztési lehetőségekből kiindulva a vizsgálati eredményekre, a terepinterjúkra, és a szakmai konzultációkra támaszkodva dolgoztam ki.

A cél: Az állattermék-előállítás megerősítése. Ennek megvalósítását az alábbi feladatok és lépések eredményezhetik:

1/a. Feladat: Az állatállomány és a hatékony gazdaságok számának stabilizálása

1/b. Feladat: Technikai és technológiai fejlesztések

A kapcsolódó lépések:

1.1. Az operatív feladatok első lépését a hazai és uniós pályázati lehetőségek szélesebb körű elterjesztése, a *forrásszerzés* (az EMVA I. tengely) a fejlesztési beruházások végrehajtása, a korszerűsítések megvalósítása, ehhez kapcsolódva a gazdák magas szintű információ-ellátottságának biztosítása, érdekeltségük megteremtése, motiváltságuk erősítése jelenti.

1.2. A stabilizációhoz hozzájárul a vidéki foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek bővítése, vidéki életminőség javulása, az alternatív jövedelemszerzési lehetőségek kialakítása.

1.3. Stabilizációt eredményez az *állattermék-előállítás kistérségi koordinálása*, a termelők összefogása, mely lehetővé teszi a térségben rendelkezésre álló természeti és társadalmi tőke és erőforrás hasznosítását.

1.4. Fejlesztést támogathatja - a hatékony kistérségi koordinálás mellett megvalósuló - a települések és a kistérségek, illetve azok gazdálkodói (ős és kistermelői), mezőgazdasági üzemei, vállalkozói, önkormányzatai közötti *konszenzus*, együttműködés. Kialakulhatnak a falvak és a kistérségek között olyan gazdasági kapcsolatok, melyek mindkettő szempontjából előnyök lehetnek. Létrejöhetnek olyan vidéki gazdasági egységek, melyek az állattermék-előállítás fejlesztését vonják maguk után. Az egész vidéki integráció egyik elemének fejlődése miatt, az egyéb mezőgazdasági tevékenységek és szolgáltatások erősíthetnek, ezáltal az egész Szigetköz mezőgazdálkodására is pozitív hatást gyakorolhatnak.

1.5. A stabilizációt a *piacképes termékek* előállítása szolgálja, melynek érdekében szükséges új termékek kibocsátása, a termelési szerkezet megújítása, a termékek minőségének javítása, élelmiszerbiztonsági szempontból kifogástalan termékek előállítása.

1.6. A kedvező agro-ökológiai adottságú, de a környezeti szempontból sérülékeny területeken a *környeztkímélő agrárgazdaság érvényesülésével* megvalósítható a gazdaságos árutermelés. Ehhez szükséges a környeztkímélő mezőgazdasági termelési módszerek széles körű elterjesztése, ezáltal a környezetvédelmi célkitűzések ágazati megvalósulása, a természet értékeinek, a táj, a termőföld és a vízkészletek állapotának megőrzése és javítása.

1.7. A megfelelő termelési színvonalú állatállománnyal és az állattermék-előállító gazdálkodók célszerű arányának kialakításával

az állati termékek társadalomban betöltött presztízse is erősíthető. Célként jelenhet meg a térség –állattenyésztéshez kötődő - turisztikai potenciáljának (lovaglás, farmlátogatás, házi készítésű tejtermékek stb.) fejlesztése. Eredményei elsősorban a vidék fejlődésében, a táj képének javulásában, az ökoturizmus és falusi turizmus feltételeinek erősödésében tapasztalhatók. Az állattermékek-előállítás fejlődése hozzájárulhat az egyéb vidékfejlesztési intézkedések sikeréhez, a vidéki népesség megtartásához, a gazdálkodók termelési-környezeti ismereteinek fejlődéséhez, szemléletváltás elősegítéséhez, a környezettudatos oktatáshoz.

2. Feladat: Az állati termékek körének színesítése

A kapcsolódó lépések: Az előző feladat lépéseinek sikeres megvalósítása jelentős mértékben hozzájárulhat a térségi állati termékek választékának bővüléséhez.

2.1. Ezek kiegészülhetnek az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap társfinanszírozásával 2007-2013 között megvalósítható pályázatokkal (pl.: A mezőgazdasági termékek értéknöveléséhez nyújtandó támogatások, Fiatal mezőgazdasági termelők elindításához nyújtandó támogatások, Termelői csoportok működéséhez nyújtandó támogatások) megszerezhető, a minőségi termék-előállítást ösztönző vidékfejlesztési támogatásokkal.

2.2. A térségi termékek körét bővítheti a tartott és tenyésztett állatfajok és fajták gazdagítása, a tájjellegű termékek előállítása és feldolgozása, az értékesítésüket biztosító integrációs formák (termékpályás szövetkezetek) életre hívása, az állati termékek mezőgazdaságon kívüli funkciójának/szerepének erősítése.

3. Feladat: Az állati termékek vertikális termékpályájának harmonizálása

A kapcsolódó lépések: A feladatok és az azokban ismertetett lépések eredményes megvalósítása feltételezi az állati termékek termékpályájának folytonosságát. Ennek fordítottja is igaz: a kiépített termékpálya működése feltételezi az elegendő létszámú termelőt, állatállományt, megfelelő technológiát, kifogástalan minőségű és elegendő mennyiségű terméket.

3.1. A termékpályák szervezetlenségének, ellenőrizetlenségének és arra az alapanyagtermelők kis befolyásának megszüntetése érdekében célul kell kitűzni a kistérségben integrált állattermék-előállítás rendszerének megalapozását és kiépítését, a mezőgazdasági termelők összefogását (pl. értékesítési szövetkezetek, termelői csoportok), a termékpályás szövetkezetek/integrációk létrehozását. A kistérségben integrált állattermék-előállítás, a hozzá kapcsolódó feldolgozási technológia fejlesztése, a kereskedelmi funkció erősítése és bővítése feltételezi az állati termék előállítók, feldolgozók és értékesítők összehangolt együttműködését, összefogását a közös érdekű kérdésekben, a termelői érdekű élelmiszeripari feldolgozást vagyis a termékpályás integrációt.

3.2. Célul kell kitűzni a minőségi élelmiszerelőállítást garantáló rendszerekben való részvétel elősegítését és támogatását.

3.3. A harmonizálás eszközeként szolgálna a térségben előállított termékek piaci pozíciójának javítása (hatékonyabb marketingmunka, reklámok, vásárlásösztönzés stb.).

4. Feladat: Gyepgazdálkodás sokrétű szerepének előtérbe kerülése

A kapcsolódó lépések: A térség állattermék-előállításának fejlesztési kiugrópontjaként szolgálhat a legelőre alapozott állattermék-előállítás.

4.1. Megvalósításához változtatni szükséges a művelési ágak arányán, a területhasználati szokásokon.

4.2. Alapvető célként jelenik meg a legeltetésre alkalmas gyepterületek területrendezése, mint például a védett növénytársulásokat tartalmazó gyeppek feltárása és kizárása a hasznosításból, gyakran belvízzel vagy árvízzel elárasztott területek feltárása, kórokozók, paraziták fertőzött területek kezelése, gyeptelepítés végrehajtása, a legelők körbekerítése, téli szállások kialakítása stb.

4.3. Nemzeti Vidékfejlesztési Terv Agrár-környezetgazdálkodási intézkedései támogatást nyújtanak a struktúraváltáshoz (Pl. a Szántóföldi agrár-környezetgazdálkodási célprogramon, a Gyepterületek agrár-környezetgazdálkodási célprogramon, a Vizes élőhelyhez kapcsolódó agrár-környezetgazdálkodási célprogramon, az Extenzív állattartáshoz kapcsolódó agrár-környezetgazdálkodási célprogramon keresztül)

4.4. A feladat kivitelezéséhez a termelők tájékoztatásának erősítése, a fejlesztési lehetőségek ismeretanyagának bővítése, az információs bázis kiépítése is alapvető feladat. Ezáltal megteremthetők az extenzifikációs támogatások igénybe vételének feltételei is, amely sikeres pályázatok segíthetik a gyepgazdálkodás hatékonyabbá tételét.

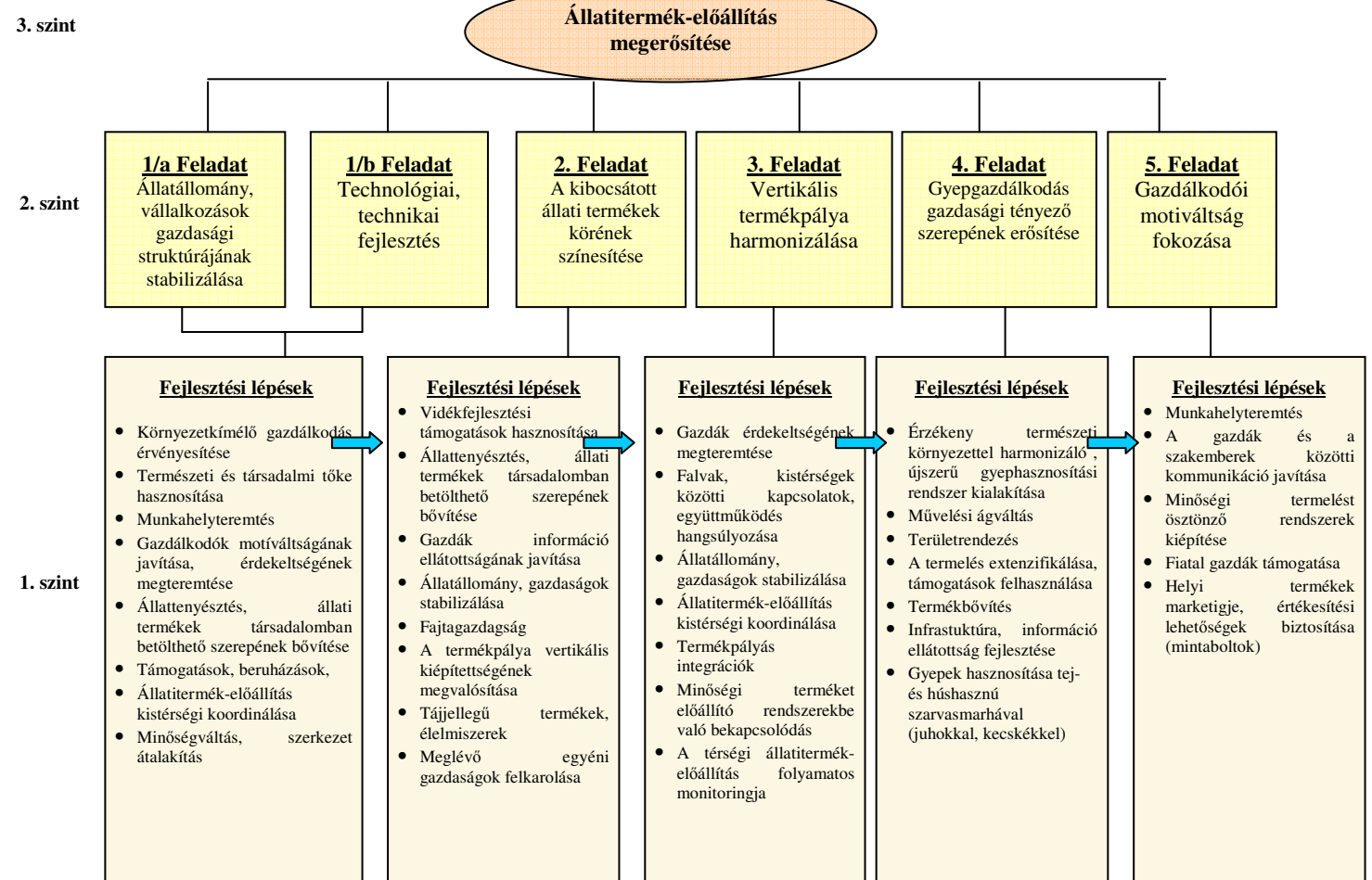
4.5. Az áru-előállítás, az így bevezetett termékbővítés mellett az árterek karbantartása, gyomirtása is megvalósítható.

5. Feladat: Gazdálkodók motiválása

A kapcsolódó lépések: az 1-4 Feladatok eredményessége kellő motivációs hatású lehet. Ez kiegészülhet:

- 5.1. az előző feladatok munkahely teremtő hatásával,
- 5.2. a kellő mennyiségben és minőségben előállított termékek értékesítésének erősítését szolgáló bolthálózatok (mintaboltok) kialakításával,
- 5.3. a feladat a szemléletformáláson keresztül minőségi termékek előállítását célozza és ösztönzi, ezáltal a gazdák versenyképességének javítást vonhatja maga után,
- 5.4. a szakemberekkel (falugazdászokkal, egyetemi oktatókkal) fenntartott kommunikációs és koordinációs kapcsolatok fokozásával, a fiatal gazdálkodók támogatásával.

12. ábra- A közép-szigetközi állattermék-előállítás megerősítésének feladatai

(Forrás: saját vizsgálatok és szerkesztés)

5.8. Vidékfejlesztési kezdeményezések értékelése a Felső- és Közép-Szigetközben

Az alábbi fejezetben a térségi vidékfejlesztési lehetőségek kidolgozása és megvalósítása érdekében elemzem a térségi vidékfejlesztési szervezetek (LEADER akciócsoport) tevékenységét, az elkészített vidékfejlesztési tervezet vázlatát, a megállapításokat, a kijelölt célkitűzéseket. Értékeltem a LEADER+ program keretében megvalósított pályázatokat is.

Az értékelés alapján megállapítható az is, hogy a térség mezőgazdaságának megerősítéséhez szükséges feladatok közül melyek megvalósításához illetve kivitelezéséhez van *kezdeményezés és hajlandóság*.

5.8.1. A térségi LEADER akciócsoport bemutatása

A vizsgált térségben a vidékfejlesztési irányok kijelölésére, a fejlesztési terv kidolgozására és végrehajtására, a LEADER programokban való részvétel, valamint a támogatások elnyerése érdekében 2005. májusában megalakult a *Felső- és Közép-Szigetközi (F+K Szigetközi) LEADER Akciócsoport*. Az akciócsoportba 13 település tartozik (Darnózseli, Dunakiliti, Dunaremete, Dunasziget, Feketeerdő, Halászi, Hédervár, Kimle, Kisbodak, Lipót, Máriakálnok, Püski, Rajka /a vizsgált települések közül csak Ásványráró nem tagja a csoportnak/), melyek mind a mosonmagyaróvári kistérség tagjai. Az akciócsoport 25 tagból áll:

- az alapító 13 település önkormányzata;
- Szigetközi Önkormányzatok Szövetsége;

- Nyugati Kapu Térségfejlesztési Társulás;
- Felső-Szigetközi Szabadidő- és Vízisport Egyesület;
- Halászi Hagyományőrző Egyesület;
- Kisalföldi Terület- és Vidékfejlesztő Egyesület;
- Szigetközi Falusi Turizmusért Egyesület;
- Darnózseli Agrár zrt.;
- 4 vállalkozó.

Az akciócsoport által elvégzett SWOT analízis eredményét a 14. táblázatban szemléltetem, segítségével érzékelhető, hogy a kezdeményezők mely adottságok kihasználására és mely tényezők kiküszöbölése érdekében dolgozták ki helyi (általános) vidékfejlesztési tervüket.

14. Táblázat - A Felső- és Közép-Szigetközi LEADER Akciócsoport által elvégzett SWOT analízis eredménye

Erősségek:	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • Területi elhelyezkedés • Természeti értékek • Infrastrukturális kiépítettség • Kerékpárút-hálózat • Szakképzett munkaerő • Jó megközelíthetőség • Civil szervezetek megléte 	<ul style="list-style-type: none"> • Szervezettebb térségi képviselet hiánya • Együttműködés gyenge • Hiányos kommunikáció • Kevés térségi és települési rendezvény
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • Turisztika országos támogatottsága • Szigetközi Nemzeti Park létrehozása • Érintettek közötti együttműködés erősítése • Identitástudat erősítésével helyben maradás elősegítése • Felértékelődő vidéki életmód 	<ul style="list-style-type: none"> • Migráció • Munkanélküliség növekedése • Vidéki életforma értékvesztése • Dunai vízelterelésből adódó hátrányok

(Forrás: A Felső- és Közép-Szigetközi LEADER Akciócsoport, 2005.)

5.8.2. „Szigetköz, természetesen” vidékfejlesztési stratégia

A helyi akciócsoport elkészítette „Szigetköz, természetesen” címmel a Szigetköz vidékfejlesztési tervzetét, amelyet 2006. június 20.-án fogadtak el. A terv illeszkedik a térségben korábban elfogadott koncepciókhoz, programokhoz, összhangban van a térségben zajló vidékfejlesztési fejlesztésekkel. A tervzetben a tagok vázlatosan kijelölték a fejlesztési irányokat, az egyes intézkedéseket. A fejlesztések kivitelezésének részletes kidolgozása napjainkban is tart. A tervzet címe egyrészt utal arra, hogy a természetvédelem központi helyen van a térség fejlesztésében, másrészt a térség természeti vonzerejéből kiindulva a turizmust tekintik az egyik lehetséges kitörési pontnak.

A tervzetet rávilágít, a SWOT analízissel, kérdőíves felméréssel végzett - a Felső- és Közép-Szigetközre vonatkozó általános - **helyzetelemzés** legfőbb megállapítására, az *életminőség romlása* a térségben, amelyet a kezdeményezők alábbi okokra vezetnek vissza:

1. Romló falusi élettér (romló településkép, értékvesztés, fejlesztendő humán erőforrás)
2. Gazdaság jövedelemtermelő képességének csökkenése (fejletlen vállalkozások, fejlesztésre szoruló agrárgazdaság, turisztikai lehetőségek kiaknázatlansága)
3. Gyenge civil szervezetek (kevés rendezvény, gyenge a hagyományápolás, gyenge közösségi élet)
4. Környezeti ártalmak (környezeti állapotának romlása, környezettudatosság hiánya)

A fent vázolt tényezők eredményezték a szigetközi települések

népesség megtartóerejének csökkenését, ezáltal az akciócsoport területének vonzereje visszaesett, ami az életszínvonal és gazdasági helyzet romlását okozta és ez vezetett a korábban ismertetett legfőbb megállapításhoz, az *életminőség romlásához*.

A helyi vidékfejlesztési kezdeményezés legfőbb **céljaul** az *életminőség javítását* tűzte ki, melynek eléréséhez az alábbi fejlesztési irányokat jelölte ki:

1. A települések vonzerejének növelése (településkép javítással, kulturális és épített örökség megóvásával, humán erőforrás fejlesztéssel)

2. A térségi gazdaság jövedelemtermelő képességének javítása (vállalkozások fejlesztésével, agrárgazdaság fejlesztésével, turizmusfejlesztéssel)

3. Civil szervezetek erősítése (rendezvényekkel, hagyományápolás erősítésével, aktívabb közösségi élettel)

4. Természetvédelem fokozása (természet állapotának óvásával, természeti erőforrások védelmével)

Az ismertetett tevékenységek hozzájárulhatnak a szigetközi települések népességmegtartó erejének növeléséhez, emelhetik a kistérség vonzerejét, új befektetéseket eredményezhetnek, melyek a vidéki életforma felértékelődését, ezáltal az életminőség emelkedését és a legfőbb cél elérését - *az életminőség javulást* - eredményezhetik.

A tervezet a térség középtávú jövőképét is a fentiekben vázolt szempontok alapján foglalja össze: „A Felső- és Közép Szigetközi LEADER Akciócsoport területén 10-15 év múlva az ember és a természet harmonikus közössége található. Megerősödött civil szervezetek és vállalkozók, gondozott települések, a természeti értékek védelme, a szolgáltatások magas színvonala, igényes programok járulnak hozzá vidéki életminőség javításához, emeléséhez, amely hozzájárul a térségben élő helyben maradásához,

identitástudatának megőrzéséhez.”

A Felső- és Közép-Szigetközi LEADER Akciócsoport vidékfejlesztési tervének támogatási összege 76.500.500 forint volt (2006), amely az egyes projektek között a következőképpen oszlott meg:

- Jövedelemtermelő beruházás esetén a projekt elszámolható összes költségének 45 %-a, max. 25.500.000 Ft
- Nem jövedelemtermelő beruházás esetén a projekt elszámolható összes költségének 85 %-a, max. 39.000.000 Ft
- Nem beruházás jellegű projektek esetén (képzés, tervezés, hálózatépítés) a projekt elszámolható összes költségének 95 %-a, max. 12.000.000 Ft

Az akciócsoport a szigetközi vidékfejlesztés legfőbb céljának és rész céljainak eléréséhez a kidolgozott stratégiában a következő intézkedéseket jelölte ki:

1. Intézkedés: Természeti értékek védelme, bemutatása

1. Alintézkedés: Szigetköz természeti értékeinek bemutatása
(tervezett felhasználható forrás: 10.000 ezer Ft)
2. Alintézkedés: Környezettudatos magatartás elősegítése
(tervezett felhasználható forrás: 3000 ezer Ft)
3. Alintézkedés: Ökológiai gazdálkodás népszerűsítése
(tervezett felhasználható forrás: 2000 ezer Ft)

2. Intézkedés: Civil szervezetek erősítése

1. Alintézkedés: Identitástudatot segítő rendezvények
(tervezett felhasználható forrás: 6000 ezer Ft)
2. Alintézkedés: Hagyományőrzés, kutatás
(tervezett felhasználható forrás: 3000 ezer Ft)
3. Alintézkedés: Közösségfejlesztő tréningek szervezése
(tervezett felhasználható forrás: 1000 ezer Ft)

3. Intézkedés: Településkép javítása

1. Alintézkedés: Közös térségi arculat kialakítása
(tervezett felhasználható forrás: 10.000 ezer Ft)
2. Alintézkedés: Közösségi terek kialakítása
(tervezett felhasználható forrás: 6000 ezer Ft)
3. Alintézkedés: Arculattervezési tanulmány elkészítése
(tervezett felhasználható forrás: 2000 ezer Ft)

4. Intézkedés: Turisztikai rendszer fejlesztése

1. Alintézkedés: Turisztikai infrastruktúra fejlesztése (tervezett felhasználható forrás: 17.000 ezer Ft)
2. Alintézkedés: Idegenforgalmi marketing
(tervezett felhasználható forrás: 4000 ezer Ft)
3. Alintézkedés: Képzések a falusi turizmus témakörében
(tervezett felhasználható forrás: 2000 ezer Ft)

5. Intézkedés: Alternatív jövedelemszerzés

1. Alintézkedés: Helyi termék előállítás, piacra jutás
(tervezett felhasználható forrás: 8500 ezer Ft)
2. Alintézkedés: Kiveszőfélben lévő mesterségek tanítása
(tervezett felhasználható forrás: 2000 ezer Ft)

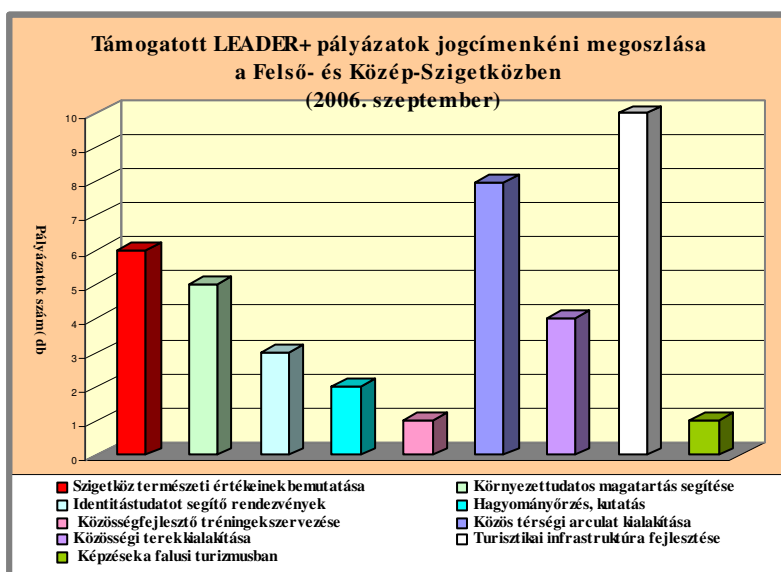
5.8.3.A térségi LEADER kezdeményezés eredményei

1. Az akciócsoport szereplői létrehozták a Felső-és Közép – Szigetközi Települések LEADER Klubját, ami egy partnerségi fórum kialakítást eredményezte. A fórum célja, hogy a LEADER pályázat kimenetelétől függetlenül a térség szereplői a lakosság és az érintettek bevonásával nyomon kövessék a térség fejlődését, feltárják a hiányosságokat, javaslatot adjanak a döntéshozóknak, egyáltalán az érintettek és érdekeltek közösen formálják véleményük egyfajta

társadalmi-közösségi részvétel keretében.

2. A Felső- és Közép-Szigetközi Vidékfejlesztési Tervben rögzített intézkedések végrehajtására, megvalósítására megszülettek a pályázati kiírások, melyekre az 13. ábrán kimutatott megoszlásban érkeztek be pályázatok (Összesen 57 db pályázat, ebből támogatott: 40 db volt). A pályázók szektoronkénti megoszlását a 14. ábrán ismertetem.

13. ábra – LEADER+ pályázatok támogatásának jogcímenkénti megoszlása a Felső- és Közép-Szigetközben (2006. szeptember)

(Forrás: www.kimle/palyazatainkéletutja (2006) és saját szerkesztés)

Az kezdeményezők által az egyik fontosabb kitörési pontnak tartott lehetőségnek (a turizmus, idegenforgalom) megfelelően a legtöbb támogatott pályázat (10 db, felhasznált támogatás: 16.576.436 millió forint) a *turisztikai infrastruktúra* (kerékpáros pihenőhely kialakítása, kerékpárkölcsonzó létesítése, szállásfejlesztés, étterembővítés, turisztikai szolgáltatások beindítása, vendégfogadás

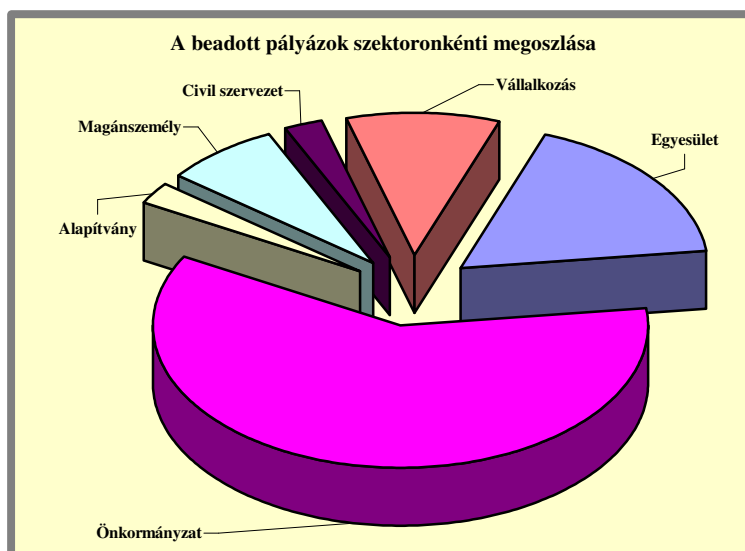
feltételeinek javítása, színesítése, lovasfogatok működtetése, kajak, kenu, csónak beszerzése) fejlesztése kategóriából került ki. A második legtöbb (9 db, felhasznált támogatás: 16.007.048 millió forint) nyertes pályázatot a „Településkép javítása” intézkedésen belül a *„Közös térségi arculat kialakítása a települések egyediségének megőrzése mellett”* elnevezésű alintézkedés forrásaiból finanszíroztak. A támogatásokkal a pályázott községeken a településkép javítása (szoborrestaurálás, sírkertrendezés, Harangláb felújítás), információs pontok (településeken belül és kívül) létesítése, településközpontok kialakítása és fejlesztése valósult meg.

Az második kiemelten kezelt program a *„Szigetköz természeti értékeinek védelme és bemutatása”*. Ezt a törekvést tükrözi, hogy a harmadik legnagyobb támogatást a Szigetköz természeti értékeinek bemutatására (megfigyelőhelyek kialakítása, gyalogos, kerékpáros, vízi tanösvények, túraútvonalak kialakítása, tájékoztató táblák kihelyezése, erdei iskolák létrehozása, fejlesztése, természeti értékek bemutatása) beérkezett pályázatok (6 db, felhasznált támogatás: 7.608.345 millió forint) kapták. A természeti értékek védelmének tudatosítására, a *„Környezettudatos magatartás elősegítésére”* 5 nyertes pályázat (felhasznált támogatás: 3.026.985 millió forint) keretében környezetvédelmi, természetvédelmi táborok szervezése, ismertető rendezvények szervezése, előadásorozatok szervezése, kiadványok készítése valósult meg.

Kiemelhető még a *„Közösségi terek kialakítására”* fordítható összeget elnyert pályázatok száma (4 db, felhasznált támogatás: 9.476.607 millió forint). Ezeket a forrásokat kül- és beltéri közösségi terek, szabadtéri színpadok, nézőterek létesítésére és fejlesztése fordították a nyertes pályázók. A *„Civil szervezetek erősítése, közösségfejlesztő,*

identitástudatot erősítő rendezvények” támogatása intézkedésen belül az Identitástudatot segítő helyi és térségi rendezvények támogatása elnevezésű alintézkedés forrásiból 2 nyertes pályázat támogatása (felhasznált támogatás: 292.924 forint) valósult meg, amelyekkel hagyományörzést felelevenítő rendezvényeket (egyesületek napja, énekkarok találkozója) támogattak. A *térség hagyományainak őrzése és kutatása* (falumúzeum, tájház kialakítására) elnevezésű alintézkedése által támogatott pályázatok között szintén 2 pályázatot (felhasznált támogatás: 5. 899.650) találhatunk. A legkevesebb támogatott pályázat (1-1 db) a *helyi közösségi együttműködést elősegítő tréningorozat* megvalósítását célzó, valamint a *falusi turizmus fejlesztését elősegítő képzéseket* támogató alintézkedésekből került ki.

14. ábra –A benyújtott pályázatok szektoronkénti megoszlása

(Forrás: www.kimle/palyazatainkéletutja (2006) és saját szerkesztés)

Az kezdeményezők az intézkedéseket és bennük az alintézkedéseket azon túlmenően, hogy hozzájáruljanak és elősegítik a

társég turizmusának fejlődését, úgy állították össze, hogy azok „önállóan is megállják a helyüket”, vagyis egyes területeken (természetvédelem, oktatás, hagyományörzés, szórakozás stb.) és ágazatokban (szolgáltatások, vendéglátás, gazdaság) is fejlődést eredményezzenek, jövedelmet termeljenek. Mindezek ellenére a pályázatok megoszlásának értékeléséből (12. ábra) kimutatható, hogy a támogatott pályázatok között egy sincs az „Ökológiai gazdálkodás népszerűsítése”, az „Arculattervezési tanulmány készítése”, az „Idegenforgalmi marketing, a turisztikai információs pontok fejlesztése”, a „Helyi termékek előállítás, piacra jutása”, „Kiveszőfélben lévő mesterségek tanítása” elnevezésű alintézkedésekből. Ennek következtében a rendelkezésre álló támogatási források felhasználatlanok maradtak, a lehetőségek nem érvényesülnek, ezáltal a bennük rejlő újszerű, innovatív lehetőségek kihasználatlanok maradnak.

A társégi vidékfejlesztési tervzet a Szigetköz vidékfejlesztésében hasznosítani kívánja a tájegység mezőgazdasága által nyújtott lehetőségeket, melyet alátámaszt, hogy a tervzet kiemeli és támogatja (támogatna, megfelelő kezdeményezővel, kapacitással, más támogatással is bíró gazdaságot) mintagazdaságok létrehozását és fejlesztését, ökológiai gazdálkodási módszerek népszerűsítését, lovasfogatok működtetését, gépek beszerzését helyi termékek előállításához és piacra jutásának segítése érdekében, vásárok szervezését, vásárokon való részvételt, a helyi termékek feldolgozó, csomagolókapacitásának növelését. A mezőgazdaság fejlesztésére fordítható támogatások felhasználatlansága többek között a mezőgazdaság jelenlegi kedvezőtlen helyzetével indokolható. A jövőben a mezőgazdaság szerkezeti átalakítása, a tájgazdálkodáshoz

való hozzájárulás, a LEADER+ mezőgazdasági fejlesztésekre felhasználható támogatások, a mezőgazdasági tevékenység kombinálása más tevékenységekkel (idegenforgalom, természetvédelem, oktatás) *szükségessé teszik újszerű megoldások kidolgozását a térség mezőgazdasága* (benne az állattermék-előállítás) - a tervezetben kijelölt, támogatott mezőgazdasági ágazatok - számára is.

Összefoglalóan megállapítható, hogy **a vidékfejlesztési kezdeményezések a térségben is kimutathatók.** A vidékfejlesztés közösségi kezdeményezését célzó LEADER+ támogatások nagy része a Szigetközben a turizmus fejlesztését, a településkép javítását, a közösség arculatának jobb kialakítását, a természeti értékek bemutatását célozzák.

A tervezet az intézkedések megvalósításához kiemelkedő fontosságúnak tartja a településeken élők, és a szigetközi vállalkozások együttműködését, mert a LEADER+ program egyik **alappillére az, hogy az adott térségben élő emberek, az ott működő szervezetek együttműködnek, tevékenységeiket összehangolják.** Ennek megvalósításához az első lépés már megtörtént a térségben azzal, hogy megalakult a F+K Szigetköz Akciócsoport. A jövőben fontos célnak kell tekinteni, hogy a helyi együttműködést segítő kezdeményezések nagyobb hangsúlyt és támogatást kapjanak.

A jövőben szintén kiemelten kell kezelni a turizmus fejlesztését célzó szemléletformáló foglalkozásokat és a felnőtt képzéseket, amelyek az egyik legvalószínűbb kitörési pont kialakításához, a térség idegenforgalmi erejében rejlő adottságok hatékony kiaknázásához elengedhetetlen fontosságúak.

Megállapítható, hogy az identitástudatot segítő kezdeményezések, a hagyományápolási törekvések, a közösségfejlesztő tréningek szervezését támogató pályázatok száma csekély. **A mezőgazdasági termékekkel és szolgáltatásokkal kapcsolatos pályázati lehetőségek, vidékfejlesztésben történő hasznosítása is egyenlőre kiaknázatlanok.**

A térség állattenyésztésének és állattermék-előállításának adottságait hasznosító vidékfejlesztési lehetőségek feltárására és a kihasználatlan fejlesztési támogatások felhasználására - a tervezetben foglalt célok figyelembevételével és betartásával, azok adaptálásával - jelöltem ki a térség állattermék-előállításának lehetséges fejlesztési területeit és vázoltam fel azok megvalósításához szükséges lépéseket.

5.9. A vizsgált térség állattermék-előállításában fejleszthető területek

Az elemzésekből kimutathatók a térségben az állattenyésztésnek azok a területei, amelyek a jövőben támogatást kaphatnak. Ezekhez hozzárendelve a helyzetértékelés megállapításait és a fejlesztéshez alapvető szükségességű feladatokat, valamint a mezőgazdaság jövőbeni tendenciáit (pl. tájgazdálkodás) **kidolgoztam** a térség állattenyésztésében, állattermék-előállításában fejleszthető **területeit**. Az értékeléssel **modelleztem**, hogy az egyes fejlesztési területek miként állíthatók párhuzamba a térségi vidékfejlesztési intézkedésekkel (azokba eredményesen beilleszthetők, továbbá felhasználhatók a kihasználatlan pályázati lehetőségek kiaknázásában), továbbá **rámutattam** a feltárt területekben rejlő

lehetőségek megragadásával és a fejlesztések megvalósításával realizálható pozitív hatásokra is.

1. Fejleszthető terület: Helyi gazdálkodási rendszerek gazdálkodási feltételeinek javítása

Annak érdekében, hogy a térség mezőgazdaságát, benne az állattermék-előállítást és annak eredményeit a vidékfejlesztésben hatékonyan alkalmazhassuk alapvető feladat a vizsgált térség helyi gazdálkodási, a *helyi állati termék előállító rendszereinek megerősítése és bővítése*. Az irodalmi áttekintésből ismert, majd a vizsgálati eredményekkel is alátámasztott tény, hogy - a hazánkban ma működő állattartó telepekhez hasonlóan - a vizsgált térségben még meglévő telepek termelési szerkezete leegyszerűsödött és egyoldalú. Ehhez járul hozzá, a piacon a tejtermékek dömpingje, a hazánkban alacsony tej- és tejtermékfogyasztás, elavult, régi épületek, a csökkenő állatlétszám. A jelenleg hasznosított takarmánytermő területek piacképesebb, gyümölcsözőbb ágazat kialakítására, termékek előállítására (termékváltásra), a gyengébb termőképességű területek gyepesítése nyújtanak lehetőséget. Ezáltal mód nyílna a szerkezetváltásra, a munkaerő átcsoportosításra, a termelés extenzifikálására, a természetszerűbb állattartásra.

2. Fejleszthető terület: A Szigetköz állattenyésztési kultúrájának kiaknázása

A helyi vidékfejlesztési kezdeményezések megvalósítását is hatékonyan szolgálná a *tradicionális állattenyésztési kultúrájában rejlő lehetőségek kiaknázása*. A javasolt fejlesztési terület szorosan kapcsolódik a Szigetköz természeti értékeinek bemutatásához, a természeti értékek gazdálkodásban történő hasznosításához, az ökológiai gazdálkodás (figyelemmel a hagyományos állattenyésztés és tartás technológiai elemeinek alkalmazhatóságát) népszerűsítéséhez, a

hagyományörzéshez és kutatáshoz, a térségi turisztikai rendszer bővítéséhez, valamint a kiveszőfélben lévő mesterségek (beleértve a paraszti gazdálkodáshoz kapcsolódó házi-ipari tevékenységeket) tanításához. Hozzájárulhat a helyi termékek előállításához (és piacra juttatásához), amely a környezetkímélő, modern technológiával és termeléssel ötvözve a tájra jellemző, öko-termékek előállítását (a hozzá kapcsolható szolgáltatások bevezetését) is lehetővé tenné.

Megvalósításához kiemelten szükséges kezelni az érdeklődés felkeltést és marketing tevékenység fokozást a Szigetközben előállított állati termékek értékesítésében. Megfontolt, tudatos szerkezetátalakítás, minőségváltás válik szükségessé, az átalakítás gazdaságossága, jövedelmezősége – hivatkozva az irodalmi áttekintésben vázoltakra, amelyek szerint a magyar népesség fogyasztói szokási, anyagi feltételei következtében nem valószínűsíthető az így előállított termékek nagy arányú vásárlása – még ekkor is bizonytalan.

3. Fejleszthető terület: A Szigetközben előállított állati termékek minősége

Az irodalmi áttekintésből megállapítható a minőség limitáló szerepe, a termelést szabályzó funkciója. A minőség, a vevők igényeinek való megfelelés alapvetően egy termék versenyképességét határozza meg. A piacon való érvényesülés meghatározójaként szerepe a jövőben tovább erősödik. Mindezekből kiindulva a hatékony fejlesztési stratégia egyik legfontosabb tényezője a *minőségváltás*, amely a térségben előállított állati termék javítását és az egyoldalú termék szerkezet gazdagítását is megcélozza.

A vizsgálati eredményekből valamint az irodalmi áttekintésből érzékelhető negatívumok (az alapanyaghiány, a sertés import, feldolgozó-kapacitás kihasználatlanság) mellett megjelent a minőség

elődleges szerepe és ezzel együtt a minőség- és egészségcentrikus fogyasztó. Az összpontosítást a mennyiségi bővítés helyett a minőségi termelésre szükséges helyezni. *Nem indokolt a kapacitásbővítés, inkább a meglévők felújítására, nagyobb arányú kihasználására, a termelés minőségi javítására, csomagoló üzemmel történő bővítésre (ami újabb munkahelyként is megjelenhet) kell törekedni.*

4. Fejleszthető terület: Térségi gazdálkodók összefogása és a gazdasági kapcsolatok erősítése

Az irodalmi áttekintésből és a vizsgálati eredményekből is érzékelhetők az állati termékek termékpályájának vertikális kiépítettségében, az integrációs formákban jelentkező hiányosságok. A térségi állattermék-előállítás regenerálódásához *szükséges a mezőgazdasági termelők összefogása.* A termeléshez kapcsolódó feldolgozási technológia fejlesztése, a kereskedelmi funkció erősítése szükségessé teszi az állattermék-előállítók, feldolgozók és értékesítők összehangolt együttműködését, az összefogását a közös érdekű kérdésekben, a termelői érdekű élelmiszeripari feldolgozást, vagyis a termékpályás integrációt.

Az állattermék-előállítás kistérségi integrációja elősegítheti a termelés vertikumának összefogását, melyben a közép-szigetközi térség falvaiban működő állattermék-előállítással foglalkozó szövetkezetek jelentős szerepet vállalhatnak. Az ilyen irányú együttműködés a térségben a közösségi együttműködés hatékony eszközeként is szolgálhat. Összpontosítani kell a kistérségben integrált állattermék-előállítás rendszerének megalapozására és kiépítésére, a környező kistérségek és falvak törekvési irányainak, érdekeltségének figyelemmel kísérésére és egyeztetésére, a közöttük kialakult és kialakítható a *gazdasági kapcsolatok bővítésére.*

5. Fejleszthető terület: A gyephasznosítás újragondolása az állattermék-előállításban

A tájjellegű termékek előállítása szorosan összekapcsolható a meglévő *legelőterületek hasznosításának* újragondolásával. Szükséges a gyepgazdálkodás fontosságának felismerése a térség állattermék-előállításában, a környezetvédelmi és tájrehabilitációs feladatok elvégzésében. A térség állattartási, állattenyésztési és állati termék előállító struktúrájának megfontolt, tudatos fejlesztése és szerkezetváltása (a termelés extenzifikálása, húshasznú szarvasmarha tartása.) időszerű.

Az állati termékek (előállítása, az előállító gazdaságok) vidékfejlesztésben, tájvédelemben betöltött szerepe – az irodalmi áttekintésben kiemelt, a tudásalapú vidéki társadalom szükségessége érdekében – kiegészülhetne a gyermekek *környezettudatos, minőség tudatos nevelésével és oktatásával*. A diákok a térséget az ún. projekt napokon a sűrűn, jó minőségben kiépített kerékpárutakon egyszerűen megközelíthetik.

6. Fejleszthető terület: Változtatás a területhasználati tendenciákon

Az eredményekből látható, hogy a térségre egyoldalú vetésszerkezet, a szántók túlsúlya jellemző. Uralkodó a gabonafélék termesztése, amely azonban a kellő állatállomány nélkül a feleslegekhez, a (intervenciós) raktárak feltöltéséhez járul hozzá. Földterületet, munkaerőt, kapacitást, figyelmet von el ezáltal pl. az erdőtelepítési, kertészeti, gyephasznosítási és egyéb, a területhasználati mutatók változtatást jelentő alternatív megoldásoktól. Az irodalmi áttekintésben ismertettem a hazai gyepgazdálkodási viszonyokat, amelyek a vizsgálati eredmények alapján a térségben is hasonlóan ábrázolhatóak. A gyephasznosítással kapcsolatos

gyengeségeink *paradigmaváltással*, vagyis a mezőgazdasági területhasználat átértékelésével, a művelési ágak súlypontjának áthelyezésével, a termelési struktúra átalakításával orvosolhatók. A jelenlegi konzerválódott állati termék előállító rendszerek helyett – meglévők radikális átalakítása nem valószínűsíthető – az adott fejlesztési lehetőségeket kiaknázó, alternatív (gyepre alapozott, extenzív, alternatív, a kapcsolódó szolgáltatásokkal együtt) rendszerek kialakítása szükséges. A gyepre alapozott állati termék előállító struktúra hozzájárul a Szigetköz természeti értékeinek védelméhez, elősegíti a környezettudatos magatartás terjedését, a termelésben minőségváltást eredményezhet, javítva termékek versenyképességét, növelve a piaci lehetőségeket, ezáltal a jövedelmezőséget, az ágazat megítélését, a gazdák motiváltságát.

7. Fejleszhető terület: Tájjellegű termékek előállításának hangsúlyozása

Ki kell használni a természet, a hagyományok adta lehetőségeket, a rendelkezésre álló erőforrásokat (földrajzi helyzet, legelőterület, infrastruktúra stb.) annak érdekében, hogy egyedi *speciális, a tájra jellemző termékeket* állítsunk elő. (Az egyik legvalószínűbb fejlesztési irányként jelölhető meg.) A tájjellegű állati termékek és élelmiszerek előállítása fontos alternatívaként szolgálhat, például a közép-szigetközi térségben egyre népszerűbbé váló pékségek hagyományos recept alapján készítik a pékárut, melyeket a Szigetközben előállított és a tej összetevőit megőrző technológiai folyamatokat alkalmazó feldolgozással készült sajttal, túróval ízesítve sajátos, egyedi tájjellegű élelmiszerként jelenhetnek meg. (Ezáltal nemcsak a piacra jutási lehetőségeinket, az állati termékek körét növelhetnénk, hanem minőségváltást kezdeményezve, előállításukon, értékesítésükön keresztül *munkahelyek* jelenhetnek meg.) Mindezek

gazdagíthatják a térség megítélését, vonzerejét, *turisztikai*, idegenforgalmi értékeit.

8. Fejleszthető terület: Gazdálkodók információellátottsága

A helyzetértékelés során rávilágítottam a gazdák nem kielégítő tájékozottságára, a gazdálkodásra vonatkozó információellátottság hiányosságaira, ezért szükségesek az *információellátottság javítását célzó változtatások*. A fejlesztési stratégia meghatározó alappillére, hogy a termelők folyamatosan értesüljenek, értesülhessenek a változásokról, pályázatokról, támogatásokról, fejlesztési irányokról, a termeléssel, az innovációval kapcsolatos kérdéseikre választ kapjanak, a felmerülő problémáikra megoldásokat találhassanak. Ezek megvalósításának eszközeként szolgálhatnának ismeretterjesztő, tájékoztató kiadványok, az internetes portálokon keresztül a térségben élőket arra lehetne ösztönözni, hogy helyi szokásokat vegyenek igénybe, helyi termelőktől vásároljanak. A rendszeresen megtartott „szak-fórumokon” a gazdák tapasztalataikat is megoszthatják egymással, melyet támogatna és összefogna kistérségi koordinátor személye. Saját tapasztalataim szerint, a térség információs infrastruktúrájának nagy hiányossága az internetes szolgáltatások korlátozott elérhetősége, ezért az internetes rendszer kiépítésére történő koncentráció komoly előrelépést jelenthetne.

9. Fejleszthető terület: Térségi (állati) termékek disztribúciós rendszere

A vizsgálatok és helyzetértékelés során rávilágítottam a térségben a vertikális termékpálya, a „alapanyag termelőtől az asztalig” rendszer hiányosságaira és okaira. A helyi termékek jelenlegi *disztribúciós formáját* és adottságait gyengeségként értékelhetjük, amelyen a *jövőben feltétlenül változtatni szükséges*. A helyi termékek forgalmazásának erősítésével azok bekapcsolódnának egy már

kiépített értékesítési hálózatba, amelynek üzletei Győrben és Tatán is megtalálhatóak. Megvalósítható alternatívát jelenthet a tájjellegű termékek bolthálózatának – a dunaremeteai baromfifeldolgozó vállalkozó baromfi termékeket árusító üzlete, a Darnózselin működő húszem Győrben üzemelő húsboltjának és „mobil-húszemének” (hűtőautó kiszolgálópulttal) – további erősítése is. A termékek értékesítéséhez kapcsolódó ismereteket, tapasztalatokat, lehetőségeket a termelők a javasolt szak-fórumokon meghívott előadóktól, oktatóktól, szakemberektől elsajátíthatják.

A térségben gyengeségként értékelhetjük a helyzetértékelés eredményeit valamint a mezőgazdaságban bekövetkezett változásokból levezetett következtetéseket, amelyek szerint napjainkban a mezőgazdaság csekély mértékben szolgálja a vidéki népesség foglalkoztatását. Az alternatív megoldásoknak csak akkor van létjogosultsága ha azok munkahelyeket teremtenek, a vidéken élőknek megélhetést nyújtanak.

Javaslatokat tettem munkahelyek teremtésére:

- Gazdaságok bővítése (fő vagy mellék foglalkozásként).
- A gyephasznosítás (legelőre alapozott állattermék-előállítás, a kapcsolható szolgáltatások) szakképzett munkaerő szükségletének biztosítása.
- A helyi termékekhez kapcsolódó feldolgozás, értékesítés bővítés munkaerő szükségletének biztosítása.
- Az állattermék-előállítás kistérségi koordinátora.
- A szak-fórumok előadói (mellékfoglalkozás).

15. táblázat- A közép-szigetközi állatiermék-előállításban fejleszhető területek és azok kapcsolatrendszere

A közép-szigetközi állatiermék-előállításban fejleszhető területek	Párhuzam a F+K Szigetközi Vidékfejlesztési Tervezet intézkedéscsoportjával	Várható hatás és eredmény
1. Helyi gazdálkodási rendszerek gazdálkodási feltételeinek javítása	Ökológiai gazdálkodás népszerűsítése Helyi termékek előállítása, piacra jutása	Technikai fejlődés, szerkezetátalakítás, termékváltás, javul a vidék népességmegtartó ereje
2. A Szigetköz állattenyésztési kultúrájának kiaknázása	Szigetköz természeti értékeinek védelme, bemutatása Hagyományörzés, kutatás Turisztikai infrastruktúra fejlesztése Helyi termékek előállítása Kiveszőfében lévő mesterségek tanítása	Turisztikai rendszer bővülése, környezettudatos oktatás elősegítése, szerep a környezetkímélő technológiák elterjesztésében
3. A Szigetközben előállított állati termékek minősége	Szigetköz természeti értékeinek védelme, bemutatása Ökológiai gazdálkodás népszerűsítése Helyi termékek előállítása, piacra jutása	Minőségváltás, termékkör bővülés, technológiai és technikai fejlődés
4. Térségi gazdálkodók összefogása és a gazdasági kapcsolatok erősítése	Civil szervezetek erősítése Helyi termékek előállítása és piacra juttatása	Javuló értékesítés, gazdálkodói feltételek javulása, helyi termékek feldolgozásának fokozása
5. A gyephasznosítás újragondolása az állatiermék-előállításban	Szigetköz természeti értékeinek védelme, bemutatása Környezettudatos magatartás terjedése Helyi termék előállítása	Környezetvédelem, tájrehabilitáció, termékbővülés, turisztikai érték bővítése, szerep az oktatásban
6. Változtatás a területhasználati tendenciákon	Szigetköz természeti értékeinek védelme, bemutatása Környezettudatos magatartás elősegítése Helyi termékek előállítása	Környezettudatos magatartás terjedése, minőségváltás, versenyképesség javulása
7. Tájjellegű termékek előállításának hangsúlyozása	Alternatív jövedelemszerzés Turisztikai infrastruktúra fejlesztése Turisztikai marketing fejlesztése	Termékbővülés, javuló értékesítés, munkahelyteremtés, jövedelemtermelés, turisztikai <i>értékbővülés</i>
8. Gazdálkodók információellátottsága	Szigetköz természeti értékeinek védelme, bemutatása Ökológiai gazdálkodás Képzések a falusi turizmus témakörében	Információs infrastruktúra javulása, korszerű gazdálkodási technikák terjedése, munkahelyteremtés
9. Térségi (állati) termékek disztribúciós rendszere	Helyi termékek előállítása, PIACRA juttatása	Javuló és bővülő értékesítés, minőségváltás, termékbővülés, munkahelyteremtés

(Forrás: saját vizsgálatok és összeállítás)

6. KÖVETEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A közép-szigetközi gyepterületek megoszlásának, elhelyezkedésének és hasznosításának elemzéséből az 1. vizsgálati terület következtetései:

1.1. A szigetközi térség mezőgazdasági területhasználatában, a művelési ágak egymáshoz viszonyított arányának változása az országos tendenciához hasonlóan alakult, a szántó és a művelés alól kivont terület növekszik, a gyepterület és a gyümölcsös pedig csökken.

1.2. Szigetközben a művelési ágak aránya differenciált. Az Alsó-, Felső- és Közép-Szigetköz mezőgazdasági művelési ágai eltérőek, azok egymáshoz viszonyított arányai változatos megoszlást mutattak.

1.3. Vizsgálatok szerint a gyepterületek a közép-szigetközi falvak (Ásványráró, Hédervár, Darnózseli, Püski, Kisbodak) térségében képviselik a legnagyobb arányt.

A vizsgált térség állattenyésztési rendszereinek gazdálkodásában bekövetkezett változások értékeléséből, a gazdálkodási feltételek meghatározásából és helyzetértékeléséből a 2. vizsgálati területen az alábbi következtetések tehetők:

2.1. Az állatállományban és az állati termék előállításában ciklusok, középtávú hullámzások figyelhetők meg. A vizsgálati eredmények igazolták, hogy kedvezőbb gazdálkodási feltételek mellett a termelés fellendült.

2.2. A térség állati termék alapanyagait feldolgozó üzemek tevékenységének vizsgálata alapján megállapítható, hogy az állati termékek helyi termékpályája széttörédezett. A megfogyatkozott állatállomány, a kibocsátott állati termékek mennyisége és azok koncentráltága következtében, kevés a szereplő a térség állati termékek termékpályáján, alapanyag ellátási hiány és vágókapacitás kihasználatlanság jelentkezik.

2.3. Megállapítható, hogy az állattenyésztést, állati termék kibocsátást jellemző országosan érvényesülő negatív tendenciák (az állatállomány

csökkenése, a gazdaságok nagy hányadának megszűnése, a termelés technikai és technológiai feltételek romlása, a beruházások és fejlesztések elmaradása, a kibocsátott állati termékek számának mérséklődése, a gyepgazdálkodás lehetőségeinek kiaknázatlansága) az 1990-2006 között vizsgált mintákban is kimutathatók.

2.4. A térség állattermék-előállításának SWOT analízissel, majd a kifejlesztett *helyzetértékelési modellben* rendszerezett, a hivatkozott irodalomra alapozott és vizsgálati eredményekből kidolgozott térségi állattermék-előállításra jellemző:

- 2.4.1. Állatállomány, gazdaságok számának csökkenése.
- 2.4.2. Korszerűtlen technika, technológia.
- 2.4.3. A kibocsátott állati termékek számának csökkenése.
- 2.4.4. Vertikális termékpálya hiányosságai.
- 2.4.5. A szigetközi természet adta gyepgazdálkodás lehetőségeinek kihasználatlansága.
- 2.4.6. Gazdálkodók termelési motiváltságának hiánya.

A térségi szervezetek törekvéseit, a helyi vidékfejlesztési kezdeményezéseket értékelve, a térségben 2006-ban támogatott LEADER+ pályázatokat elemezve a 3. vizsgálati terület következtetései:

3.1. Az értékelésekkel kimutatható, hogy a térségi vidékfejlesztési szervezetek legfőbb céljuknak az életminőség javítását tekintik, amelynek eléréséhez a fő hangsúlyt a települések vonzerejének növelésére, a térségi gazdaság jövedelemtermelő képességének javítására, a civil szervezetek erősítésére, a hatékony természetvédelem megvalósítására helyezik. Ennek megfelelően alakították ki a térségben támogatható tevékenységeket:

- (1) Intézkedés: Természeti értékek védelme, bemutatása
- (2) Intézkedés: Civil szervezetek erősítése
- (3) Intézkedés: Településkép javítása
- (4) Intézkedés: Turisztikai rendszer fejlesztése

(5) Intézkedés: Alternatív jövedelemszerzés

3.2. A vizsgálatokkal megállapítható, hogy a LEADER+ program keretében 2006-ban a térségben a legtöbb támogatott pályázat a Településkép javítása, a Turisztikai rendszer fejlesztése és a Szigetköz természeti értékeinek védelme, bemutatása intézkedéscsoportból került ki. A térség vidékfejlesztési kezdeményezései közül a legnagyobb hangsúlyt az idegenforgalomi rendszer bővítése, a turisztikai infrastruktúra fejlesztése, a településkép javítása, a Szigetköz természeti, környezeti értékei bemutató, hasznosító tevékenységek és azok fejlesztése kapta.

3.3. Kimutatható, hogy a képzések elősegítését célzó, a közösségfejlesztő tréningek szervezését támogató pályázati lehetőségek, az identitástudatot elősegítő rendezvények, az együttműködést segítő kezdeményezések, hagyományápolási törekvések, a mezőgazdasági termékek és szolgáltatások vidékfejlesztésben történő hasznosítására irányuló támogatások (egyenlőre) kihasználatlanok.

3.4. A vizsgálatok igazolták, hogy a helyi szervezetek a Szigetköz vidékfejlesztési törekvéseiben hasznosítani kívánják a tájegység mezőgazdasága által nyújtott lehetőségeket is. A megállapítást alátámasztja, hogy a térségi törekvések kiemelik és támogatják mintagazdaságok létrehozását és fejlesztését, ökológiai gazdálkodási módszerek népszerűsítését, lovasfogatok működtetését, gépek beszerzését helyi termékek előállításának és piacra jutásának segítése érdekében, vásárok szervezését, vásárokon való részvételt, a helyi termékek feldolgozó, csomagolókapacitásának növelését.

A helyzetértékelési-modell kidolgozásával megállapított valóságos helyzetből kiindulva kijelölésre kerültek a térség állatiermék-előállításában a megoldásra váró feladatok. **Javaslataim** a hagyományos árutermelésen túl többek között az állattenyésztés szerepének a vidék – és falufejlesztésben, az

oktatásban, az idegenforgalomban történő **újszerű lehetőségek feltárását és megteremtést, a térségben élők életminőségének javítását célozzák.**

Az alapvető feladatokat, a helyi vidékfejlesztési szervezetek törekvéseit, valamint a mezőgazdaság struktúra-átalakítását figyelembe vevő **javaslatok** (amelyek általánosan értendők, valamennyi állattartó gazdaságra vonatkoznak) a következőkben összegezhetők:

1.1. Kidolgoztam a térség állattermék-előállításának fejlesztéséhez szükséges feladatokat és azok megvalósítási lépéseit összegző *feladat-meghatározási modellt*. A térségi állattermék-előállítás számára javasolt legfontosabb feladatok:

- 1.1.** Az állatállomány, a vállalkozások gazdasági struktúrájának stabilizálása.
- 1.2.** Épületek, eszközállomány korszerűsítése.
- 1.3.** Kibocsátott állati termékek körének színesítése.
- 1.4.** Vertikális termékpálya harmonizálása.
- 1.5.** Gyepgazdálkodás gazdasági tényező szerepének erősítése.
- 1.6.** Gazdálkodói motiváltság fokozása.

2. A helyi vidékfejlesztési törekvéseket adaptálva kidolgoztam a térség *állattermék-előállításának fejleszthető* területeit. A modellbe beépíttem, hogy a javasolt fejlesztések a vizsgált térség vidékfejlesztési stratégiájában mely intézkedésekben hasznosíthatók. A modellben rámutattam, hogy a javasolt fejlesztések megvalósulása a mezőgazdaságban illetve más ágazatban várhatóan milyen hatást eredményez. **A fejlesztésre javasolt területek:**

- (1) Helyi gazdálkodási rendszerek tevékenysége
- (2) Állattenyésztési kultúra kiaknázása
- (3) Termékek minősége
- (4) Termelői összefogás és gazdasági kapcsolatok bővítése
- (5) Gyephasznosítás újragondolása

- (6) Területhasználati módok
- (7) Tájjellegű termék előállítás
- (8) Gazdálkodók információellátottsága
- (9) Helyi termékek disztribúciós rendszere

3. A térség vidékfejlesztési törekvéseinek további érvényesítéséhez **javasolható**, hogy a képzések elősegítését célzó, a közösségfejlesztő tréningek szervezését támogató pályázati lehetőségek, az identitástudatot elősegítő rendezvények, a helyi együttműködést segítő kezdeményezések, hagyományápolási törekvések a jövőben nagyobb hangsúlyt és támogatást kapjanak.

4. Az eredmények alapján a disszertációban kidolgozott és alkalmazott vizsgálati módszerek, modell-szerkesztési eljárások alkalmazása **javasolható** más térségek, körzetek tájfeltáró és fejlesztési feladatalkotó tevékenységében.

7. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

Új tudományos eredményként értékelhetők:

1. A *tájékoztatói témakör vizsgálatára kidolgozott, dokumentumelemzéssel kombinált, statisztikai módszereket alkalmazó, helyzetvizsgáló és -értékelő vizsgálati eljárás, amely a hasonló térségfejlesztési és feladat-meghatározási kutatásoknál is eredményesen alkalmazható.*

2. A *vizsgálatokhoz tervezett összefoglaló jellegű modell-rendszer eredményes alkalmazása, amely a helyi társadalmi-gazdasági értékek rendszerezett vizsgálatával, a környezetkímélő gazdálkodás és a minőségi élelmiszer-előállítás feltételrendszerének feltárásával, a vidék- és térségfejlesztési stratégiák cél-, valamint feladatrendszerének kidolgozását eredményezi.*

3. A vizsgálatba vont mezőgazdasági szövetkezetek *állattermék-előállításának ciklushatás vizsgálati módszerrel történő meghatározását, amellyel az 1990 és 2006 közötti időszakban, az állatállomány és az állati termékek idősoráiban jelentkező ciklikusságát mutatta ki.*

4. A szigetközi gyepgazdálkodás reális helyzetértékelése:

4.1. Statisztikai módszerekkel *kimutatta, hogy a Szigetköz mezőgazdasági, földhasználati szempontból nem tekinthető egységesnek, az egyes területi egységek (Alsó-, Felső-, Közép-Szigetköz) művelési ágai igen változatos megoszlást mutattak.*

4.2 Vizsgálataival igazolta, hogy a gyepterületek a kistérségen belül a közép-szigetközi települések körzetében található a legnagyobb arányban, ennek alapján *kidolgozta a közép-szigetközi gyepterületek állattermék-előállításának modelljét.*

5. Statisztikai értékeléssel mutatta ki, hogy *a vágósertés- és vágómarha-termékpályák Szigetközön belüli folytonossága megszakad, vertikális kiépítettsége hiányos, megbomlott a termékpálya résztvevői és a kapcsolódó termékpályák közötti egyensúly.*

6. *Új elemzési tényező-rendszert állított össze, a térségi állattermék-előállítás adott helyzetének meghatározásához és a fejlesztési irányok, valamint a megvalósítási programok szakszerű kidolgozásához.*

7. *Modellezte a Közép-Szigetköz állattermék-előállításában fejleszthető területeket és azok kapcsolatrendszerét.* A modellben feltárta, hogy az ajánlott fejlesztési területek, mely térségi szervezetek és intézmények által kidolgozott, illetve térségen kívüli vidékfejlesztési kezdeményezésekkel és intézkedésekkel harmonizálnak.

8. ÖSSZEFOGLALÁS

Az országosan érvényesülő mezőgazdaságot sújtó nehézségek – az állattenyésztés alacsony jövedelmezősége, a külső és belső piacok leépülése, a termelőkapacitások elavultsága, az állattenyésztésből történő tőke kivonás, a gazdasági helyzet általános romlása – következtében napjainkra a Szigetköz mezőgazdasága és benne az állattenyésztés nagymértékben veszített jelentőségéből.

A fentiekben vázolt tényezők *térségi* következményei:

- az állatállomány és a (egyéni, szövetkezeti) gazdaságok számának **csökkenése**;

- technikai, technológiai beruházások **elmaradása**;

- az előállított állati termékek körének jelentős **leegyszerűsödése** (a korábbi széles termékkínálat, mint a vágócsirke, a vágópulyka, a vágókacsa, a tyúk-, libatorjás, a vágómarha, a vágósertés helyett jelenleg a térségben – a két vizsgált szövetkezet által kibocsátott – a tehéntej és a vágómarha jelenik meg állati terméként);

- **hiányosságok** az állati termékek vertikális termékpiacán (keves számú szereplő, megbomlott az egyensúly a kapcsolódó termékpiacok között);

- a gyepgazdálkodás lehetőségei **kiaknázatlanok**;

- hiányzik a gazdálkodók termelési **motiváltsága** (felszámolják az állatállományukat, a gazdaságot, a környező városokban vállalnak munkát).

A vizsgált közép-szigetközi települések közül jelenleg a darnózseli és a püski szövetkezet bocsát ki állati terméként tehéntejet, selejt teheneket és bikaborjakat. Az ásványrári szövetkezet 2000-ben szüntette meg a sertéságazatot, a hédervári szövetkezet 2006-ban számolta fel a pulykahízlalást. A vizsgált térség falvai, valamint a környező szigetközi

települések közül állati terméket (sertés, marha) feldolgozó üzem Darnózselin, Dunaszegen és Kunszigeten működik. A gazdaságok eltűnése, az alapanyag hiány következtében sertésvágást csak a kunszigeti üzem végez, az alapanyag egy részét külföldről (Szlovákiából) vásárolja.

A vidéki térségek értékeinek, arculatának megőrzésében, a természetközeli állapotok fenntartásában, az ott élők életminőségének javításában a mezőgazdaságnak a jövőben is kiemelkedő szerepet kell betöltenie, hozzájárulva ezzel az adott térség fenntartható vidékfejlesztésének érvényre juttatásához. A jövőben várhatóan a hagyományos árutermelő szerepe mellett, a mezőgazdaság nem árutermelő, ún. termelő-szolgáltató funkciója válhat hangsúlyossá. Ezáltal csökkenthető a környezeti terhelés és károsodás, az állatjóléti követelmények kivitelezhetőbbé válnak és érvényesíthető a mezőgazdaság **tájmegőrző, tájfenntartó funkciója**, érvényt szerezhet az ún. **tájtermelés**. A természeti értékeket megőrző mezőgazdálkodásban előállított, biztonságos, minőségi, az adott tájra jellemző élelmiszerek előállítása és értékesítése összekapcsolható az idegenforgalommal, elsősorban a kerékpáros és vízi, stb. turizmussal. Továbbá a haszonállatokkal hasznosított és az idegenforgalom szempontjából is karbantartott gyepterületek kialakításával, a diákok (tanulmányi) kirándulásaival, táboroztatásával stb.

A fent vázolt tényezők fényében fogalmazódott meg az a **kutatási cél**, hogy a térségben a megfogyatkozott állatállomány, a csekély számú gazdaság, a leépülőben lévő állattenyésztés struktúrájának hiányosságai miként javíthatók és milyen mértékben illeszthetők a térség vidékfejlesztési stratégiájához.

A kutatási céloknak megfelelően az alábbi **vizsgálati területeket** alakítottam ki:

1. Vizsgálati terület: A jelenlegi állattenyésztési struktúra változtatási

lehetőségeinek feltárásához, a termelés extenzív irányba történő elmozdításához a művelési ágak változásának tendenciáit (1895-2002) értékeltem. Kiemelten vizsgáltam a gyepterületek arányát, elhelyezkedését és hasznosításuk újraértékeléséhez kidolgoztam a közép-szigetközi gazdálkodásban alkalmazható gyephasznosítás újszerű modelljét.

2. Vizsgálati terület: A térségben előállított állati termékek termékpályá-vonalát értékeltem (1990-2006). Általánosan vizsgáltam a Szigetköz állattenyésztésnek jellemzőit, majd statisztikai módszerekkel elemeztem a vizsgálatba vont négy közép-szigetközi mezőgazdasági szövetkezeti (Ásványráró, Hédervár, Darnózseli, Püski) és egy térségi (Kunsziget) vágóhíd természetes mutatóit, valamint a vizsgált települések állattenyésztési struktúráját.

3. Vizsgálati területei: Értékeltem a térségi vidékfejlesztési kezdeményezéseket, a helyi vidékfejlesztési szervezetek céljait és törekvéseit. Elemeztem a 2006-ban támogatott térségi LEADER+ pályázatokat, azok fejlesztési területenkénti megoszlását. Feltártam a stratégiában azokat a területeket, amelyekbe a jövőben a mezőgazdasági fejlesztések eredményesen beilleszthetők.

A rendszerezett adatok értékeléséhez a **következő vizsgálati módszereket** alkalmaztam:

1. Statisztikai módszer: A gyepterületek Szigetközön belüli elhelyezkedését és változatosságát megoszlási viszonyzámmal értékeltem; a szövetkezetek állatállományának, kibocsátott állati termékeinek változását ciklus-hatás vizsgálattal elemeztem.

2. SWOT analízis: A hagyományos SWOT analízis négy kategóriájában csoportosítottam a vizsgált térség állattenyésztésének legfontosabb jellemzőit.

3. Saját modell-alkotási eljárások: A téma feltárásakor sajátos

modellalkotási-eljárásokat fejlesztettem ki és adaptáltam a témához. Az új módszer segítségével a jelenlegi gazdálkodás feltételrendszerét összefoglaló helyzetértékelési modellt, az alapvető fejlesztési feladatokat és azok megvalósítási lépéseit összegző modellt, valamint az állattermék-előállításban fejleszthető területek kapcsolatrendszerét szemléltető modellt dolgoztam ki.

Az elemzés rámutatott, hogy a Szigetköz mezőgazdasági földhasználati szempontból sem tekinthető egységesnek. Igazolható a térség mezőgazdálkodásában, ezen belül az állattenyésztésében, az állati termékek előállításában a heterogenitást kiváltó, differenciált termelési szerkezetet eredményező természeti adottságok, területi sajátosságok, egyedi értékeket befolyásoló hatása.

Vizsgálattal kimutatható, hogy a gyepterületek a közép-szigetközi falvak (Ásványráró, Hédervár, Darnózseli, Püski, Kisbodak) térségében képviselik a legnagyobb arányt.

Megállapítható, hogy az állattenyésztést, állati termék kibocsátást jellemző országosan érvényesülő negatív tendenciák érvényesültek az 1990-2006 között vizsgált mintákban is. A vizsgálati eredmények továbbá azt is igazolták, hogy kedvező gazdálkodási feltételek mellett a vizsgálatba vont térség állattermék-előállítása képes a fellendülésre.

Megállapítást nyert, hogy az állati termékek helyi termékpályája széttozódott. A megfogyatkozott állatállomány, a kibocsátott állati termékek mennyisége és azok koncentrálttsága következtében, kevés a szereplő a térségi állati termékek termékpályáján, alapanyag ellátási hiány és vágókapacitás kihasználatlanság jelentkezik.

A helyi vidékfejlesztési szervezetek legfőbb feladatuknak a Szigetköz természeti értékek védelmét és bemutatását, a helyi civil szervezetek erősítését, a települések arculatának javítását, a turisztikai rendszer

fejlesztését, az alternatív jövedelemszerzés megvalósítását célzó tevékenységek támogatását tekintik.

A 2006-ban támogatott LEADER+ pályázatok értékeléséből kimutatható, hogy a térségben a legtöbb támogatott pályázat a Településkép javítása, a Turisztikai rendszer fejlesztése és a Szigetköz természeti értékeinek védelme, bemutatása intézkedéscsoportból került ki. Kimutatható továbbá, hogy a képzésekre, a közösségfejlesztő tréningre, az identitástudatot elősegítő rendezvényekre, az együttműködést segítő kezdeményezésekre, hagyományápolási törekvésekre, a mezőgazdasági termékek és szolgáltatások vidékfejlesztésben történő hasznosítására irányuló támogatások egyenlőre kihasználatlanok.

A vizsgálatok eredményein alapuló **javaslatok** szerint a térség állattenyésztését érintő fejlesztés elsődleges céljának az állatállomány, a vállalkozások gazdasági struktúrájának stabilizálását; az épületek, az eszközállomány korszerűsítést; a kibocsátott állati termékek körének színesítését, a vertikális termékpálya harmonizálását; a gyepgazdálkodás gazdasági tényező szerepének erősítését; a gazdálkodói motiváltság fokozását kell tekinteni.

Az állatitermék-előállításban kijelölt fejleszthető területek egyrészt a térségi állatitermék-előállítás struktúrájának javítását célozzák, másrészt lehetőséget teremtenek újszerű hasznosítási irányok kijelölésére, a nem (csak) élelmiszer jellegű termékek – hagyományok és a kultúra ápolása, marketing tevékenység javítása, idegenforgalom, szemléletformáló ismeretterjesztés, munkahelyteremtés stb. – társítására az állatitermék-előállításhoz.

A disszertációban kifejlesztett és alkalmazott vizsgálati eljárás, a modell-kialakítási és alkalmazási módszer javasolható hasonló tájkozterek mezőgazdálkodásának fejlesztési lehetőségeinek vizsgálatához is.

SUMMARY

Due to the difficulties bearing down nationally on agriculture, the agriculture of the Island Fluve region and animal farming within it, has lost from its significance to a large extent.

The *regional* consequences of the above mentioned factors are:

- **a decrease** in the numbers of animal livestock and farms,
- **the cancellation** of technical and technological investments,
- the significant **simplification** of the circle of animal products produced,
- **discrepancies** on the vertical product path of animal products,
- the possibilities of lawn farming are **unexploited**,
- the production **motivation** of farmers is missing,

From among the examined mid Island Fluve settlements at present the cooperatives of Püsk and Darnózseli issue milk, refuse cow and bull calf as animal products. The cooperative of Ásványráró has ceased its piggery branch in 2000 and the cooperative of Hédervár has liquidated the fattening of turkeys in 2006. From among villages of the examined region, as well as the surrounding island fluve settlements animal produce (pork, beef) manufacturing plants are operated at Darnózseli, Dunaszeg and Kunsziget.

Agriculture has to play a standout role in preseving the values of the country regions and in improving the quality of life those who live there in the future too, thus contributing towards making the sustainable regional development of the given region prevail. In the future besides the traditional goods producing role of agriculture the producer-service provider function will become

In the light of the factors outlined above the reserarch aim is accentuated as to how the decreased animal stock, the few number of farms

and the deteriorating animal farming structure can be improved and to what extent can they be fitted into the regional development strategy of the region.

According to the recommendations based on my research the primary target of the regional development should be the stabilization of the animal livestock and the economic structure of the farms, the modernization of the buildings and the assets, the enhancement of the range of animal products, the harmonization of the vertical product path, the strengthening of the economic factor role of turf farming and the increase of the farmers' motivation.

The aims elaborated on in the dissertation and the developmental aims systematized in the developmental strategy aim to improve the animal produce production of the region on the one part, and provide the possibility to mark out new usage directions as well on the other part.

9. SZAKIRODALOM JEGYZÉKE

1. **AKI** (2002): Agrárgazdasági Információk. A magyar mezőgazdaság az adatok tükrében a rendszerváltozás után. 2002. 5. szám
2. **Alexay Z.** (1982): Szigetköz. Budapest, Gondolat Kiadó, 1982. 11-17. p.
3. **Alvincz J.** (1993): A húsipar átalakítása. Gazdálkodás 37. évfolyam 11. szám 8-15. p.
4. **Ángyán J.** (2003): A környezet- és tájgazdálkodás agrárökológiai, földhasználati alapozása (Magyarország integrált földhasználati zónarendszerének kialakítása). MTA DOKTORI ÉRTEKEZÉS, Szent István Egyetem, Gödöllő, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet, Gödöllő 2003.
5. **Báldi A.-Batáry P.-Erdős S.-Sárospataki M.** (2006): A biológiai sokféleség megőrzésének lehetőségei az agrár-környezetvédelemben. Magyar Tudomány 2006/6, 670. p.
6. **Balogh Á. – Csemez A. – Rechnitzer J.** (1999): KÉE Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék, MTA RKK Észak-dunántúli Osztálya, Budapest-Győr, 1999.
7. **Balogh S.– Baló T.** (2007): Globális és európai táplálkozási trendek. Gazdálkodás, 51. évfolyam 20. sz. külökiadása, 50-57. p.
8. **Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Vágóállat és Hús TermékTanács** (2004): A versenyképesség összetevői és mérési módszerei a hús-termékpályán. Programvetető: Szűcs István, Agroinform Kiadó, Budapest, 2004. május
9. **Buday-Sántha A.** (2001): Agrárpolitika-vidékpolitika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 234-235. p., 253-254. p.
10. **Buday-Sántha A.** (2004): Agrár- és Vidékfejlesztés lehetőségei, tennivalói. Gazdálkodás, 48. évfolyam 1. szám, 61-68.p.
11. **Buday-Sántha A.** (2006): Turizmus szerepe a vidékfejlesztésben. Gazdálkodás 50. évfolyam 5 szám 59-63.p.
12. **Bulla Miklós** (1993): Környezetpolitika (Tanulmány). Széchenyi István Egyetem Műszaki Tudományi Kar Építési és Környezetmérnöki Tanszék. 209. p.
13. **Csáki Cs.** (2007): változó prioritások a világ agrártermelésében. Gazdálkodás, 51. évfolyam, Jubileumi Évkönyve 1957-2007. 36- 49. p.
14. **Csepregi I.** (2006): A magyar mezőgazdaság szerkezetváltásának kényszere és lehetőségei. Gazdálkodás 50. évfolyam 3. szám 63-66. p.
15. **Csemez A.** (1996): A tervezett Duna-Dráva Nemzeti Park regionális tájrendezési terve – Konceptió-, A Tájhasználat változása a számok tükrében, a Tájalakulási tendenciák, tájhasználati konfliktusok című értekezése. KTM, Budapest 1996., 126. p.
16. **Csete L.** (2005): Az agrár- és vidékfejlesztés fenntartható rendszere. Gazdálkodás, 49. évfolyam 2. szám 3-15. p.
17. **Csete L.** (2007): A Gazdálkodás a következő ötven év felé. Gazdálkodás, 51. évfolyam 1. szám 1-4. p.
18. **Csete L.– Láng I.** (1998): Az agrárágazatok dinamizálásának lehetőségei: minőség minden mennyiségben. „AGRO 21” Füzetek 1998. 24. szám 16-25. p.

19. **Dominik Kocinger – Igor Mucha** (2006): European Union, exploitation and protection of natural environment. Slovak-Ungarn environmental monitoring on the Danube 1995-2005. Danube Monitoring Scientific Conference 25-26 May, 2006. Mosonmagyaróvár. Bratislava, May 2006., 48-54. p.
20. **Dorgai L.** (2000): Feladataink a vidékpolitika alkalmazásában. *Gazdálkodás*, 44. évfolyam, 5. szám, 63-68. p.
21. **Fehér A .- Bíró Sz.** (2006): A multifunkcionális mezőgazdaság kialakításának hazai esélyei és teendői. *Gazdálkodás* 20. évfolyam 2. szám 18-29. p
22. **Fekete Á.** (2006): „Szigetközösen” térségfejlesztési ötletek gyűjtését megvalósító pályázat pályamunkája. 2006. július-december
23. **Felső-és Közép-Szigetközi Vidékfejlesztési Akciócsoport** (2005): Felső- és Közép-Szigetköz Vidékfejlesztési Stratégia tervezete, 2005.
24. **Ferenczy H.-Kollányi J.- Prajczner T.- Szalai B.- Szálka I.- Szálka M.** (1996): A Duna Nemzeti Park regionális és tájrendezési terve. Készült a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium megbízásából a KÉE Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszékén, 1995-1996.
25. **Fodor M. - Fürediné Kovács A.** (2006): Egészség- és időtudatosság térnyerése az élelmiszerfogyasztásban. *Gazdálkodás* 50. évfolyam 5. szám 71-79. p.
26. **Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Terület- és Településrendezési Főosztály** megbízásából készített A tervezett Dunai Nemzeti Park (Szigetköz) és térsége területrendezési terve, Egyeztetési anyag (2003).
27. **Gergely S.** (2005): Az Európai Unió csatlakozás várható hatása a Nyugat-Dunántúli régió állattenyésztésére. Doktori Értekezés, Mosonmagyaróvár, 2005., 19. p.
28. **Hajnuné-Lakner Z.** (2004): A magyar élelmiszeripari vállalkozások innovációs tevékenységének lehetőségei és korlátai. *Gazdálkodás* 48. évfolyam 1. szám 14-22. p.
29. **Hegedűsné Baranyai N.** (2007): A főbb szántóföldi növények termelése és az állatállomány alakulása. *Gazdálkodás* 51. évfolyam 4. szám 13-23. p.
30. **Hegy J.** (2005): Nyugat-Dunántúli szarvasmarhatartó üzemek méretének változása és tendenciái. Doktori Értekezés, Mosonmagyaróvár, 2005. 4. p.
31. **Horn P.** (1997): Az állattenyésztés, állati termékfeldolgozás és kereskedelem helyzete, fejlesztése. In: Agrárprogram. Budapest: Földművelésügyi Minisztérium. 19-20.
32. **Horváth E.** (2006): The review of animal product producers in the Central-Szigetköz area and its regional developing possibilities in the EU. Within the European Union III. Nemzetközi Konferencia, Mosonmagyaróvár, 2006. április 6-7.
33. **Horváth E.** (2007) (1): Gyephasznosítás újszerű modellje a Közép-Szigetközben, *Gazdálkodás* 2007. 51. évfolyam 4. szám 78-84. p.
34. **Horváth E.** (2007) (2): Animal Produce emission in the Mid-Szigetköz villages (1990-2006), *Acta Agronomica Óvariensis*, Mosonmagyaróvár, 2007. Volume 49. Number 1., 77-89. p.
35. **Kajner P. – Cselószki T. – Molnár G.** (2004): Az ártéri tájgazdálkodás mintaterülete a Bodrogi közben. *A Falu – A vidékfejlesztők és környezetgazdák folyóirata*, 2004. nyár, 27-36. p.
36. **Kelemen J.** (1997): Irányelvek a füves területek természetvédelmi szempontú kezeléséhez. *TermészetBÚVÁR Alapítvány Kiadó*, Budapest, 1997. 11-12. p.
37. **Kertész R.** (1997): Mezőgazdasági társasvállalkozások főbb ágazatainak költség- és jövedelemhelyzete 1996-ban. *Agrárgazdasági Információk*, 1997. 5. szám, Budapest, 1997.

- 38. Kertész R.** (2000): Mezőgazdasági társasvállalkozások főbb ágazatainak költség- és jövedelemhelyzete a kilencvenes évtizedben. Agrárgazdasági Információk, 2000. 6. szám, Budapest, 2000.
- 39. Kertész R. – Belák K.** (2001): A tesztüzemek főbb ágazatainak költség- és jövedelemhelyzete 2000-ben. Agrárgazdasági Információk, 2001. 5. szám, Budapest, 2001.
- 40. Kertész R. – Belák K.** (2003): A tesztüzemek főbb ágazatainak költség- és jövedelemhelyzete 2002-ben. Agrárgazdasági Információk, 2003. 6. szám, Budapest, 2003.
- 41. Kocsisné Andrásik Ágota** (2004): Az állattenyésztési kisvállalkozások finanszírozása Győr-Moson-Sopron megyében. Doktori Értekezés, Mosonmagyaróvár, 2005., 58. p.
- 42. Kovács A.** (1992): „Szíp kutya, randa eb – A Felső-Szigetköz állattartásának szókincse. Mosonmagyaróvári Helytörténeti Füzetek 8. Agrárkert RT. Nyomda, Győr, 1992. 7. p.
- 43. Kovács D. - Majoros E.** (1998): Terület- és vidékfejlesztési kérdések az Európai Unióban. Szolnok. Kereskedelmi és gazdasági Főiskola. 161. p.
- 44. Kovács F.** (2007): Gazdálkodás-Állattermék-előállítás-környezetvédelem. Gazdálkodás, 51. évfolyam, Jubileumi Évkönyve 1957-2007. 38-46. p.
- 45. König G.** (2007): Az átalakuló magyarországi tejgazdaság. Gazdálkodás, 51. évfolyam 1. szám 38-46. p.
- 46. KSH** (1997-2004): Győr-Moson-Sopron megye állatállománya. KSH Kiadója, Budapest, 2005.
- 47. KSH** (1997-2004): Győr-Moson-Sopron megye szarvasmarha és sertésállománya. KSH Kiadója, Budapest, 2005.
- 48. KSH** (1998): Magyarország állattenyésztése 1985-1996. KSH Kiadója, Budapest, 1997.
- 49. KSH** (1979-1990): Győr-Sopron megye statisztikai évkönyve 1978-1990; KSH Győr-Sopron Megyei Igazgatósága, Győr, 1979-1991.
- 50. KSH** (1991-2004): Győr-Moson-Sopron megye statisztikai évkönyve 1991-2004; KSH Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatósága, Győr, 1992-2005.
- 51. KSH** (2000): Földhasználat Magyarországon a 2000. évben (településsoros adatok), Budapest, 2000
- 52. KSH** (2000): Magyarország állatállománya 2000. március 31.-én (településsoros adatok) Budapest, 2000
- 53. KSH** (2000): Magyarország mezőgazdasága a 2000. évben (településsoros adatok)
- 54. KSH** (2004): Magyarország mezőgazdasága, 2003, (Gazdaságszerkezeti összeírás); KSH Mezőgazdasági Statisztikai Főosztályán készült, Budapest, 2004
- 55. Lados M.** (2001): Győr-Moson-Sopron megye területfejlesztési programja. Végleges változat – II. kötet. MTA RKK NYUTI, Győr, 2001. február 17. p.
- 56. Lakner Z.-Hajdú Istvánné-Kajári K.-Kasza Gy.-Márkus P.-Vizvári B.** (2007): Versenyképes élelmiszergazdaság-élhető vidék. Gazdálkodás 51. évfolyam 4. szám 1-12. p.
- 57. Láng I.** (2006): Tájékoztató a VAHAVA projekt eredményeiről. Gazdálkodás 50. évfolyam 6. szám 14-18. p.
- 58. Lehota J.** (2005): Élelmiszerfogyasztói magatartás hazai és nemzetközi trendjei. Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Gödöllő, 2005.

59. **Lin, I. Y.-Guofu T.** (1999): Policy burdens, accountability and the soft budget constraint. *American Economic Review, Papers and Proceedings*, 89. 426-431. p.
60. **Madarász I.** (2000): A vidékfejlesztés néhány közgazdaságtani vonatkozása. *A Falu*, 15. évfolyam, 15-25. p.
61. **Magda S. – Gergely S.** (2006): A Magyarországi termőföld hasznosítás átalakítási lehetőségei. *Gazdálkodás* 50. évfolyam 3. szám 13-26. p.
62. **Magda S.** (1998): Mezőgazdasági vállalkozások szervezése és ökonómiája. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest, 1998. ,533. p
63. **Marsalek S.** (2006): Környezeti állapot, mezőgazdaság, fenntartható fejlődés. *Gazdálkodás* 50. évfolyam 15. számú Különkiadása 12-27. p.
64. **Martina Flath** (2006): Die Ergebnisse von ALICERA in unserer Region. ALICERA Konferencia, Mosonmagyaróvár, 2006. október. 11-13.
65. **MEH – Nemzeti Területfejlesztési Hivatal /MTA RKK NYUTIVITUKI CONSULT-HALLÉPCSŐ BT.-ÖKOPLAN/** (2003): A Szigetközi térség és a Mosoni-Duna területfejlesztési koncepciójának aktualizálása elnevezésű Egyeztetési anyag. Budapest, 2003. október
66. **Miskó K.** (2006): A LEADER program, mint vidékfejlesztési lehetőség. Doktori (PhD) értekezés. SZIE, Gödöllő, 2006. 44. p.
67. **MTA RKK NYUTI** (2003): „Szigetközi térség és a Mosoni-Duna területfejlesztési koncepciójának aktualizálása (Külső környezet, területi adottságok)Készült a Miniszterelnöki Hivatal Nemzeti Területfejlesztési Hivatal megbízásából, Győr, 2003. május
68. **MTA RKK NYUTI** (1999): Térségfejlesztés komplex feltételei az Alsó-Szigetköz településeiben I. (Koncepció) Győr, 1999 MTA RKK NYUTI
69. **MTA RKK NYUTI** (1999): Térségfejlesztés komplex feltételei az Alsó-Szigetköz településeiben II. (Koncepció) Győr, 1999 MTA RKK NYUTI
70. **MTA RKK NYUTI** (1999): The balance between economic development and environmental planning in the field of tourism development in the rural Europe-Szigetköz, Győr, 1999 MTA RKK NYUTI
71. **Nagy F.** (2002): Az Európai Unió élelmiszergazdasága. Agrárszakoktatási Intézet Budapest, 2002, 55-56. p.
72. **Nagy G.** (2002): Eltérő módon hasznosított gyepek állománydinamikája. Dedreceni Agrártudományi Egyetem Tájhasznosítási és Vidékfejlesztési Tanszék. Debrecen, 2002.
73. **NFÜ- Pályázati Információs Központ** (2006): Támogatásra javasolt EU társfinanszírozású projektek listája. Budapest. www.nuf.hu
74. **Nagné Pércsi K.** (2007): A minőség a hazai húsipari versenyképességben. *Gazdálkodás*, 51. évfolyam 1. szám 31-37. p.
75. **Nyugat-Dunántúli Régió Agrárstruktúra- és Vidékfejlesztési Stratégiai Programja 2000-2006**, KAM KORD Kht., 1999. szeptember
76. **Pénzes É.** (2002): A húsvásárlói magatartás az ezredfordulón Magyarországon. Doktori Értekezés, Mosonmagyaróvár, 2002., 11-12. p.
77. **Pénzes É.–Lakner Z.**(2001): Meat constumer behaviour in the eye of food reatilers. *Gazdálkodás* 3. számú különkiadás XLI. Évfolyam, 76-88. p.
78. **PHARE 2002** „Helyi kezdeményezésen alapuló környezet és természetvédelem a szlovák-magyar határ mentén” program keretében, „Közös Szlovák – Magyar Nemzeti Park kialakításának megvalósíthatósági tanulmánya a Szigetköz-Csallóköz területére című projekt. (www.szcsnp.hu)

- 79. Popp J.– Udovecz G.** (2004): Közös piaci rendtartás alkalmazása – Baromfi. Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Rt., Perfekt Nyomda, Budapest, 2002., 20-21. p.
- 80. Póti P.** (2006): A magyar mezőgazdaság és vidékfejlesztés lehetőségei az állattenyésztő szemszögéből. A Magyar Mezőgazdaság és a Kertészet Szőlészet csomagolási és raktározási melléklete, III. évfolyam 6. szám, 2006. június 7. 3-7. p.
- 81. Ray C.** (2000): The EU LEADER programme: rural development laboratory. *Sociologia Ruralis* 40 (2) 163-172. p.
- 82. Rechnitzer J.** (1993): A környezeti válság és a vállalkozás a Szigetközben. XXV. Óvári Tudományos Napok (Mosonmagyaróvár, 1993. november 10-11.) Az állati termékek termelésének és feldolgozásának biológiai, technológiai, ökonómiai kérdései Tanulmánykötet, 287-294. p.
- 83. Reflex Környezetvédő Egyesület** (2004): A Szigetközi Tájvédelmi Körzet Kezelési Terve, CD formában megjelent, Győr, 2004.
- 84. Réti A. – Péntes É.** (2001): A világ sertéshús termelésének várható alakulása. *Gazdálkodás* 45. évfolyam 2. szám 43-47. p.
- 85. Salamon L.** (1992): A kisalföldi régió termelési struktúrájának jelenlegi és várható alakulása, XXXIV. Georgikon Napok, Keszthely, Regionális politikák és fejlesztési stratégiák az Alpok-Adria térségben, 39-26. p.
- 86. Sipos B.** (2006): Hosszú ciklusok és évszázados trendek alakulása a magyar mezőgazdaságban. *Statisztikai Szemle*, 84. évfolyam 2. szám, 150-175. p.
- 87. Somogyi T. - Hoffmann A.** (2007). Környezetterhelés és környezetvédelem a mezőgazdaságban. *Gazdálkodás* 2007. 51. évfolyam 1. szám, 55-59. p.
- 88. Stummer I.** (1997): A magyar húsipar helyzete és versenyképessége. Doktori Értekezés. – Tézisek. Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem, 1997.
- 89. Szabó F.** (1998): Húsmarhatenyésztés. Mezőgazda Kiadó, Budapest, 1998. 20-21. p.
- 90. Szabó F.** (1992): A környezetbarát marhahústermelés lehetőségei. XXXIV. Georgikon Napok, Keszthely, Regionális politikák és fejlesztési stratégiák az Alpok-Adria térségben, 133-135. p.
- 91. Szalay I.** (2005): Régi magyar baromfifajták hasznosítása a nemzeti Agrárkörnyezetvédelmi Programban, KÁTKI, Gödöllő, 2005.
- 92. Széles Gy.–Alpár Gy.—Kalmár S.–Marselek S.** (1998): Állattenyésztési ágazatok szervezése és ökonómiája. In: Magda S.- (szerk.)(1998): Mezőgazdasági Vállalkozások szervezése és ökonómiája. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó Budapest, 1998.,445.p.
- 93. Szemán L.** (2006): Gyepgazdálkodási ismeretek. BSc. Levelezőoktatási segédlet. Szent István Egyetem Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar NTTI Gyepgazdálkodási Tanszék, Gödöllő, 2006., 13., 31-33. p.
- 94. Szent István Egyetem Gazdaság és Társadalomtudományi Kar** (2004): A tejszektor piaci elemzése. Programvezető: Szűcs István, Agroinform Kiadó (Budapest), Gödöllő 2004. 31 p.
- 95. SZIGETKÖZ-PROJEKT** (2004-2007): Integrált döntés-előkészítő eszköz megalkotása és bevezetése a fenntartható víz- és területgazdálkodás elérése érdekében, Szlovák-Magyar együttműködés keretében (tervezet) 2004-2007.
- 96. Szűcs I.** (2004). Alkalmazott statisztika. AGROINFORM Kiadó és Nyomda Kft., Budapest, 2004. 103-104 p. és 387-390. p.
- 97. Tar F.** (2004): Agrár-környezetgazdálkodás: a jövő mezőgazdasága –a mezőgazdaság jövője. Ökológiai Gazdálkodás és a Jövő Nadasdy Akadémia Szimpóziumok, A Nadasdy Akadémia Rendezvényei 2004-ben

- 98. Tenk A.** (1993): Az ökológiai viszonyok változásának hatása egy mikrotérség (Szigetköz) állattenyésztésének alakulására. XXV. Óvári Tudományos Napok (Mosonmagyaróvár, 1993. november 10-11.) Az állati termékek termelésének és feldolgozásának biológiai, technológiai, ökonómiai kérdései Tanulmánykötet, 308-312. p.
- 99. Timaffy L.** (1970): Szigetközi krónika. Győr – Sopron megyei Tanács Mosonmagyaróvári Járási Hivatala, Győr
- 100. Timaffy L.** (1980): Szigetköz, 1980. Gondolat kiadó Budapest
- 101. Tóth P. – Szörényiné Kukorelli I.** (2006): Az oktatás szerepe a vidékfejlesztésben. ALICERA Konferencia, Mosonmagyaróvár 2006. október 11-13.
- 102. Traill B. – Grunert K.G.** (1997): Product and process innovation in the food industry. Blackie Academic and Professional, London, 1997., 2. p.
- 103. Udovecz G.** (2004): A hazai állattenyésztés helyzete és fejlesztésének esélyei. Gazdálkodás 48. évfolyam 3. szám 1-12. p.
- 104. Udovecz G.** (2006): Szerkezetváltási kényszer a magyar agrárgazdaságban Gazdálkodás 50. évfolyam 2. szám 4-17. p.
- 105. Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv** (2006): Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium. Budapest. www.strategia.fvm.hu
- 106. Varga E.** (2006): Az állattenyésztés helyzete és a piaci folyamatok hatása. A Magyar Mezőgazdaság és a Kertészet Szőlészet csomagolási és raktározási melléklete, III. évfolyam 5. szám, 2006. április 26. 21-25. p.
- 107. Veszeli T.** (2001): Az agrárszakértelem jelentősége a rurális jellegű kistérségek fejlesztésében. Regionalitás-Lokalitás a 21. században Tanulmánykötet, MTA VEAB Konferencia 2001. Komárom, 143-148. p.
- 108. Weisz M. - Kovács L.** (2007): Agrár- és vidékfejlesztési feladatok Magyarországon (2002-2013)- Elért és várható eredmények. Gazdálkodás 51. évfolyam 4. szám 58-70. p.
- 109.** www.aki.hu
- 110.** www.ksh.hu
- 111.** www.ohki.hu (2006. évi jelentése)
- 112.** www.szcsnp.hu
- 113.** www.gis.kee.hu/tajarchivum
- 114.** www.kimle.hu

Táblázatok jegyzéke**oldalszám**

1. táblázat – Magyarország húsiparának versenyelőnyei és versenyhátrányai	21
2. táblázat – A hazai tejipari vállalatok SWOT-analízise	22
3. táblázat – A vizsgált szövetkezetek által igénybe vett támogatások (2002-2006)	35
4. táblázat- A vizsgált települések által igénybe vett mezőgazdasági támogatások (2006)	36
5. táblázat- A LEADER programok főbb jellemzői az egyes programozási időszakokban	39
6. táblázat – Győr-Moson-Sopron megye mezőgazdasági földterületeinek változásai (1970-2004)	57
7. táblázat – A fontosabb művelési ágak megoszlása a vizsgált közép-szigetközi településeken (2000)	61
8. táblázat – Közép-szigetközi térségben az 100 ha szántóra jutó rét, legelő és művelés alól kivont terület (2000) (Me.: ha)	63
9. táblázat – Szigetközi állattartó gazdaságok száma (Me.: db) és megoszlása (Me.:%)	67
10. táblázat – A közép-szigetközi települések állattartó gazdaságainak száma (Me.: db) és megoszlása (Me.:%) (2000)	69
11. táblázat – A vizsgált közép-szigetközi települések mezőgazdasági szövetkezeteinek fontosabb jellemzői	72
12. táblázat – Állati termékek termékegységre jutó jövedelmének alakulása társasvállalkozásokban (1992-2005)	75
13. táblázat- Állatitermék-feldolgozó üzemek tevékenysége a Szigetköz területén	83
14. táblázat - A Felső- és Közép-Szigetközi LEADER Akciócsoport által elvégzett SWOT analízis eredménye	107
15. táblázat- A közép-szigetközi állatitermék-előállításban fejleszthető területek és azok kapcsolatrendszer	125

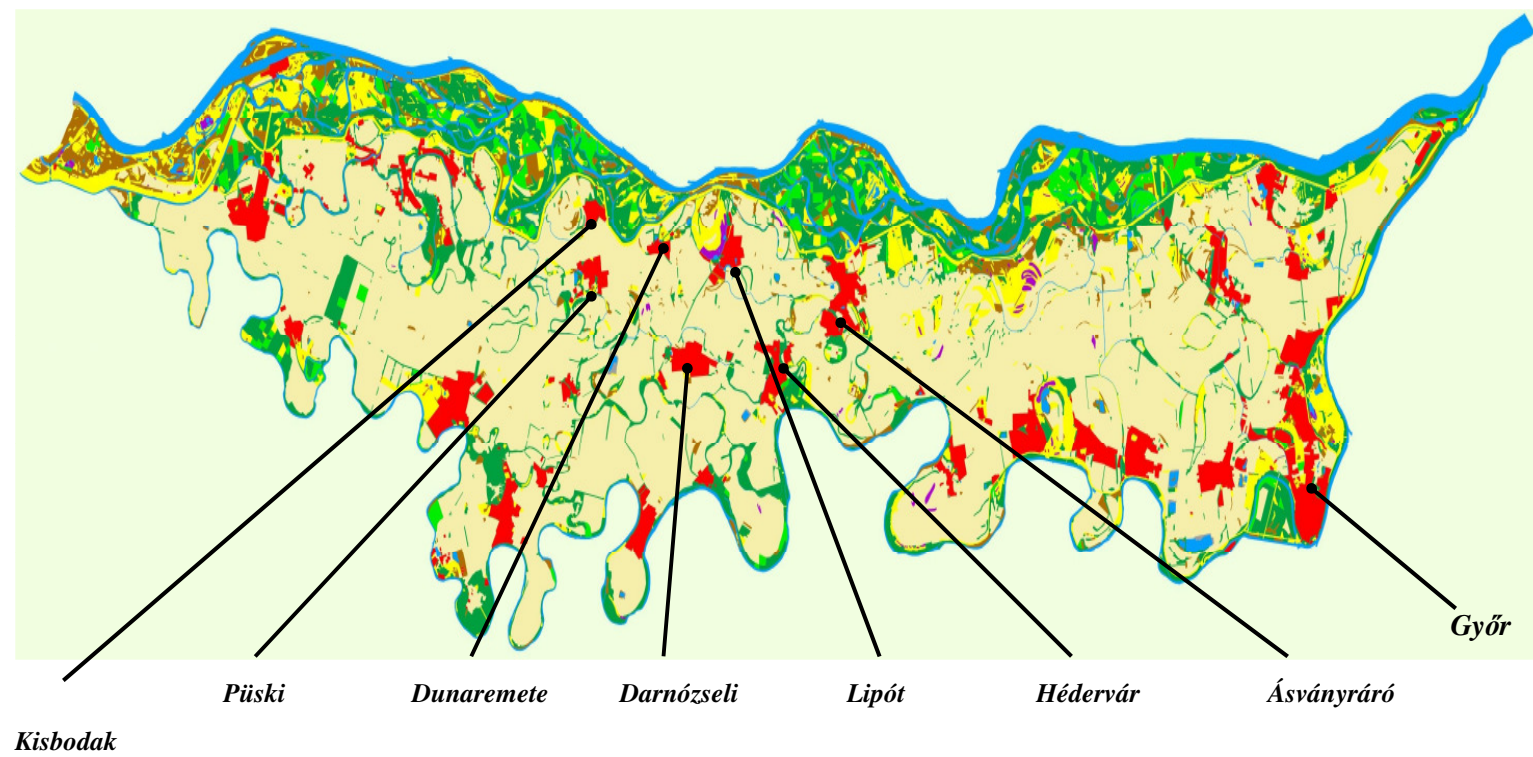
Ábrák jegyzéke

oldalszám

1. ábra – A Szigetköz területhasználatában bekövetkezett változások (Me.: %) (1895., 1992., 2000.)	58
2. ábra – A művelési ágak megoszlása (Me.: %) Szigetközben	59
3. ábra – A Szigetköz egyes területein a rét és legelő megoszlásának (Me.:%) aránya (1999)	60
4. ábra – A Közép-Szigetköz mezőgazdasági földterületének művelési ágankénti (Me.:%) megoszlása (1999).....	62
5. ábra – Közép-szigetközi települések gazdasági állatainak fajonkénti megoszlása (Me.:%) (2000).....	70
6. ábra – A közép-szigetközi állattermék-előállítással foglalkozó egyéni gazdaságok száma gazdasági állatfajonként (Me.: db) (2006).....	71
7. ábra – Ciklus-hatás vizsgálat a darnózseli mezőgazdasági szövetszerkezet szarvasmarha állományában (1990-2006) és várható alakulása 2008-ig (Me.: db).....	77
8. ábra – Ciklus-hatás vizsgálat a püski mezőgazdasági szövetkezet szarvasmarha állományában (1990-2006) és várható alakulása 2008-ig (Me.: db) ...	79
9. ábra – A kunszigeti mezőgazdasági szövetkezeti vágóhíd vágott (Me.: t) sertés kibocsátása (1989-2006) és várható alakulása 2008-ig	87
10. ábra- A közép-szigetközi állattermék-előállítást általánosan befolyásoló tényezők áttekintése.....	90
11. ábra – A közép-szigetközi állattermék-előállítás feltételrendszere	98
12. ábra- A közép-szigetközi állattermék-előállítás megerősítésének feladatai	105
13. ábra – LEADER+ pályázatok támogatásának jogcímenkénti megoszlása a Felső- és Közép-Szigetközben (2006. szeptember).....	112
14. ábra –A benyújtott pályázatok szektoronkénti megoszlása.....	114

11. MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet

2. sz. melléklet

Az egyes ártéri szintek hasznosítása

Ártéri szint	Élőhely	Emberi beavatkozás jellege		
		Gazdálkodás		
		Táj-rehabilitáció	Haszon állapot	Hasznosítás
Mély-ártér	Hínár növényzet	Könnyen regenerálódó területek, különös kezelést nem igényelnek	hal	halászat, biomassa energetikai célú felhasználása
	Nádasok	Célszerű a biomassa rendszeres kitermelése	bivaly	legeltetés, biomassa, energetikai célú felhasználása
	Vízparti-mocsári növényzet		bivaly, mangalica, szürkemarha	legeltetés, biomassa, energetikai célú felhasználása
Alacsony-ártér	Magassások	Könnyen regenerálódó területek rendszeres kaszálást igényelnek	bivaly, mangalica, szürkemarha	legeltetés, boimassza, energetikai célú felhasználása
	Mocsárrétek		szürkemarha, magyar tarka, húsmarha,	legeltetés, boimassza, energetikai célú felhasználása
	Nedves cserjések	Tájidegen fajok kezelése Ligeterdők kialakítása komoly és hosszú távú emberi tevékenységet igényelnek		fa felhasználás, fűvessző feldolgozás
	Fásnövényzet, ligeterdők			
Magas-ártér	Üde rétek, kaszáló rétek	Könnyen regenerálódó területek rendszeres kaszálást igényelnek	szürkemarha, magyar tarka, húsmarha,	legeltetés, boimassza, energetikai célú felhasználása
	Puhafa ligetek	Adventatív fajok kezelése	kezdeti szakaszban nincs	fa felhasználás, gyümölcsösök,
	Keményfa ligetek	Aljnövényzetük fajai nagyrészt eltűntek, kialakulásukhoz idő kell		
Ármentes szint	Mezofil rétek, kaszálórétek	Nehezen regenerálódó területek, rendszeres kaszálást, estenként felülvetést igényelnek	szürkemarha, magyar tarka, húsmarha,	legeltetés, boimassza, energetikai célú felhasználása
	Síkvidéki erdők	Aljnövényzetük fajai nagyrészt eltűntek, nehezen vagy egyáltalán nem rekonstruálhatók	kezdeti szakaszban nincs	fa felhasználás, gyümölcsösök,

(Forrás: Kajner et. al., 2004.)

3. sz. melléklet

A szigetközi (ősgyep) gyepterületek természetes botanikai jellemzői

Az élőhely-csoportot elsősorban az alföldi mocsárrétek, kisebb részben a kiszáradó kékperjés láprétek képviselik a Szigetközben. A rétek többségét az ecsetpázsit (*Alopecurus pratensis*) és a réti csenkesz (*Festuca pratensis*) dominanciája jellemzi. Az állományok konstans fajai a *Ranunculus acris* (Réti boglárka), a *Ranunculus repens* (Kúszó boglárka), a *Symphytum officinale* (Fekete nádálytő), a *Pastinaca sativa* (Pasztinák) és a *Lychnis flos-cuculi* (Réti kakukkszegfű). A szárazodó réteken gyakoribb, nagyobb arányban jelenik meg *Poa angustifolia* (Karcú perje), a *Bromus mollis* (Puha rozsnok), a *Dactylis glomerata* (Csomós ebír) és a *Galium verum* (Tejoltó galaj) stb.

Az emberi tájhasználat következtében az előző kategóriába tartozó rétek többsége valamilyen szinten degradálódott. A degradálódás általános jele a karakterfajok eltűnése, a jellegtelenedés, illetve egyes invázív fajok (*Solidago gigantea* /Magas aranyvessző/, *Aster salignus*) gyors terjedése.

Jellemző élőhelyek és társulások:

Kiszáradó kékperjés láprétek

Meszes talajú kékperjés láprét (*Succiso-Molinietum hungaricae*)

Alföldi mocsárrétek

Ecsetpázsitos mocsárrét (*Carici vulpinae-Alopecuretum pratensis*)

Csenkeszes nedves kaszálórét (*Cirsio cani-Festucetum pratensis*)

Sédbúzás mocsárrét (*Agrostio-Deschampsietum caespitosae*)

Alföldi gyomos üde gyepek

Jellemző növény fajok:

Allium angulosum (hagymafélék), *Alopecurus pratensis* (Ecset pázsit), *Carex acutiformis* (sásfélék), *Carex gracilis*, *Carex riparia*, *Dactylis glomerata* (Csomós ebír), *Daucus carota* (Vadmurok), *Deschampsia caespitosa* (Gyepes sédbúza), *Festuca pratensis* (Réti csenkesz), *Iris pseudacorus* (Sárga nőszirm), *Lysimachia nummularia* (Lizinka), *Molinia hungarica* (Magyar perje), *Sanguisorba officinalis* (Csabaíre) *Serratula tinctoria*, *Symphytum officinale* (Fekete nádálytő), *Trifolium repens* (Fehér here), *Potentilla reptans* (Pimpó félék), *Lychnis flos-cuculi* (Réti kakukkszegfű), *Pastinaca sativa* (Pasztinák).

Védettnövényfajok fajok:

Clematis integrifolia (Iszalag), *Dactylorhiza incarnata*, *Epipactis palustris* (Mocsári nőszőfű), *Eriophorum angustifolium* (Széles levelű gyapjúsás), *Gentiana pneumonanthe* (Tárnicsfélék), *Iris sibirica* (Szibériai nőszirm), *Ophioglossum vulgatum* (Páfrányféle), *Orchis laxiflora* ssp. *Palustris* (Kosborfélék), *Pedicularis palustris*, *Senecio paludosus* (Aggófűfélék).

(Forrás: Szigetköz Kezelési terve, 2003. és saját kigyűjtés)

4. sz. melléklet

A Szigetközi gyepterületek hasznosításának újszerű modellje

Gyepek jellemzői	Szigetközi gyepterületek	
	Nedves láp és mocsárrétek	Üde gyepek
Várható szárazanyag termés (t/ha)	⇒ 5	2.0 - 4.0
Művelési-gazdálkodási állapot	⇒ Felhagyott gyepterület Degradálódott gyepterület Kaszáló	Felhagyott gyepterület Degradálódott gyepterület Kaszáló
Hasznosítási javaslat		
Hasznosítás szerint	⇒ (Legelő), kaszáló	Legelő, kaszáló, rét
Gyepterület telepítés technológiája szerint	⇒ Ősgyepek hasznosítása, Új gyepek telepítése, (Vetetlen) szántók gyepesítése	Ősgyepek hasznosítása, Új gyepek telepítése, (Vetetlen) szántók gyepesítése
Gyepterület termesztés módszere szerint	⇒ Ökológiai alapú organikus vagy bio gyepgazdálkodás	Ökológiai alapú organikus vagy bio gyepgazdálkodás
Ráfordítás szerint	⇒ Félintenzív gazdálkodás	Félintenzív gazdálkodás
Hasznosítható állat szerint	⇒ Juh, növény marha (magyartarka), (esetleg kecske)	Tejhasznú és húsmarha, juh, ló, (esetleg kecske, bivaly)
A gyepterületeken tartott, tenyésztett állatokhoz, az előállított állati termékekhez kapcsolható lehetőségek (szolgáltatások)		
Kereskedelem	Tájjellegű termékek értékesítése Térségi termékek bolthálózatának erősítése	
Gazdaság	Mintafarmok, bemutató gazdaságok Tájfenntartó mezőgazdálkodás	
Oktatás	Környezettudatos oktatásban, nevelésben szerepvállalás Táborok szervezése a farmok köré	
Turizmus	Turisztikai célpontként feltüntetni (lovas turizmus, kerékpáros turizmus)	

(Forrás: saját vizsgálatok)

5. sz. melléklet

(A) Szekunder adatok forrását és adatbázisát jelentették:

- Központi Statisztikai Hivatal: Magyarország állattenyésztése 1985-1996.
- Központi Statisztikai Hivatal: Győr-Moson-Sopron megye állatállománya (1997-2004).
- Központi Statisztikai Hivatal: Győr-Moson-Sopron megye szarvasmarha és sertésállománya (1997-2004).
- Központi Statisztikai Hivatal (2000): Földhasználat Magyarországon a 2000. évben (településsoros adatok), Budapest, 2000.
- Központi Statisztikai Hivatal (2000): Magyarország állatállománya 2000. március 31.-én (településsoros adatok) Budapest, 2000.
- Központi Statisztikai Hivatal (2000): Magyarország mezőgazdasága a 2000. évben (településsoros adatok)
- Központi Statisztikai Hivatal (2004): Magyarország mezőgazdasága, 2003, (Gazdaságszerkezeti összeírás)
- Központi Statisztikai Hivatal (1979-1990): Győr-Sopron megye statisztikai évkönyve 1978-1990.
- Központi Statisztikai Hivatal (1991-2004): Győr-Moson-Sopron megye statisztikai évkönyve 1991-2004.
- A Duna Nemzeti Park regionális és tájrendezési terve, melyet a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium megbízásából a [KÉE Tájérvvezési és Területfejlesztési Tanszéke](#) készített (1996).
- Csemez Attila A Tájhasználat változása a számok tükrében, a Tájalakulási tendenciák, tájhasználati konfliktusok című értekezése (1996).
- A győri MTA Regionális Kutató Központ (NYUTI) által 1999-ben és 2003-ban publikált vizsgálati eredmények.
- PHARE 2002 „Helyi kezdeményezéson alapuló környezet és természetvédelem a szlovák-magyar határ mentén” program keretében, „Közös Szlovák – Magyar Nemzeti Park kialakításának megvalósíthatósági tanulmánya a Szigetköz-Csallóköz területére című projekt.

5. sz. melléklet

- SZIGETKÖZ-PROJEKT: Integrált döntés-előkészítő eszköz megalkotása és bevezetése a fenntartható víz- és területgazdálkodás elérése érdekében, Szlovák-Magyar együttműködés keretében (tervezet) 2004-2007.
- A Szigetközi térség és a Mosoni-Duna területfejlesztési koncepciójának aktualizálása elnevezésű Egyeztetési anyag (2003).
- Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Terület- és Településrendezési Főosztály megbízásából készített A tervezett Dunai Nemzeti Park (Szigetköz) és térsége területrendezési terve, Egyeztetési anyag (2003).
- SZIE Tájtervezési és Területfejlesztési tanszék: A tervezett Dunai Nemzeti park (Szigetköz) és térsége területrendezési terv – Egyedi táji értékek és térségi szerkezeti terv (*digitális térkép*).
- Albatrosz stúdió: A Szigetköz területhasználati (digitális) térképe 2002.
- Ángyán József MTA Doktori Értekezése A Környezet- és tájgazdálkodás agrárökológiai földhasználati alapozása (Magyarország integrált földhasználati zónarendszerének kialakítása) (2003).

(B) A primer adatok forrásául szolgáltak:

- Állami Gazdaságok, Mezőgazdasági Termelőszövetkezetek és Szövetkezeti Társulásokra vonatkozó statisztikai jelentések (1977, 1985, 1990), a vizsgált szövetkezetek éves statisztikai jelentései, közgyűlési jegyzőkönyvei, dokumentációi (1990-2006).
- A mosonmagyaróvári levéltárban fellelhető, a vizsgált települések állattenyésztésére, állati termék előállítására vonatkozó dokumentumok, a Mosonmagyaróvári Járási Tanács Végrehajtóbizottságának jegyzőkönyvei.
- A győri Megyei Levéltárban rendelkezésemre bocsátott térképek.
- A vizsgált szövetkezetek elnökeivel, dolgozóival készített személyes, irányított/célzott interjúk.
- „Szigetközösen” térségfejlesztési ötleteket felsorakoztató pályázat (2006 július-november).
- A téma aktualitásából adódóan a napi sajtó közleményei.

6. sz. melléklet

A szigetközi települések általános vetésszerkezete (2000)

Település	Búza ha	Árpa ha	Napraforgó ha	Burgonya ha	Repce ha	Kukorica ha
Abda	30	9	0	0	2	35
Ásványróró	550	110	180	170	40	525
Bezenye	511	240	0	0	75	310
Darnózséli	40	232	0	140	0	150
Dunakiliti	320	180	0	0	0	280
Dunaremete	38	29	0	9	0	27
Dunaszeg	290	175	58	0	100	290
Dunaszentpál	161	37	0	0	61	100
Dunasziget	270	155	50	0	0	210
Feketeerdő	80	60	0	0	0	50
Gyórladamér	190	60	36	0	0	150
Győrújfalu	223	39	156	20	0	45
Győrzámoly	500	360	25	0	0	70
Halászi	600	295	240	0	140	465
Hédervár	347	119	87	98	104	93
Hegyeshalom	1250	370	70	20	110	900
Kimle	439	243	153	0	0	185
Kisbajcs	47	30	0	0	35	128
Kisbodak	65	75	0	24	0	43
Kunsziget	16	6	16	0	8	38
Levél	650	315	65	15	135	310
Lipót	285	100	0	13	0	21
Máriakálnok	319	140	0	0	40	270
Mecsér	363	206	70	74	80	374
Mosonmagyaróvár	1650	1120	380	0	255	425
Nagybajcs	43	0	0	0	0	30
Öttevény	17	12	0	0	0	27
Püski	234	51	74	2	87	117
Rajka	590	242	48	20	50	700
Vámoszabadi	502	333	20	0	70	614
Vének	71	0	0	0	40	6
Összesen	10691	5343	1728	605	1432	6988
Vetésterületi arány	25%	12%	4%	1%	3%	16%

(Forrás: www.szcsnp.hu)

7. sz. melléklet Művelési ágak (ha) a Szigetköz településein (2000)

	Szántó	Konyha- kert	Üvegház és fólia	Szőlő		Gyümölcsös		Gyep	
				terület	termő- terület	terület	termő- terület	Rét	Legelő
Abda	1776,97	7,16	0,41	0,65	0,65	1,3	1,3	9,45	3,64
Ásványráró	1133,5	12,7	0,07	0	0	0,38	0,38	164,9	28,7
Bezenye	1367,64	3,28	0,05	0,12	0,12	50,58	30,28	1,1	34,3
Darnózseli	1149,08	15,42	0,03	0,05	0,05	2,11	2,11	185	3,22
Dunakiliti	1657,66	7,24	0,05	0	0	2,91	2,82	41,61	18,17
Dunaremete	151,1	0,96	0,08	0,04	0,04	0,57	0,07	6,72	2,49
Dunaszeg	866,03	17,79	0,36	0,03	0,03	0,37	0,27	91,25	6,69
Dunaszentpál	770,51	5,85	0,02	0,09	0,09	0,06	0,06	58,22	5
Dunasziget	718,43	10	0,55	0	0	0,24	0,24	8,47	0,85
Feketeerdő	156,53	0,4	0	0	0	0	0	0,2	9,7
Győrladamér	382,72	5,22	0,24	0,13	0,13	0,14	0,14	29,75	1,44
Győrújfalú	235,11	14,42	1,2	0,76	0,76	0,59	0,59	12,49	0
Győrzámoly	1170,44	9,58	0,14	0,03	0,03	1,98	1,96	25,09	1,95
Halászi	2092,04	17,56	0,11	0,14	0,14	0,53	0,44	28,32	3
Hédervár	846,54	5,88	0	0,65	0,65	0,91	0,91	3,7	45,67
Hegyeshalom	465,4	2,72	0	0,77	0,57	0,19	0,19	1,58	1,5
Kimle	1710,49	13,22	0,08	0,31	0,31	1,85	1,85	0	65
Kisbajcs	109,85	6,81	0,09	0	0	3,31	3,23	6,78	2
Kisbodak	66,69	1,27	0	0	0	0,31	0,31	8,6	0
Kunsziget	1428,87	7,88	0,04	0,05	0,05	0,07	0,07	47,9	1,5
Levél	1146,9	2,55	0,04	0	0	0,05	0,05	0,31	0,84
Lipót	783,43	3,48	2,05	0	0	0	0	23,68	10
Máriakálnok	284,09	9,18	0,01	0,47	0,28	5,91	4,41	19,43	0,05
Mecsér	909,94	7,28	0	0,52	0,37	0,94	0,64	48,61	88,31
Mosonmagyar- óvár	15286,86	9,71	0,17	3,25	2,35	11,4	10,57	545,5	7,22
Nagybajcs	106,05	5,63	0,02	0,1	0,02	1,13	0,86	33,6	2,4
Öttevény	2108,15	21,21	0,39	0,78	0,58	0,91	0,87	11,81	96,03
Püski	872,35	2,48	0,03	0,35	0,3	0,6	0,43	13,5	55
Rajka	2990,35	5,25	0,09	0,25	0,17	21,56	21,56	0	1,06
Vámosszabadi	354,73	6,47	0,14	0,49	0,49	0,87	0,74	16,12	1
Vének	27,79	1,27	0,06	0	0	0,49	0,49	0,63	1,4
Szigetköz	43126,24	239,87	6,52	10,03	8,18	112,26	87,84	1444,32	498,13
Győr-Moson -Sopron megye	198059	1538,7	28,01	2058	1931,83	1477,55	1195	13779	4945
Területi arány	22%	16%	23%	0%	0%	8%	7%	10%	10%

7. sz. melléklet - Művelési ágak aránya a Szigetközben (2000)

	Mezőgazdasági terület	Erdő	Nádas	Halastó	Termőterület	Művelés alól kivett terület	Használt földterület összesen	Ebből más településen levő
Abda	1799,18	254,2	1,55	0	2054,92	13,58	2068,51	1437,75
Ásványráró	1340,17	953,6	3,78	0	2297,54	151,28	2448,82	92,22
Bezenye	1457,02	314,5	1,3	0	1772,82	64,47	1837,29	81,13
Darnózseli	1354,9	123,3	6,32	0	1484,48	69,71	1554,19	191,07
Dunakiliti	1727,59	444,7	0	0	2172,29	88,55	2260,84	288,17
Dunaremete	161,87	50,1	0	0	211,97	4,53	216,51	7,5
Dunaszeg	982,17	83,7	0	0	1065,87	48,46	1114,32	44,4
Dunaszentpál	839,83	93,9	0	0	933,73	20,92	954,65	97,52
Dunasziget	737,99	1296	1,84	0	2035,63	24,18	2059,82	7,79
Feketeerdő	166,82	163,7	1	0	331,52	0,84	333,35	32,15
Gyórladamér	419,4	41,4	2,48	0	463,28	7,84	471,12	1
Győrújfalú	263,37	21	0	0	284,37	14,6	298,97	54,72
Győrzámoly	1209,07	767,5	4,07	0	1980,64	15,75	1996,39	116,51
Halászi	2141,68	382	0,81	0	2524,5	100,76	2625,25	76,56
Hédervár	903,35	191,9	9	0	1104,25	70,76	1175,25	98,36
Hegyeshalom	472,16	817,6	0	0	1289,76	6,71	1296,47	87,35
Kimle	1790,87	703,1	5	0	2498,97	103,34	2602,3	30,99
Kisbajcs	128,75	105	1	2	236,75	8,25	245	0,28
Kisbodak	76,87	384,3	0	0	461,17	6,12	467,28	0
Kunsziget	1486,27	257,9	0	0	1744,17	94,31	1838,48	531,76
Levél	1150,64	117,9	0	0	1268,54	61,5	1330,04	131,97
Lipót	820,59	354,2	10,47	0	1185,27	51,19	1236,46	189,18
Máriakálnok	319,13	194,3	0,27	0	513,7	30,85	544,56	15,32
Mecsér	1055,6	112,9	0	0	1168,5	22,21	1190,71	0,67
Mosonmagyaróvár	15863,89	1520	0	0	17383,89	1084,67	18468,56	16830,68
Nagybajcs	148,91	98	0,4	0	247,31	6,38	253,69	2,29
Ótevény	2238,9	55,8	0	0	2294,7	196,93	2491,63	665,47
Püski	944,28	17,6	3	0	964,88	45,85	1010,73	569,7
Rajka	3018,47	514,1	0	0	3532,57	58,71	3591,28	1083,8
Vámoszabadi	380,7	80,3	1,73	1,5	464,23	13,8	478,03	91,3
Vének	31,58	115,3	0	0	146,88	2,2	149,08	12,7
Szigetköz	45432,02	10629,8	54,02	3,5	56119,1	2489,25	58609,58	22870,31
Győr-Moson-Sopron megye	221857,27	72235	5193,61	59,45	299344,9	21861,92	321206,8	104015,15
Területi arány	20%	15%	1%	6%	19%	11%	18%	22%

(Forrás: www.szcsnp.hu.)

8. sz. melléklet

Az átlagos termőterület (%) megoszlása művelési ágak szerint a Szigetközben
(2000)

Térség	Szántó	Konyhakeret	Üvegház	Szőlő	Gyümölcsös
Határvidék	75,126	0,174	0,002	0,0014	0,911
Felső-Szigetköz	79,774	0,241	0,004	0,015	0,083
Belső-Szigetköz	66,581	0,557	0,025	0,018	0,066
Alsó-Szigetköz	75,108	0,915	0,028	0,024	0,107
Szigetköz	76,083	0,404	0,011	0,017	0,207
Megye	66,158	0,514	0,009	0,687	0,494
Ország	59,713	0,641	0,041	1,043	1,148

(Forrás: MTA Regionális Kutató Központ, Győr, 2003)

Az átlagos termőterület (%) megoszlása művelési ágak szerint a Szigetközben
(2000)

Térség	Rét	Legelő	Erdő	Nádas	Halastó	Termőterület összesen
Határvidék	0,038	1,521	22,198	0,016	0	7863,69
Felső-Szigetköz	2,343	0,379	17,129	0,032	0	27460,5
Belső-Szigetköz	5,121	2,628	24,637	0,367	0	8878,06
Alsó-Szigetköz	3,453	0,281	19,930	0,117	0,036	9622,15
Szigetköz	2,659	0,900	19,613	0,100	0,006	53824,4
Megye	4,603	1,652	24,129	1,735	0,020	299344,9
Ország	2,977	6,358	27,301	0,378	0,390	6469037

(Forrás: MTA Regionális Kutató Központ, Győr, 2003)

9. sz. melléklet

Gyeppek telepítése során a gyeppek fajta összetételének tervezése

A tervezésnél mindig a növény fajok talaj fedését, vagyis a várható botanikai borítást vesszük figyelembe, és ebből határozzuk meg a telepítéshez szükséges vetőmag mennyiségét, tömegét.

Ha a gyephasznosítás formája legelő, akkor az aljfű: szálfű: pillangós arány 60:30:20% körül alakul, mivel az aljfűvek jól bírják, sőt igénylik a legeltetést.

Tejhasznú állattartás esetén 5-7 fajból álló keveréket tervezünk, ami 160-180 napos legeltetési időnyben négy növedék hozamának legeltetését biztosítja. (angol perje, vörös csenkesz, réti perje, magyar rozsnok, réti csenkesz, fehér here, szarvas kerep.)

Húsmarhatartásnál egyfajú vagy 2-3 fűfajból álló nagy termőképességű, szárazság tűrő, az augusztusi kisülési időszakban is legeltethető, gyepet telepíthetünk, ami 200-240 napig legeltethető (nádképu csenkesz, árva (magyar) rozsnok, zöld pántlikafű).

Széna, készítés céljára 20:60:20% aljfű : szálfű : pillangós arányú rét kialakítása célszerű, aminek az első növedékét kaszáljuk, a többit pedig, ha nem készítünk sarjúszenát, akkor lelegeltetjük.

Szenázs szilázs készítésnél gyakori az egy fajból telepített nagy hozamú kaszálógyeppek telepítése is. A nádképu csenkesz, csomós ebír, zöld pántlikafű különösen alkalmas a silózásra. (A vetőmag adagot különböző alaptáblázatokból állíthatjuk össze, amelyekből az egy hektárra szükséges magot a növényborítási terv alapján kiszámíthatjuk.)

(Forrás: Szemán, 2006.)

10. sz. melléklet

Legelő telepítéséhez javasolható fűfajok és tervezett borításuk termőhelyenként

	Üde fekvésű gyepek	%	Nedves fekvésű gyepek	%
Aljfüvek	Angol perje	10	Tarackos tippán	20
	Vörös csenkesz	20	Angol perje	20
	Réti perje keskeny levelű	10	Réti perje keskeny levelű	10
	Réti perje széles levelű	10		
Szálfüvek	Magyarrozsнок	20	Réti komócsin	10
	Réti csenkesz	10	Nádképű csenkesz	10
			Óriás tippán	10
Pillangós gyepalkotók	Fehérhere	10	Fehérhere	20
	Szarvaskerep	10		

(Forrás: Szemán, 2006.)

Kaszáló rétek telepítéséhez javasolható fűfajok és tervezett borításuk

	Üde fekvésű gyepek	%	Nedves fekvésű gyepek	%
Aljfüvek	Angol perje	10	Tarackos tippán	10
	Vörös csenkesz	10	Angol perje	10
	Réti perje széles levelű	10	Réti perje keskeny levelű	10
Szálfüvek	Magyarrozsнок	20	Réti komócsin	10
	Réti csenkesz	10	Nádképű csenkesz	20
	Réti komócsin	10	Óriás tippán	10
	Csomós ebír	10	Zöld pántlika fű	10
			Réti csenkesz	10
Pillangós gyepalkotók	Fehérhere	10	Fehérhere	10
	Szarvaskerep	10		

(Forrás: Szemán, 2006.)

11. sz. melléklet- A táblázat:

Állatállomány a Szigetközben (2000)

	Szarvasmarha-				Sertés-			
	tartó gazdaságok száma	összes	Ebből: tehén	egy gazdaságra jutó	tartó gazdaságok száma	összes	Ebből: koca	egy gazdaságra jutó sertés
				szarvasmarha				jutó sertés
Abda	12	163	70	13,6	55	784	65	14,3
Ásványráró	15	71	27	4,7	98	1781	164	18,2
Bezenye	8	602	297	75,3	118	2454	264	20,8
Darnózseli	6	702	373	117,0	119	729	72	6,1
Dunakiliti	47	1391	668	29,6	137	4419	392	32,3
Dunaremete	11	46	21	4,2	28	152	16	5,4
Dunaszeg	15	131	23	8,7	183	2075	178	11,3
Dunaszentpál	13	468	215	36,0	54	329	29	6,1
Dunasziget	21	107	38	5,1	171	1443	125	8,4
Feketeerdő	7	69	23	9,9	14	201	17	14,4
Gyórladamér	6	31	5	5,2	39	186	18	4,8
Győrújfalu	6	24	4	4,0	82	738	40	9,0
Győrzámoly	14	98	17	7,0	84	606	72	7,2
Halászi	19	743	307	39,1	290	3028	210	10,4
Hédervár	3	18	9	6,0	52	263	28	5,1
Hegyeshalom	4	24	10	6,0	71	370	25	5,2
Kimle	9	487	234	54,1	281	1427	141	5,1
Kisbajcs	13	74	33	5,7	47	288	21	6,1

11. sz. melléklet- A táblázat:

Állatállomány a Szigetközben (2000)

	Szarvasmarha-				Sertés-			
	tartó gazdaságok száma	állomány összesen	Ebből: tehén	egy gazdaságra jutó szarvasmarha	tartó gazdaságok száma	állomány összesen	Ebből: koca	egy gazdaságra jutó sertés
Kisbodak	3	10	0	3,3	32	106	10	3,3
Kunsziget	23	582	276	25,3	73	4291	294	58,8
Levél	7	464	249	66,3	44	244	24	5,5
Lipót	4	38	1	9,5	50	259	24	5,2
Máriakálnok	11	71	32	6,5	78	385	37	4,9
Mecsér	8	208	94	26,0	71	338	24	4,8
Mosonmagyaróvár	26	5981	2832	230,0	180	21232	1895	118,0
Nagybajcs	16	90	49	5,6	32	343	35	10,7
Öttevény	8	462	141	57,8	50	2977	285	59,5
Püski	7	441	207	63,0	67	245	29	3,7
Rajka	16	135	22	8,4	112	2057	193	18,4
Vámosszabadi	11	72	26	6,5	63	274	16	4,3
Vének	1	2	0	2,0	10	85	3	8,5
Szigetköz	370	13805	6303	37,3	2785	54109	4746	19,4
Győr-Moson-Sopron megye	2804	60394	26391	21,5	14493	231761	20537	16,0
A szigetközi állomány aránya	13%	23%	24%	173%	19%	23%	23%	121%

11. sz. melléklet - B táblázat:

Állatállomány a Szigetközben (2000)

	Ló-				Juh-			Baromfi-		
	tartó gazdaságok száma	összes	Ebből: kanca	egy gazdaságra jutó ló	tartó gazdaságok száma	összes	Ebből: anyajuh	tartó gazdaságok száma	összes	Ebből: tojó
Abda	14	37	20	2,6	1	8	4	84	1593	1108
Ásványráró	10	26	11	2,6	1	1	0	185	4370	2647
Bezenye	10	16	10	1,6	0	0	0	136	2481	2139
Darnózseli	10	34	13	3,4	0	0	0	187	6838	2551
Dunakiliti	28	73	29	2,6	3	46	23	151	4612	2324
Dunaremete	6	16	7	2,7	0	0	0	32	620	581
Dunaszeg	7	8	1	1,1	0	0	0	250	6034	3844
Dunaszentpál	7	12	7	1,7	0	0	0	86	1932	1638
Dunasziget	16	40	22	2,5	1	14	6	188	18528	6359
Feketeerdő	1	2	1	2,0	0	0	0	19	50247	237
Gyórladamér	5	9	6	1,8	0	0	0	80	1308	1133
Győrújfalu	9	17	8	1,9	2	4	2	117	2251	2027
Győrzámoly	13	27	15	2,1	0	0	0	132	2495	1883
Halászi	44	97	55	2,2	5	13	3	293	6862	6048
Hédervár	9	22	11	2,4	2	13	6	81	1528	1182
Hegyeshalom	8	17	7	2,1	2	11	7	97	1097	1413
Kimle	11	20	14	1,8	2	9	5	288	7162	3794

11. sz. melléklet - B táblázat:

Állatállomány a Szigetközben (2000)

	Ló-				Juh-			Baromfi-		
	tartó gazdaságok száma	összes	Ebből: kanca	egy gazdaságra jutó ló	tartó gazdaságok száma	összes	Ebből: anyajuh	tartó gazdaságok száma	összes	Ebből: tojó
Kisbajcs	7	15	8	2,1	1	13	12	110	4641	2037
Kisbodak	3	5	3	1,7	0	0	0	47	959	893
Kunsziget	4	14	6	3,5	5	28	14	102	2279	1645
Levél	7	20	12	2,9	2	2	0	68	1215	1100
Lipót	2	9	5	4,5	0	0	0	54	1737	1127
Máriakálnok	21	39	23	1,9	2	6	1	110	2187	1162
Mecsér	6	7	5	1,2	0	0	0	104	2183	1633
Mosonmagyaróvár	23	74	31	3,2	14	1368	760	231	29793	19426
Nagybajcs	12	24	9	2,0	1	1	0	76	1406	1345
Öttevény	11	22	11	2,0	0	0	0	203	77024	49012
Püski	2	4	3	2,0	0	0	0	82	1739	1464
Rajka	4	6	2	1,5	3	25	17	148	20945	2397
Vámosszabadi	4	11	3	2,8	2	8	5	97	1843	1474
Vének	1	1	0	1,0	0	0	0	21	536	447
Szigetköz	315	724	358	2,3	49	1570	865	3859	268445	126070
Győr-Moson-Sopron megye	1590	3531	1865	2,2	309	9051	5348	21307	2215961	664383
A szigetközi állomány aránya	20%	21%	19%	103%	16%	17%	16%	18%	12%	19%

(Forrás: www.szcsnp.hu)

12. sz. melléklet – A táblázat:

Állattartó gazdaságok a Szigetközben (2000)

	Szarvasmarha-		Sertés-		Ló-		Juh-		Baromfi-	
	tartó gazda-ságok száma	egy gazda-ságra jutó szarvas-marha	tartó gazda-ságok száma	egy gazda-ságra jutó sertés	tartó gazda-ságok száma	egy gazda-ságra jutó ló	tartó gazda-ságok száma	egy gazda-ságra jutó juh	tartó gazda-ságok száma	egy gazda-ságra jutó baromfi
Abda	12	13,6	55	14,3	14	2,6	1	8,0	84	19,0
Ásványráró	15	4,7	98	18,2	10	2,6	1	1,0	185	23,6
Bezenye	8	75,3	118	20,8	10	1,6	0		136	18,2
Darnózseli	6	117,0	119	6,1	10	3,4	0		187	36,6
Dunakiliti	47	29,6	137	32,3	28	2,6	3	15,3	151	30,5
Dunaremete	11	4,2	28	5,4	6	2,7	0		32	19,4
Dunaszeg	15	8,7	183	11,3	7	1,1	0		250	24,1
Dunaszentpál	13	36,0	54	6,1	7	1,7	0		86	22,5
Dunasziget	21	5,1	171	8,4	16	2,5	1	14,0	188	98,6
Feketeerdő	7	9,9	14	14,4	1	2,0	0		19	2644,6
Györladamér	6	5,2	39	4,8	5	1,8	0		80	16,4
Győrújfalú	6	4,0	82	9,0	9	1,9	2	2,0	117	19,2
Győrzámoly	14	7,0	84	7,2	13	2,1	0		132	18,9
Halászi	19	39,1	290	10,4	44	2,2	5	2,6	293	23,4
Hédervár	3	6,0	52	5,1	9	2,4	2	6,5	81	18,9
Hegyeshalom	4	6,0	71	5,2	8	2,1	2	5,5	97	11,3
Kimle	9	54,1	281	5,1	11	1,8	2	4,5	288	24,9
Kisbajcs	13	5,7	47	6,1	7	2,1	1	13,0	110	42,2
Kisbodak	3	3,3	32	3,3	3	1,7	0		47	20,4

12.sz. melléklet – A táblázat:

Állattartó gazdaságok a Szigetközben (2000)

	Szarvasmarha-		Sertés-		Ló-		Juh-		Baromfi-	
	tartó gazdaságok száma	egy gazdaságra jutó szarvasmarha	tartó gazdaságok száma	egy gazdaságra jutó sertés	tartó gazdaságok száma	egy gazdaságra jutó ló	tartó gazdaságok száma	egy gazdaságra jutó juh	Tartó gazdaságok száma	egy gazdaságra jutó baromfi
Kunsziget	23	25,3	73	58,8	4	3,5	5	5,6	102	22,3
Levél	7	66,3	44	5,5	7	2,9	2	1,0	68	17,9
Lipót	4	9,5	50	5,2	2	4,5	0		54	32,2
Máriakálnok	11	6,5	78	4,9	21	1,9	2	3,0	110	19,9
Mecsér	8	26,0	71	4,8	6	1,2	0		104	21,0
Mosonmagyaróvár	26	230,0	180	118,0	23	3,2	14	97,7	231	129,0
Nagybajcs	16	5,6	32	10,7	12	2,0	1	1,0	76	18,5
Öttevény	8	57,8	50	59,5	11	2,0	0		203	379,4
Püski	7	63,0	67	3,7	2	2,0	0		82	21,2
Rajka	16	8,4	112	18,4	4	1,5	3	8,3	148	141,5
Vámosszabadi	11	6,5	63	4,3	4	2,8	2	4,0	97	19,0
Vének	1	2,0	10	8,5	1	1,0	0		21	25,5
Szigetköz	370	37,3	2785	19,4	315	2,3	49	32,0	3859	69,6
Győr-Moson-Sopron megye	2804	21,5	14493	16,0	1590	2,2	309	29,3	21307	104,0
A szigetközi állomány aránya	13%	173%	19%	121%	20%	103%	16%	109%	18%	67%

(Forrás: www.szcsnp.hu.)

13. sz. melléklet – A táblázat:

Állatállomány a Szigetközben (2000)

	Szarvasmarha-				Sertés-			
	tartó gazda-ságok száma	összes	Ebből: tehén	egy gazda-ságra jutó szarvas-marha	tartó gazda-ságok száma	összes	Ebből: koca	egy gazda-ságra jutó sertés
Abda	12	163	70	13,6	55	784	65	14,3
Ásványráló	15	71	27	4,7	98	1781	164	18,2
Bezenye	8	602	297	75,3	118	2454	264	20,8
Darnózseli	6	702	373	117,0	119	729	72	6,1
Dunakiliti	47	1391	668	29,6	137	4419	392	32,3
Dunaremete	11	46	21	4,2	28	152	16	5,4
Dunaszeg	15	131	23	8,7	183	2075	178	11,3
Dunaszentpál	13	468	215	36,0	54	329	29	6,1
Dunasziget	21	107	38	5,1	171	1443	125	8,4
Feketeerdő	7	69	23	9,9	14	201	17	14,4
Gyórladamér	6	31	5	5,2	39	186	18	4,8
Győrújfalu	6	24	4	4,0	82	738	40	9,0
Győrzámoly	14	98	17	7,0	84	606	72	7,2
Halászi	19	743	307	39,1	290	3028	210	10,4
Hédervár	3	18	9	6,0	52	263	28	5,1
Hegyeshalom	4	24	10	6,0	71	370	25	5,2
Kimle	9	487	234	54,1	281	1427	141	5,1

13. sz. melléklet – A táblázat:

Állatállomány a Szigetközben (2000)

	Szarvasmarha-				Sertés-			
	tartó gazda-ságok száma	összes	Ebből: tehén	egy gazda-ságra jutó szarvas-marha	tartó gazda-ságok száma	összes	Ebből: koca	egy gazda-ságra jutó sertés
Abda	12	163	70	13,6	55	784	65	14,3
Kisbajcs	13	74	33	5,7	47	288	21	6,1
Kisbodak	3	10	0	3,3	32	106	10	3,3
Kunsziget	23	582	276	25,3	73	4291	294	58,8
Levél	7	464	249	66,3	44	244	24	5,5
Lipót	4	38	1	9,5	50	259	24	5,2
Máriakálnok	11	71	32	6,5	78	385	37	4,9
Mecsér	8	208	94	26,0	71	338	24	4,8
Mosonmagyaróvár	26	5981	2832	230,0	180	21232	1895	118,0
Nagybajcs	16	90	49	5,6	32	343	35	10,7
Öttevény	8	462	141	57,8	50	2977	285	59,5
Püski	7	441	207	63,0	67	245	29	3,7
Rajka	16	135	22	8,4	112	2057	193	18,4
Vámosszabadi	11	72	26	6,5	63	274	16	4,3
Vének	1	2	0	2,0	10	85	3	8,5
Szigetköz	370	13805	6303	37,3	2785	54109	4746	19,4
Győr-Moson-Sopron megye	2804	60394	26391	21,5	14493	231761	20537	16,0
A szigetközi állomány aránya	13%	23%	24%	173%	19%	23%	23%	121%

(Forrás: www.szcsnp.hu.)

13. sz. melléklet – B táblázat:

Állatállomány a Szigetközben (2000)

	Ló-				Juh-			Baromfi-		
	tartó gazda-ságok száma	összes	Ebből: kanca	egy gazda-ságra jutó ló	tartó gazda-ságok száma	összes	Ebből: anya-juh	tartó gazda-ságok száma	összes	Ebből: tojó
Abda	14	37	20	2,6	1	8	4	84	1593	1108
Ásványráró	10	26	11	2,6	1	1	0	185	4370	2647
Bezenye	10	16	10	1,6	0	0	0	136	2481	2139
Darnózseli	10	34	13	3,4	0	0	0	187	6838	2551
Dunakiliti	28	73	29	2,6	3	46	23	151	4612	2324
Dunaremete	6	16	7	2,7	0	0	0	32	620	581
Dunaszeg	7	8	1	1,1	0	0	0	250	6034	3844
Dunaszentpál	7	12	7	1,7	0	0	0	86	1932	1638
Dunasziget	16	40	22	2,5	1	14	6	188	18528	6359
Feketeerdő	1	2	1	2,0	0	0	0	19	50247	237
Györladamér	5	9	6	1,8	0	0	0	80	1308	1133
Győrújfalú	9	17	8	1,9	2	4	2	117	2251	2027
Győrzámoly	13	27	15	2,1	0	0	0	132	2495	1883
Halászi	44	97	55	2,2	5	13	3	293	6862	6048
Hédervár	9	22	11	2,4	2	13	6	81	1528	1182
Hegyeshalom	8	17	7	2,1	2	11	7	97	1097	1413
Kimle	11	20	14	1,8	2	9	5	288	7162	3794
Kisbodak	3	5	3	1,7	0	0	0	47	959	893
Kunsziget	4	14	6	3,5	5	28	14	102	2279	1645
Levél	7	20	12	2,9	2	2	0	68	1215	1100
Lipót	2	9	5	4,5	0	0	0	54	1737	1127
Máriakálnok	21	39	23	1,9	2	6	1	110	2187	1162
Mecsér	6	7	5	1,2	0	0	0	104	2183	1633

Kisbajcs	7	15	8	2,1	1	13	12	110	4641	2037
Mosonmagyaróvár	23	74	31	3,2	14	1368	760	231	29793	19426
Nagybajcs	12	24	9	2,0	1	1	0	76	1406	1345

13. sz. melléklet – B táblázat:

Állatállomány a Szigetközben (2000)

	Ló-				Juh-			Baromfi-		
	tartó gazda-ságok száma	összes	Ebből: kanca	egy gazda-ságra jutó ló	tartó gazda-ságok száma	összes	Ebből: anya-juh	tartó gazda-ságok száma	összes	Ebből: tojó
Öttevény	11	22	11	2,0	0	0	0	203	77024	49012
Püski	2	4	3	2,0	0	0	0	82	1739	1464
Rajka	4	6	2	1,5	3	25	17	148	20945	2397
Vámosszabadi	4	11	3	2,8	2	8	5	97	1843	1474
Vének	1	1	0	1,0	0	0	0	21	536	447
Szigetköz	315	724	358	2,3	49	1570	865	3859	268445	126070
Győr-Moson-Sopron megye	1590	3531	1865	2,2	309	9051	5348	21307	221596	664383
A szigetközi állomány aránya	20%	21%	19%	103%	16%	17%	16%	18%	12%	19%

(Forrás: www.szcsnp.hu.)

14. sz. melléklet

A Győr-Moson-Sopron megyei területfejlesztési program stratégiai és operatív program rendszere

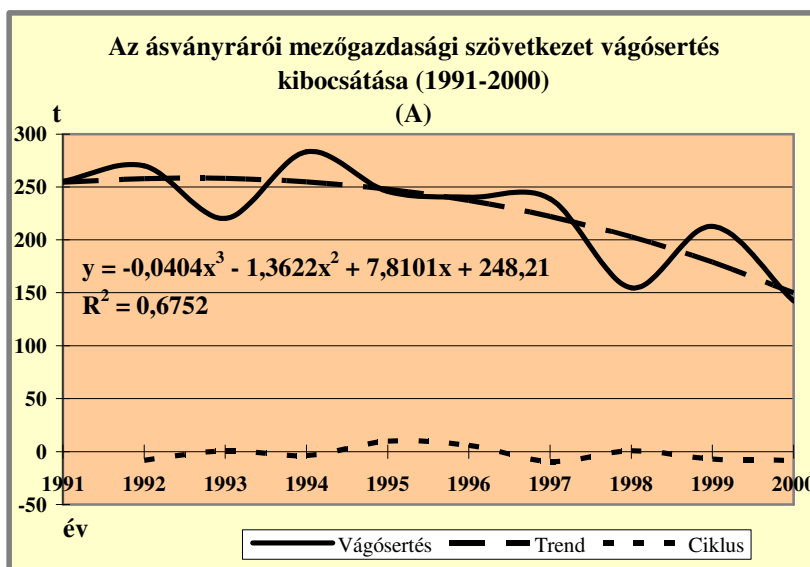
Stratégiai Programok			
1. Prioritás	2. Prioritás	3. Prioritás	4. prioritás
<i>Humánerőforrás bővítése, megújítása</i>	<i>Gazdasági bázis innovációs környezetének fejlesztése</i>	<i>Környezet és infrastruktúra fejlesztése</i>	<i>Határ menti együttműködés erősítése</i>
↓	↓	↓	↓
1.1 <i>Intézkedés:</i> „Tudás – képzés – iskola” – Innovatív, magasan képzett humán tőke állományának növelése	2.1 <i>Intézkedés:</i> „Megyei termék” – Helyi gazdaságfejlesztés, helyi innovációk támogatása	3.1 <i>Intézkedés:</i> „Jelenünk” – környezetgazdálkodási program	4.1 <i>Intézkedés:</i> „Sógorság” – Együttműködés az osztrák-magyar határ mentén
1.2 <i>Intézkedés:</i> „Támasz” – Egészségügyi és szociális ellátórendszer, gondozási hálózat kiépítése, kiszélesítése az idősödő lakosság ellátásának növelésére	2.2 <i>Intézkedés:</i> „Termelési tér – vállalkozói tér” – Kis és közép-vállalkozói telephely kínálatának és értékesítési formáknak a bővítése	3.2 <i>Intézkedés:</i> „Jövönk” – természetvédelmi program	4.2 <i>Intézkedés:</i> „Kisalföld-Csallóköz” – Együttműködés a szlovák-magyar határ mentén
	2.3 <i>Intézkedés:</i> „Vendégszeretet” – Turizmus fejlesztése, turisztikai termékkínálat bővítése, falusi és ökoturizmus	3.3 <i>Intézkedés:</i> „Lakható tér” – településhálózat fejlesztési program	4.3 <i>Intézkedés:</i> „Bécs-Pozsony-Győr Eurégió” – Hármashatár menti együttműködés
	2.4 <i>Intézkedés:</i> „Agrármegújulás” – a SAPARD program	3.4 <i>Intézkedés:</i> „Sztráda” – a jobb elérhetőségért program	4.4 <i>Intézkedés:</i> „Partnerség” – Együttműködés a szomszédos megyékkel
		3.5 <i>Intézkedés:</i> „Múltunk” – az épített és kulturális örökség védelméért	

(Forrás: Lados, 2001.)

15. sz. melléklet

Az ásványrári szövetség vizsgálata

1. ábra – Az ásványrári mezőgazdasági szövetség vágósertés kibocsátása (1991-2000)

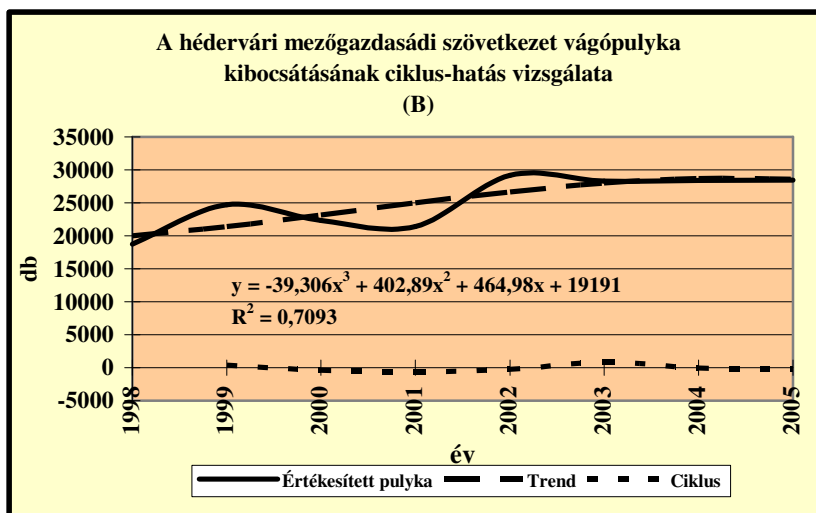
(Forrás: saját vizsgálatok)

Az ásványrári szövetség sertésenyésztésének, ezen belül a vágósertés előállítás természetes mutatóinak (db, t) vizsgálatához harmadfokú polinóm trendfüggvényt alkalmaztam (a trendfüggvény relatív hibája 11,02 %, ami jó közelítést jelent az eredeti idősor /1991-2000/ adataihoz). A kibocsátott vágósertések mennyiségében intenzív hullámzások jelentkeztek. A trend csökkenő szakasszal kezdődik, melynek oka többek között, hogy a szövetség sertésállománya a nagyüzemi gazdálkodás befejezésével 1991 és 1993 között a 2/3-ra csökkent. Ez időszakban a szövetség takarmányellátottsága az alacsony takarmányhozamok következtében nem volt kielégítő, ehhez társult a magas malac elhullás, mely alapanyag ellátási nehézségeket, ezáltal az ágazat költségeinek emelkedését okozta. Továbbá érvényesültek azok a hatások melyeket, a piaci feltételek kedvezőtlen

alakulása, a sertés piac túltelítettsége, a fogyasztás visszaesése okozott. Az 1994. évtől a trend enyhe emelkedést mutat, a szövetkezetben előállított vágósertések mennyisége stabilizálódott, 1996 és 1997 között volt a legnagyobb, hasonlóan a megyei tendenciához. Az 1997. évre javult a vágósertések felvásárlási ára (az előző évihez képest 27 %-kal), a takarmány árak (az előző évihez képest a búzáé 15 %-kal, az árpáé 13 %-kal, a kukoricáé 16 %-kal) alacsonyabbak lettek. A szövetkezetben azonban mindezek ellenére sem javult a sertéságazat helyzete, a vágósertés kibocsátás volumene ettől az évtől csökkenő irányú, mivel a kocaállomány folyamatosan csökkent (1993-ban az összes koca 300 db, 1999-ben 140 db), a malac szaporulati mutató romlott (az egy ellésre jutó malac 1993-ban 17,3 db, 1999-ben 8,27 db), melyek a költségek növekedését és 2000-ben a sertés tenyésztési ágazat felszámolását eredményezték.

A hédervári szövetkezet vizsgálata

2. ábra – A hédervári mezőgazdasági szövetkezet vágópulyka kibocsátásának ciklus-hatás vizsgálata (1998-2006)

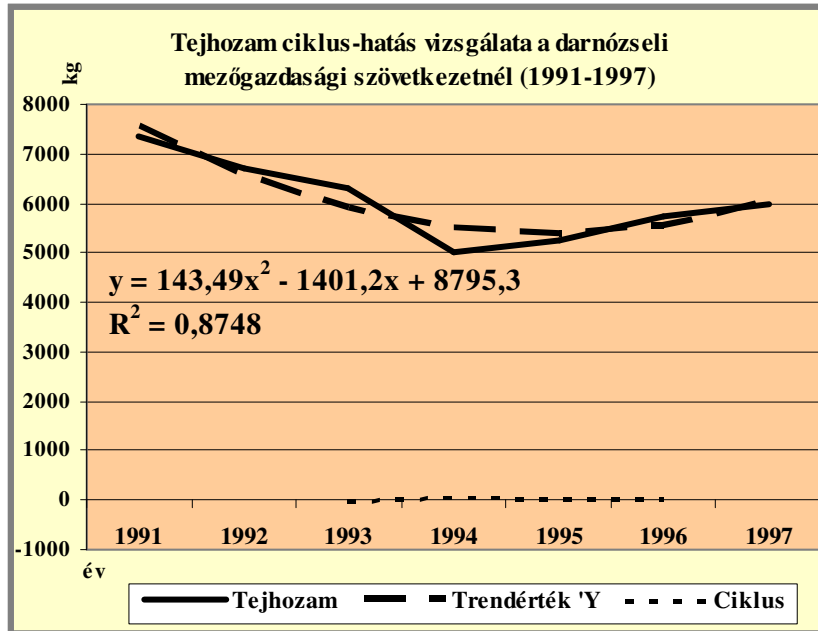

(Forrás: saját vizsgálatok)

A hédervári szövetkezet estében a ciklus-hatás vizsgálatot a pulykahízlalás, vágópulyka előállítás naturális mutatóinak (db, t) idősorain végeztem el. A szövetkezet 1998-tól integrációs formában pulykahízlalással foglalkozott. Az integrátor biztosította az alapanyagot, a takarmányt, a szállítást és a feldolgozás teljes vertikumát. Az intenzív tartási formát alkalmazták, a tojókat 8-8,5 kg-ig, a kakasokat 11-15 kg-ig hizlalták. Az elemzéshez harmadfokú polinóm trendfüggvényt (melynek relatív hibája 7,89 %) alkalmaztam. Két fordulópontot figyelhetünk meg, a 2001 és a 2004 évben. Az indulási évben 20000 db pulykát telepített a szövetkezet, ebből 18723 db került értékesítésre. A következő években is hasonló arányokat figyelhetünk meg, egyedül a 2001. évben jelentkezett visszaesés, ekkor az összes pulyka 33400 db, az értékesített viszont 21400 db volt. A ciklus ezt követően pozitív irányba mozdult el és állandó szinten rögzült 2005 év végéig. A következő évben a madárinfluenza okozta gazdasági hatások (a térségben megfigyelési körzet kialakítására került sor 2006 márciusában, amely rányomta bélyegét az itt előállításra kerülő baromfi termékre), valamint a szövetkezet és az integrátor közötti szerződés felbontása következtében a szövetkezet felszámolta a pulykahízlalást.

16. sz. melléklet

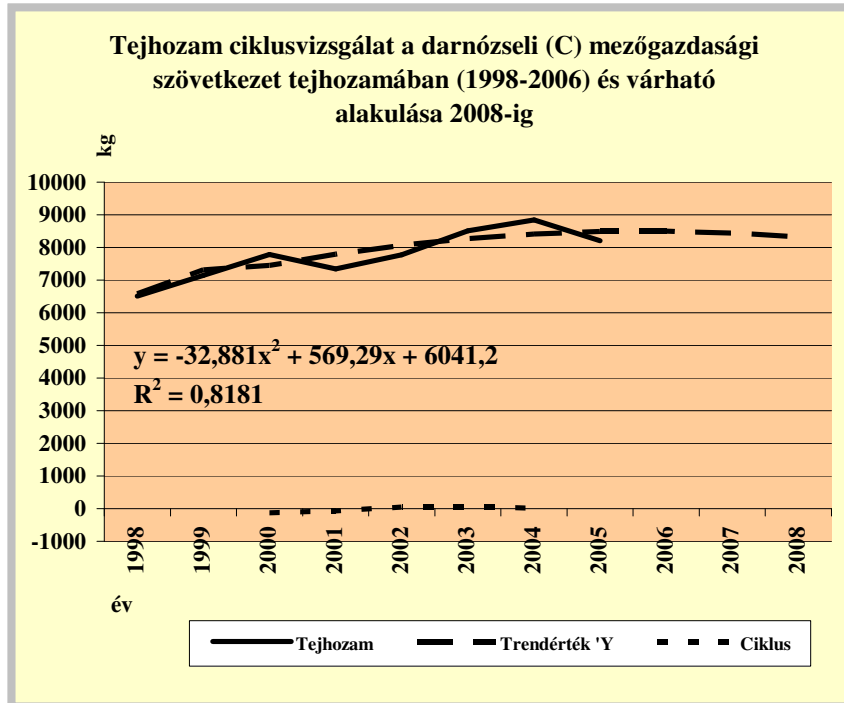
A darnózseli mezőgazdasági szövetkezet tejhozamának ciklus-hatás vizsgálata (I.)

(Forrás: saját vizsgálatok)

17. sz. melléklet

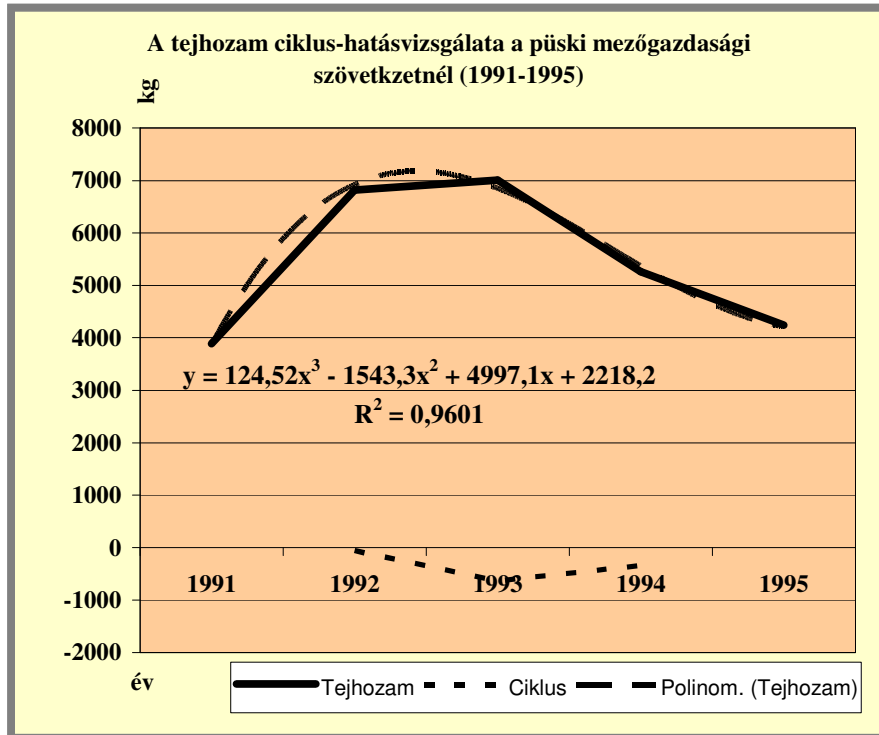
A darnózseli mezőgazdasági szövetkezet tejhozamának ciklus-hatás vizsgálata (II.)

(Forrás: saját vizsgálatok)

18. sz. melléklet

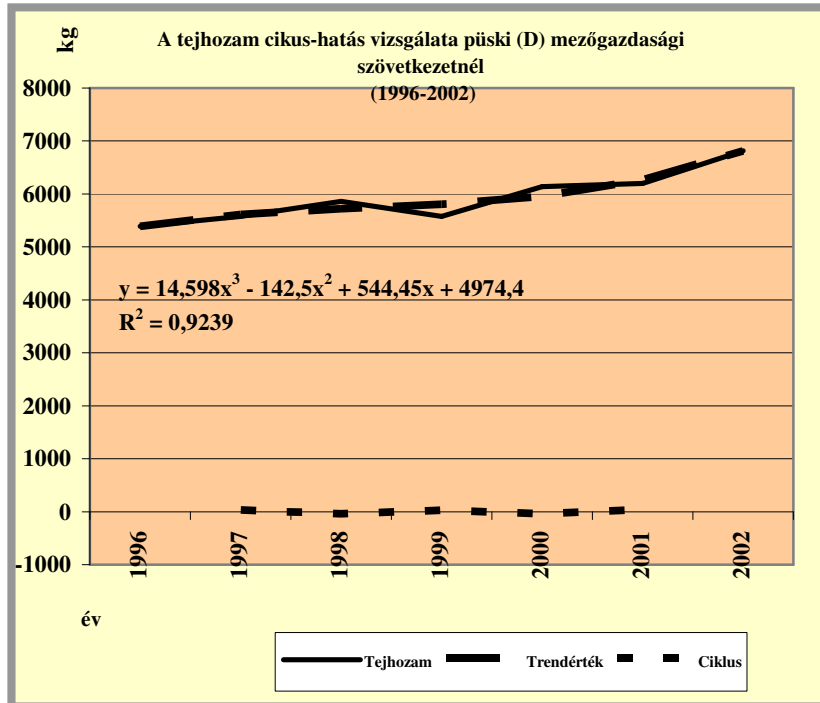
A püski mezőgazdasági szövetkezet tejhozamának ciklus-hatás vizsgálata (I.)

(Forrás. saját vizsgálatok)

19. sz. melléklet

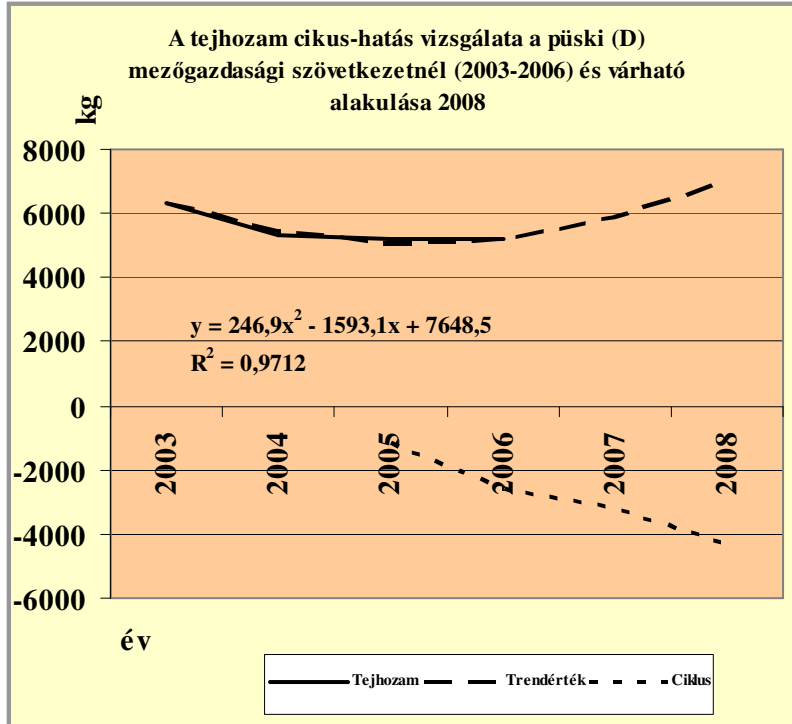
A püski mezőgazdasági szövetkezet tejhozamának ciklus-hatás vizsgálata (II.)

(Forrás: saját vizsgálatok)

20. sz. melléklet

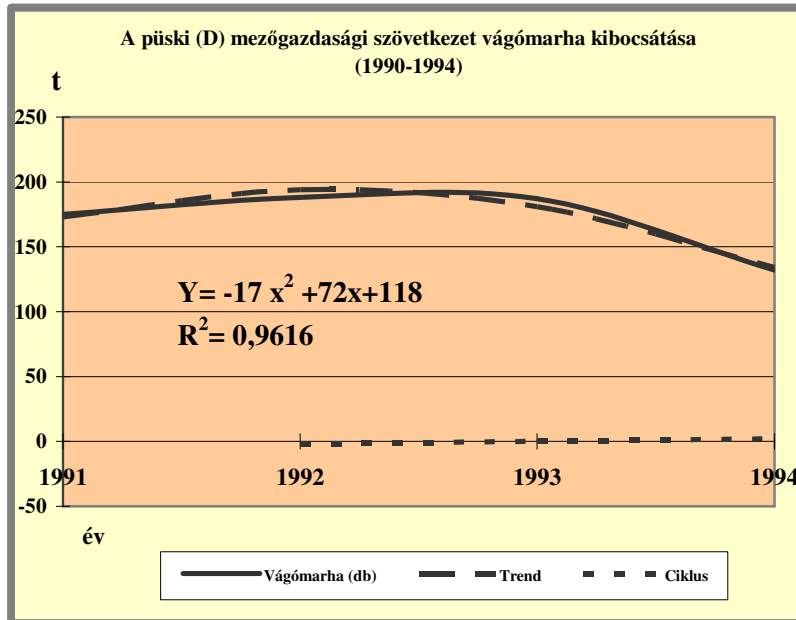
A püski mezőgazdasági szövetkezet tejhozamának ciklus-hatás vizsgálata (III.)

(Forrás: saját vizsgálatok)

21. sz. melléklet

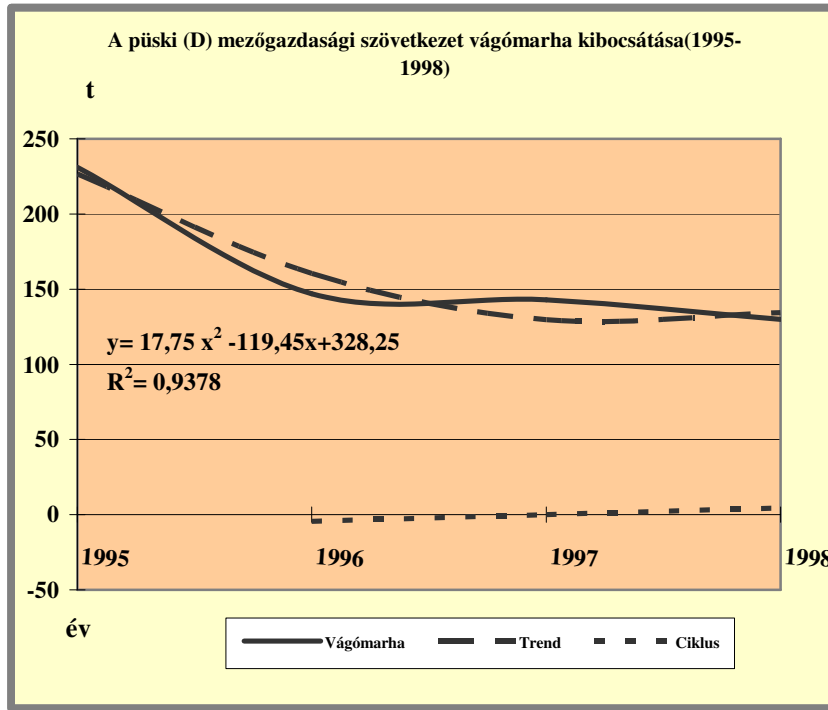
A püski mezőgazdasági szövetkezet vágómarha kibocsátásának ciklus-hatás vizsgálata (I.)

(Forrás. saját vizsgálatok)

22. sz. melléklet

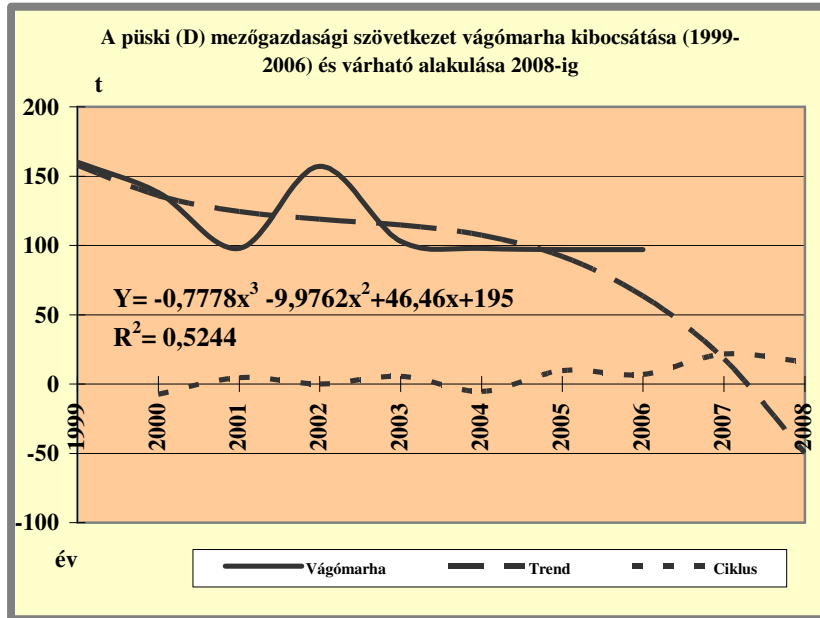
A püski mezőgazdasági szövetkezet vágómarha kibocsátásának ciklus-hatás vizsgálata (II.)

(Forrás. saját vizsgálatok)

23. sz. melléklet

A püski mezőgazdasági szövetkezet vágómarha kibocsátásának ciklus-hatás vizsgálata (III.)

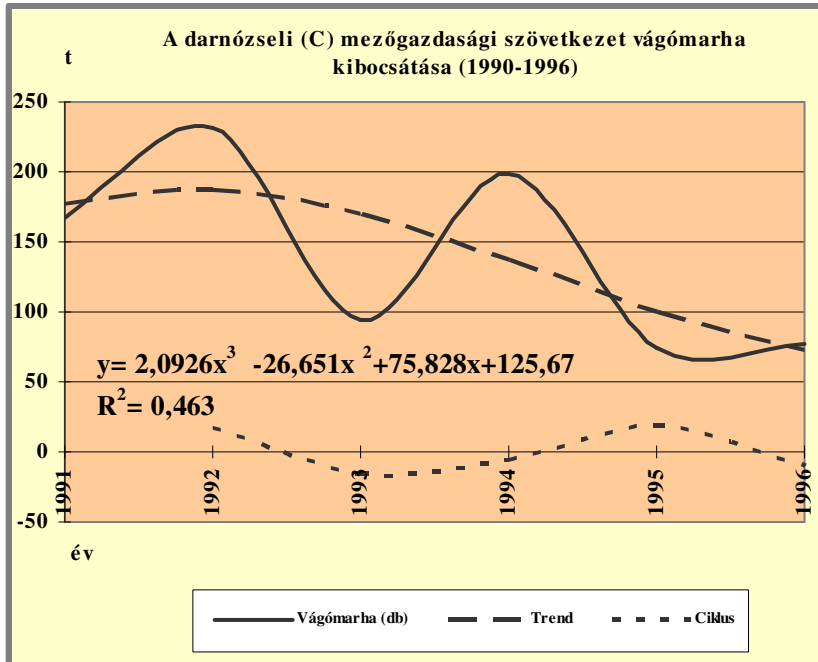

Forrás: saját vizsgálatok)

(Forr

24. sz. melléklet

A darnózseli mezőgazdasági szövetkezet vágómarha kibocsátásának ciklus-hatás vizsgálata (I.)

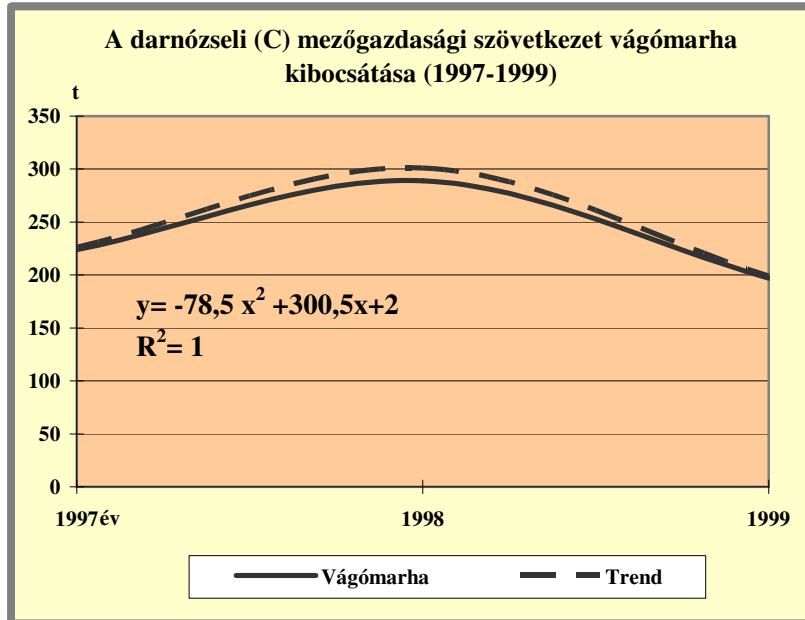

Forrás: saját vizsgálatok)

(Forr

25. sz. melléklet

A darnózseli mezőgazdasági szövetkezet vágómarha kibocsátásának ciklus-
hatás vizsgálata (II.)

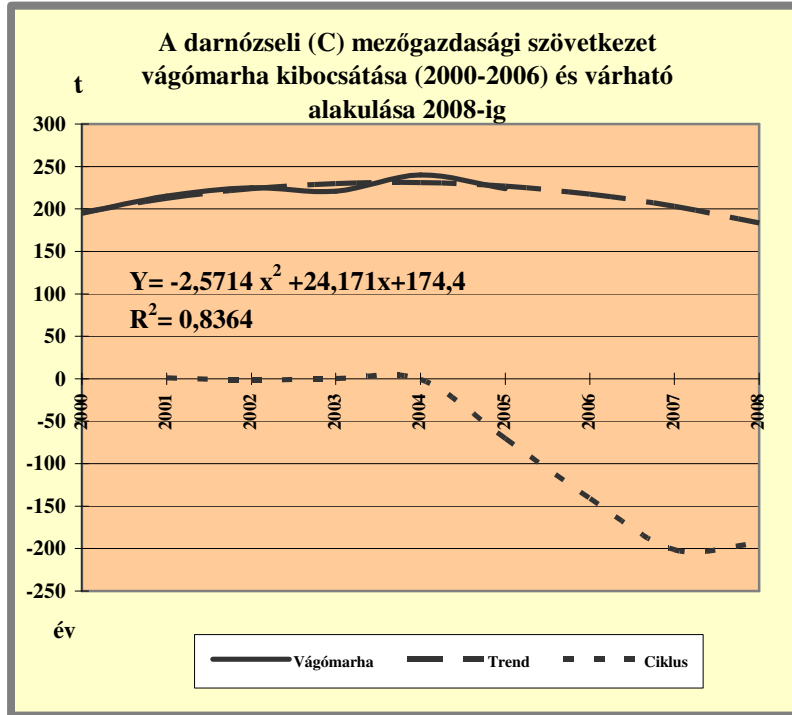

s: saját vizsgálatok)

(Forrá

26. sz. melléklet

A darnózseli mezőgazdasági szövetkezet vágómarha kibocsátásának ciklus-hatás vizsgálata (III.)

(Forrás: saját vizsgálatok)

27. sz. melléklet

A kunszigeti szövetkezet sertés létszáma (1989-2006)

Év	Összes(db)	Koca(db)	Vágó-sertés(db)	Vágó-sertés(t)	Született malac(db)	Malac szaporulati mutató(db)
1989	2650	254	3210	371	3650	14.3
1990	1375	185	4388	486	2960	16.2
1991	1190	197	2070	351	3026	15.4
1992	1670	203	2344	251	3184	15.7
1993	1955	221	3114	358	3270	14.8
1994	2060	185	3591	404	2832	15.3
1995	2190	213	2132	248	3463	16.3
1996	2245	231	2486	296	3874	16.7
1997	2590	257	3518	392	4738	18.4
1998	2605	257	3508	399	4609	17.9
1999	2640	251	3594	418	4666	18.6
2000	2695	257	4451	508	4821	18.7
2001	2730	258	4258	498	4783	18.5
2002	2570	259	3676	401	4659	18
2003	2390	245	3577	406	4351	17.8
2004	2130	244	3233	368	4213	17.2
2005	2310	266	3199	345	4774	17.9
2006	2300	250	3300	387	4800	19.2

(Forrás: saját adatgyűjtés)